

Externé hodnotenie Operačného programu Ľudské zdroje pre programové obdobie 2014 – 2020

realizované v rámci projektu

Technická pomoc OP ĽZ pre MPVSR SR 2019 – 2023

Hodnotenie národného projektu Podpora predprimárneho vzdelávania detí z marginalizovaných rómskych komunít (PRIM I. a II.) (ad hoc hodnotenie)

ZÁVEREČNÁ HODNOTIACA SPRÁVA

Objednávateľ:

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky

Poskytovateľ:

Skupina dodávateľov v zložení: Octigon, a.s., Projektové služby, s.r.o., RADELA s.r.o.

Autori správy:

Miroslav Košík
Martin Obuch

Za obsah, zistenia a odporúčania tejto hodnotiacej správy je zodpovedný Poskytovateľ. Vyjadrenia a názory uvedené v tejto správe sa nemusia nutne zhodovať s názormi Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky.

Obsah

Zoznam použitých skratiek	4
Zhrnutie	6
Executive summary	10
1. Kontext hodnotenia	15
2. Metodika hodnotenia	17
3. Zistenia	19
3.1 EO1: Ako prispeli projektové aktivity k zmene klímy školy v zapojených MŠ, resp. prostredia podporujúceho znevýhodnenej skupiny detí (najmä z marginalizovaných rómskych komúnít)?	19
3.2 EO2: Nakoľko ovplyvnili opatrenia súvisiace s pandemiou COVID-19 fungovanie a prácu inkluzívnych tímov?	20
3.3 EO3: Aké sú predpoklady udržania pozitívnej klímy v MŠ v ďalších rokoch?	24
3.4 EO4: Akým spôsobom sa prejavilo zapojenie inkluzívneho tímu na práci a prístupe ostatných pracovníkov MŠ vo vzťahu k znevýhodneným deťom (najmä z marginalizovaných rómskych komúnít)?	28
3.5 EO5: Akým spôsobom sa zmenila komunikácia a spolupráca s rodičmi znevýhodnených detí (najmä z prostredia MRK)?	31
3.6 EO6: Ako sa zmenil prístup pracovníkov MŠ k deťom z MRK?	33
3.7 EO7: Ako sa zmenilo prostredie v triedach MŠ?	37
3.8 EO8: Prejavili sa aktivity projektu na vzťahoch medzi deťmi v triedach (prípadne mimo MŠ)? Akým spôsobom?	41
3.9 EO9: Aké konkrétne zmeny, ktoré nastali v dôsledku realizácie projektových aktivít (zamestnanci MŠ, rodičia a deti, samospráva, zamestnanci spádových ZŠ), vnímajú cieľové skupiny?	45
3.10 EO10: Aké efekty má využitie dočasných vyrovnávacích opatrení pri podpore zamestnávania pedagogických a odborných pracovníkov priamo v materskej škole?	50
4. Odporúčania	53
5. Prílohy	55
5.1 Príloha 1 – Evaluačná matica	55
5.2 Príloha 2 – Prehľad respondentov	58
5.3 Príloha 3 – Dotazníky	60
5.4 Príloha 4 – Použité zdroje informácií	64
5.5 Príloha 5 – Prehľad vybranej vzorky a stavu v zapojených MŠ	65

Zoznam použitých skratiek

COVID-19	infekčné ochorenie (z angl. Coronavirus disease 2019)
DVO	dočasné vyrovnávajúce opatrenia
EO	evaluačná otázka
EÚ	Európska únia
IROP	Integrovaný regionálny operačný program
IT	inkluzívny tím
KC	komunitné centrum
KIV	koordinátor inkluzívneho vzdelávania
MPC	Metodicko-pedagogické centrum
MPSVR SR	Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky
MRK	marginalizované rómske komunity
MŠ	materská škola
MŠVVŠ SR	Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR
NP	národný projekt
NP MRK II.	národný projekt Inkluzívny model vzdelávania na predprimárnom stupni školskej sústavy
NP POP	národný projekt Pomáhajúce profesie v edukácii detí a žiakov
NP PRIM	národný projekt Podpora predprimárneho vzdelávania detí z marginalizovaných komunít
NP PRINED	PRojekt INkluzívnej EDukácie
NP ŠOV	národný projekt Škola otvorená pre všetkých
OP ĽZ	Operačný program Ľudské zdroje
OP	operačný program
OZ	odborný zamestnanec
PA	pedagogický asistent/asistent učiteľa
PO	prioritná os
RA	rodičovský asistent/koordinátor práce s rodinou
RK	regionálny koordinátor/regionálni koordinátori
SR	Slovenská republika
SZP	sociálne znevýhodnené prostredie
ŠVVP	špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby
TP	terénny pracovník/pracovníčka
TSP	terénny sociálny pracovník/pracovníčka

ÚSVRK

Úrad splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity

ZŠ

základná škola

Zhrnutie

Zhrnutie predstavuje zároveň odpoveď na evaluačnú otázku č. 1 Ako prispeli projektové aktivity k zmene klímy školy v zapojených MŠ, resp. prostredia podporujúceho znevýhodnenej skupiny detí (najmä z marginalizovaných rómskych komúnit)?

Východiská

V reakcii na pretrvávajúcu neuspokojivú situáciu v oblasti prípravy a školskej úspešnosti detí z MRK pristúpil ÚSVRK k vytvoreniu národného projektu Podpora predprimárneho vzdelávania detí z marginalizovaných rómskych komúnit (NP PRIM). Projekt sa realizuje v dvoch fázach (PRIM I. a II.). ÚSVRK dokázal v plnej miere využiť poznatky z predchádzajúcich NP zameraných na podporu inkluzívneho vzdelávania detí zo SZP a z dlhodobých aktivít mimovládnych organizácií v oblasti vzdelávania a starostlivosti o dieťa. Základným východiskom je poznanie špecifických potrieb detí zo SZP a aplikácia vhodných nástrojov na ich riešenie. Školská úspešnosť detí z menej podnetného prostredia je do veľkej miery závislá na účasti na predprimárnom vzdelávaní. Dĺžka predprimárneho vzdelávania priamo ovplyvňuje úroveň pripravenosti detí na vstup do ZŠ a schopnosti adaptácie na nové podmienky.

Model inkluzívneho predprimárneho vzdelávania, aplikovaný v rámci NP PRIM, slúži prioritne na vytvorenie inkluzívneho prostredia pre vzdelávanie detí z MRK. Projekt priniesol do prostredia MŠ ďalšie pozície: odborný zamestnanec, pedagogický asistent, rodičovský asistent¹ a koordinátor inkluzívneho vzdelávania, ktoré spolu tvoria užší inkluzívny tím (ďalej „IT“). Ten sa stal „hybnou silou“ budovania inkluzívneho prostredia v MŠ s dôrazom na potreby detí zo SZP. Implementácia modelu inkluzívneho predprimárneho vzdelávania si vyžaduje významnú zmenu doterajšieho nastavenia MŠ smerom k vytvoreniu prostredia podporujúceho znevýhodnenú skupinu detí, najmä deti z MRK.

Prostredie v triedach

NP PRIM prispel k zlepšeniu prostredia v MŠ prostredníctvom zvýšenia úrovne vybavenia. Školy boli schopné zabezpečiť nové socializačné a didaktické pomôcky, ktoré slúžia na adaptáciu detí v novom prostredí a ich ďalší komplexný rozvoj. Vytvorenie podnetného prostredia zvýšilo záujem detí o učenie, zapájanie sa do výchovno-vzdelávacieho procesu a spoločnú hru s ostatnými deťmi v triede.

NP PRIM umožnil MŠ reagovať na sociálnu situáciu časti rómskych rodín a poskytnúť im základné vybavenie pre pravidelnú dochádzku (napr. papuče, uteráky, zubné kefky, hygienické prostriedky, posteľná bielizeň a i.). Dostupnosť základného vybavenia pre najchudobnejšie deti prispela k tvorbe inkluzívneho prostredia, keďže zabezpečenie základného vybavenia je pre mnoho rodín významnou prekážkou dochádzky detí do MŠ. V tejto súvislosti vysoko hodnotíme uplatňovanie princípu adresnosti pri poskytovaní materiálnej podpory.

Zavedenie modelu inkluzívneho predprimárneho vzdelávania a realizácia aktivít na podporu spolupráce s rodinami prispela k lepšiemu vnímaniu prostredia MŠ zo strany rodičov z MRK. Otvorenosť škôl a zmena komunikácie prispeli k pozitívnemu posunu vo vnímaní MŠ zo strany mnohých rodičov z MRK. Zapojenie príslušníkov rómskej komunity do výchovno-vzdelávacieho procesu eliminovali obavy z toho, že by rómske dieťa nebolo v MŠ vítané a akceptované.

¹ V prvej fáze NP PRIM ako koordinátor práce s rodinou.

Za systémový nedostatok považujeme obmedzené možnosti vstupovať do kompetencie zriaďovateľa zriaďovať čisto rómske triedy (dokonca MŠ), pričom niektoré zariadenia fungujú len v dopoludňajšej prevádzke a poskytujú tak iba minimálne povinné 4-hodinové predprimárne vzdelávanie. Pre objektivnosť uvádzame, že v rámci analyzovanej vzorky² prevažná časť detí z MRK opúšťa MŠ po obede.

Vzťahy medzi deťmi v triedach

Deti vo väčšine prípadov odrážajú hodnotové a mentálne nastavenie svojich rodičov, rodín alebo komunity, v ktorej žijú. Po adaptačnej fáze na nové prostredie dochádza k zlepšeniu vzájomných vzťahov, vzájomnej akceptácii a nadväzovaniu priateľstiev. Rovnako je tomu v prípade účasti rodičov na spoločných aktivitách s deťmi, ktoré organizujú MŠ samostatne alebo v súčinnosti s KC.

Vzťahy medzi deťmi v triedach sú veľmi často determinované vzťahmi v komunite a vzťahmi medzi majoritou a rómskou komunitou. Ak v rámci obce/komunity existujú vzájomné spory a konflikty, tie sa priamo prenášajú do prostredia MŠ a ovplyvňujú interakciu medzi deťmi. V niektorých prípadoch je MŠ nútená reflektovať na konflikty aj pri umiestňovaní detí do tried. Možnosti NP PRIM a MŠ sú pri riešení miestnych vzťahov obmedzené, kľúčovú úlohu zohráva miestna samospráva.

Negatívne hodnotíme trend, ktorý sme zaznamenali vo viacerých obciach, kde vznikajú triedy len s rómskymi deťmi, resp. MŠ navštevované len rómskymi deťmi. Ako hlavné dôvody zástupcovia MŠ uviedli vysoký počet rómskych detí, umiestňovanie nerómskych detí do okolitých obcí alebo spájanie žiakov bez predchádzajúcej zaškolenosti.

Prístup zamestnancov k deťom v triedach

Zavedenie odborných, pedagogických a nepedagogických pozícií a ich zapojenie do výchovno-vzdelávacieho procesu zabezpečilo priestor a kapacity pre systematickú prácu s deťmi na individuálnom princípe. Práca IT zahŕňa podporu diferencovaného prístupu k deťom na základe individuálnych potrieb, ktoré OZ pomáha identifikovať a následne s podporou ostatných zamestnancov priebežne stimulovať s ohľadom na vlastný potenciál dieťaťa.

Prostredníctvom RA, ale aj ostatných členov IT, sa zintenzívnila práca s rodinami detí z MRK, s priaznivým dopadom na preberanie rodičovskej zodpovednosti. Zamestnanie osoby komunikujúcej rómskym jazykom na akejkoľvek pracovnej pozícii v IT umožňuje veľký pokrok v práci s deťmi z MRK. Komunikácia v rómskom jazyku je nenahraditeľnou pri objektívnej diagnostike detí a v úvodnej etape adaptácie a socializácie detí na predprimárne vzdelávanie. RA sa stali kľúčovou osobou pre priamu komunikáciu s rodičmi detí z MRK. Jednou z najčastejšie komunikovaných tém je dochádzka detí. V mnohých prípadoch sa výber vhodného kandidáta na pozícii RA prejavil aj v zlepšení dochádzky detí z MRK (napr. Raslavice).

Kvalita prístupu k deťom a rodičom z MRK sa vo väčšine prípadov zvyšuje s rastúcou dĺžkou obdobia fungovania IT a optimalizáciou vzájomnej spolupráce členov IT a ostatných pracovníkov MŠ. Pre zachovanie nadobudnutej kvality personálnych kapacít a pozitívneho prístupu MŠ k inkluzívnemu predprimárnemu vzdelávaniu je nevyhnutná dlhodobá udržateľnosť pracovných pozícií v IT.

Pozorované pozitívne výsledky a napredovanie detí z MRK vďaka práci IT zvyšuje motiváciu pracovníkov MŠ, ktorí nachádzajú v tejto práci zmysel a poslanie umožniť deťom z MRK lepší štart do života.

² Bližšie údaje o vzorke sú uvedené v prílohe č. 5.

Práca ostatných zamestnancov

Vytvorenie inkluzívnych tímov sa prejavilo na každodennej činnosti pedagogických a nepedagogických zamestnancov. Potvrdila sa dôležitosť zavedenia pozície koordinátora inkluzívneho vzdelávania pre riadenie činností a napĺňanie cieľov modelu inkluzívneho vzdelávania detí z MRK. Pedagogickí zamestnanci v spolupráci s ďalšími členmi inkluzívnych tímov upravovali nastavenie výchovno-vzdelávacieho procesu tak, aby lepšie reagovalo na potreby detí z MRK. Učitelia majú dnes možnosť priamo konzultovať s OZ výber a aplikáciu vhodných metód na podporu školskej pripravenosti detí zo sociálne znevýhodneného prostredia.

Zloženie inkluzívnych tímov umožňuje posilnenie individuálneho prístupu k deťom zo strany pedagogických zamestnancov. Na základe nových poznatkov a skúseností z spolupráce s ďalšími kolegami sme na strane učiteľov zaznamenali lepšie pochopenie dopadov málo podnetného prostredia na vývoj detí v predškolskom veku. Podstatná väčšina učiteľov, ktorí pôsobia v triedach s deťmi z MRK, dostala v rámci NP PRIM prvýkrát možnosť spolupracovať s asistentom učiteľa. Zapojenie PA do implementácie výchovno-vzdelávacieho procesu zvýšilo kapacitu IT. Posilnenie pedagogického personálu umožňuje individuálnejší prístup k deťom a zvyšuje kvalitu skupinových aktivít v triedach. Učitelia v spolupráci s PA (prípadne RA a OZ) vedia zvýšiť plynulosť výchovno-vzdelávacieho procesu a efektívnejšie využiť čas na prácu a hru s deťmi.

Začlenenie zamestnancov, ktorí ovládajú rómsky jazyk a sú členmi komunity, do činnosti MŠ umožňuje aj ďalším zamestnancom efektívnejšie podporovať deti z MRK pri adaptácii na nové prostredie na začiatku školského roka. Pri nástupe do MŠ deti zo SZP vo väčšine prípadov ovládajú iba rómsky jazyk a prekonanie jazykovej bariéry (prostredníctvom RA alebo PA) je jedným z predpokladov na budovanie pozitívnych vzťahov.

Komunikácia a spolupráca

Zavedením modelu inkluzívneho predprimárneho vzdelávania sa zvýšila úroveň komunikácie a spolupráce medzi MŠ a rodičmi detí z MRK. Zlepšenie komunikácie je viditeľné už vo fáze zápisu detí do MŠ, keď členovia IT osobne navštevujú komunity a priamo komunikujú s rodičmi. Špecifickým bolo obdobie podávania žiadostí o prijatie dieťaťa do MŠ v školskom roku 2021/2022. To bolo poznačené uzavretím MŠ počas pandémie COVID-19 a zároveň zavedením povinného predprimárneho vzdelávania. Počas školského roka sa komunikácia a spolupráca sústredila na podporu adaptácie a odstraňovanie prekážok k prínosom inkluzívneho vzdelávania detí z MRK.

Vnímanie zo strany cieľových skupín

NP pomáha zvýšiť zaškolenosť detí z MRK na predprimárnom stupni vzdelávania, ktorá je predpokladom zníženej miery predčasného ukončenia školskej dochádzky. Okrem zvýšenia zaškolenosti detí je prínosom aj podpora vzdelávania rodičov, rozvoj rodinnej gramotnosti a medzigeneračného učenia. Rodičom je umožnené podieľať sa na organizácii a asistencii počas spoločných aktivít, čo posilňuje ich rodičovské zručnosti.

IT vytvárajú základy cielenej a systematickej spolupráce medzi MŠ a rodinami z MRK, ich činnosťou dokázateľne dochádza k lepšiemu prekonávaniu bariér a predsudkov na oboch stranách. MŠ sa viac približujú a otvárajú rómskej komunite, sú lepšie disponované na spoluprácu a konkrétnu asistenciu pre rodiny a deti z MRK.

Práca IT v MŠ prináša zníženie obáv rodičov o bezpečnosť ich detí v MŠ, dôvera rodičov detí z MRK sa zvyšuje vďaka záujmu MŠ o inklúziu rómskych detí. V zapojených obciach dochádza k vzájomnému prepájaniu intervencií IT/MŠ s pomáhajúcimi profesiami, vzájomnej výmene informácií a súčinnosti pri riešení problémov detí a rodín z MRK.

Osoby z MRK oceňujú možnosť zamestnania a seberealizácie vďaka NP PRIM a dočasným vyrovnávacím opatreniam (ďalej „DVO“)³, mnohí z nich prvýkrát v živote nepociťujú diskrimináciu, ale zvýhodnenie pri uchádzaní sa o zamestnanie na pozície PA a RA. Okrem samotných uchádzačov o zamestnanie z radov MRK vníma pozitívne preferenčné zamestnávajúce Rómov a Rómok v pozíciách PA a RA aj väčšina MŠ, ktoré ich vnímajú ako veľkú pomoc. Osoby z MRK pracujúce na týchto pozíciách majú bezprostredný vplyv na prekonávanie bariér a predsudkov. Podľa vyjadrení RK sú niektorí zástupcovia zriaďovateľov proti prednostnému zamestnávaniu Rómok/Rómov v MŠ bez pedagogického alebo odborného vzdelania.

Kritickým v rámci systému predprimárneho vzdelávania zostávajú kapacity v MŠ, ktoré tento nedostatok dočasne riešia odmietnutím prijatia mladších detí. Pre dosiahnutie vyššej úrovne dobrovoľného zaškolenia mladších vekových kategórií detí odporúčame hľadať nástroje na úplné zrušenie poplatkov za predprimárne vzdelávanie detí zo SZP, vrátane ich bezplatného stravovania v MŠ.

Udržateľnosť

Model inkluzívneho predprimárneho vzdelávania aplikovaný v rámci projektu NP PRIM je vhodným nástrojom pre zvyšovanie školskej pripravenosti detí zo SZP. Napriek obmedzeniam, ktoré priniesla pandémia COVID-19, sa potvrdil prínos odborných tímov k tvorbe inkluzívneho prostredia v MŠ so zvýšeným počtom detí z MRK. Zavedenie povinného predprimárneho vzdelávania prispelo k zvýšeniu počtu detí z MRK navštevujúcich MŠ, ktoré dosiahli k 31. augustu 2021 vek 5 rokov. Na druhej strane obmedzilo počet miest v MŠ pre mladšie deti. V budúcnosti je potrebné zamerať pozornosť na včasné zaškolenie detí minimálne od 4 rokov. Predmetné opatrenia sú zahrnuté v Pláne obnovy a odolnosti, komponent č. 6. Pokračovanie pôsobenia IT je závislé od schopnosti zodpovedných inštitúcií zabezpečiť finančné prostriedky, primárne na pokrytie mzdových výdavkov pre OZ, PA a RA. Opatrenia v oblasti inkluzívneho vzdelávania vrátane predprimárneho vzdelávania sú v gescii MŠVVaŠ SR. S využitím zdrojov EÚ je v nasledujúcom období možné systematicky posilňovať inkluzívne vzdelávanie na predprimárnom stupni vzdelávania postavené na praxi NP PRIM. V rámci Plánu obnovy a odolnosti plánuje MŠVVŠ SR vypracovať katalóg nárokovateľných podporných opatrení vo vzdelávaní, vrátane financovania z fondov EÚ. Za dôležité považujeme pokračovanie poskytovania materiálnej pomoci najchudobnejším rodinám. Pre ďalšiu realizáciu desegregačných aktivít organizovaných MŠ je potrebné vytvoriť jasné legislatívne rámce a určiť kompetencie pre zriaďovateľov a MŠ. Udržateľnosť výsledkov NP PRIM podporujú legislatívne zmeny: zavedenie pojmu inkluzívne vzdelávanie do zákona a jeho implementácia prostredníctvom IT. Otázkou ostáva finančné krytie nástrojov na podporu inkluzívneho vzdelávania a ich aplikácia priamo v praxi.

³ Bližšie informácie k dočasným vyrovnávacím opatreniam sú uvedené v kapitole 3.10.

Executive summary

Background

In response to the persistent unsatisfactory situation in the area of preparation and education success of children from Marginalised Roma Communities (MRC), the Office of the Government Plenipotentiary for Roma Communities (ÚSVRK) proceeded to the design of a National Project (NP) titled Support for Pre-primary Education of Children from Marginalised Roma Communities (NP PRIM). The project has been implemented in two phases (PRIM I and II). ÚSVRK has been able to take full advantage of lessons learned from previous NPs aimed at supporting inclusive education for children from socially disadvantaged conditions (SDC), and the long-standing activities of NGOs in the field of education and childcare. The basic starting point is the knowledge of the specific needs of children from SDC and the application of appropriate tools to address them. The academic success of children from less stimulating circumstances is highly dependent on participation in pre-primary education. The length of pre-primary education directly influences the level of children's readiness to enter primary school and their ability to adapt to new conditions.

The model of inclusive pre-primary education, applied within the framework of NP PRIM, serves primarily to create an inclusive environment for the education of children from MRC. The project brought additional positions into the kindergarten environment: a specialist employee, a pedagogical assistant, a parent assistant⁴ and an inclusive education coordinator, who together form an Inclusion Team (IT). The IT has become the "driving force" for building an inclusive environment in kindergartens with an emphasis on the needs of children from SDC. The implementation of the model of inclusive pre-primary education requires a significant change in the current setup of kindergartens towards the creation of an environment supporting disadvantaged groups of children, especially children from MRC.

Classroom environment

NP PRIM contributed to the improvement of the environment in kindergartens by upgrading the equipment level. Schools have been able to provide new socialisation and didactic aids to help children adapt to their new environment, and to further their comprehensive development. Creating a stimulating environment has increased children's interest in learning, engaging in the educational process, and playing with other children in the classroom.

NP PRIM enabled kindergartens to respond to the social situation of some Roma families and to provide them with basic supplies for regular attendance (e.g. slippers, towels, toothbrushes, hygiene products, bedclothes, etc.). The availability of basic supplies for the poorest children has contributed to the creation of an inclusive environment, as the provision of basic supplies is a significant barrier for many families to their children's kindergarten attendance. In this context, we highly appreciate the application of the principle of targeting in the provision of material support.

The introduction of the inclusive pre-primary education model and the implementation of activities to support cooperation with families contributed to a better perception of the kindergarten environment on the part of parents from MRC. The openness of schools and the change in communication have contributed to a positive shift in the perception of kindergartens by many parents from MRC. The involvement of members of the Roma community in the educational process eliminated fears that a Roma child is not welcomed and accepted in the kindergarten.

⁴ In the first phase of NP PRIM, as a Family Outreach Coordinator.

Limited possibilities to intervene in case an operator establishes purely Roma classes (even kindergartens) are considered to be systemic deficiency. Some facilities operate only in the morning and thus provide the minimum compulsory 4-hour pre-primary education. For the sake of objectivity, we report that⁵ the majority of children from MRC within the analysed sample leave the kindergarten after lunch.

Relationships between children in classrooms

In most cases, children reflect the values and mental attitudes of their parents, families or the community in which they live. After the phase of adaptation to the new environment, there is an improvement in mutual relations, mutual acceptance, and the establishment of friendships. The same is the case with the participation of parents in joint activities with children, which are organized by kindergartens independently or in cooperation with community centres.

Relationships between children in classrooms are very often determined by the relationships in the community, and the relationships between the majority and the Roma community. If there are common disputes and conflicts within the municipality/community, these are directly transferred to the kindergarten environment and affect the interaction between the children. In some cases, the kindergarten is also compelled to consider these conflicts when placing children in classes. The capacity of NP PRIM and kindergartens to address local relationships is limited, with local government playing the key role.

We negatively assess the trend that we have observed in several municipalities, where classes with only Roma children or kindergartens attended only by Roma children are being established. The main reasons given by kindergarten representatives were the high number of Roma children, the relocation of non-Roma children to neighbouring municipalities, or the joining together of pupils with no previous schooling.

Staff attitude towards children in classrooms

The introduction of specialist, teaching and non-teaching positions and their involvement in the educational process provided room and capacity for systematic work with children on an individual basis. The IT's work involves supporting a differentiated approach to children based on individual needs that specialist employees help to identify and then, with the support of other staff, continually stimulate those needs with regard to the child's own potential.

Working with families of children from MRC has been intensified via the parent assistants, as well as other members of the IT, with a positive impact on the assumption of parental responsibility. Employing a person who speaks the Roma language in any position in the IT enables great progress in working with children from MRC. Communication in the Roma language is indispensable in the objective diagnosis of children, and in the initial stage of adaptation and socialization of children to pre-primary education. Parent assistants have become key persons for direct communication with parents of children from MRC. One of the most frequently communicated topics is children's attendance. In many cases, the selection of a suitable candidate for the Parent Assistant position has also resulted in improved attendance of children from MRC (e.g. Raslavice).

In most cases, the quality of approach to children and parents from MRC improves with the increasing duration of operation of the IT, and the optimisation of mutual cooperation between IT members and other kindergarten staff. In order to maintain the acquired quality of staff operation and the positive

⁵ Further details of the sample are given in Annex 5.

approach of kindergartens to inclusive pre-primary education, the long-term sustainability of IT jobs is essential.

The observed positive results and progress of children from MRC thanks to the work of the IT increases the motivation of the kindergarten staff, who find meaning in their work and a mission to enable children from MRC to get a better start in life.

Work of other staff

The creation of inclusive teams has had an impact on the day-to-day activities of teaching and non-teaching staff. The importance of introducing the position of Inclusive Education Coordinator for the management of activities, and the fulfilment of the objectives of the model of inclusive education of children from MRC was reaffirmed. Teaching staff, in collaboration with other members of the inclusion teams, adjusted the educational process to better respond to the needs of children from MRC. Teachers now have the opportunity to consult directly with specialist employees on the selection and application of appropriate methods to support the school readiness of children from SDC.

The composition of inclusion teams allows for the strengthening of an individual approach to children by the teaching staff. On the basis of new knowledge and the experience of working with other colleagues, we have observed a better understanding of the impact of a low-stimulating environment on the development of pre-school children on the part of teachers. A significant majority of teachers working in classrooms with children from MRC were given the opportunity to work with a pedagogical assistant for the first time within the framework of NP PRIM. The involvement of pedagogical assistants in the implementation of the educational process has improved the IT capacity. Supporting the teaching staff allows a more individual approach to children and increases the quality of group activities in the classrooms. Teachers, in collaboration with pedagogical assistants (or parent assistants and specialist employees), are able to improve the flow of the educational process and make more effective use of their time for working and playing with children.

The inclusion of staff who speak the Roma language and are members of the community in the activities of the kindergarten enables other staff members to more effectively support children from MRC in adapting to the new environment at the beginning of the school year. When entering kindergarten, children from SDB in most cases only know the Roma language and overcoming the language barrier (via pedagogical or parent assistants) is one of the prerequisites for building positive relationships.

Communication and cooperation

The introduction of the model of inclusive pre-primary education has increased the level of communication and cooperation between the kindergarten and parents of children from MRC. The improvement in communication is already visible in the children's enrolment phase in kindergartens, when IT members personally visit the communities and communicate directly with parents. The application period for admission of a child to kindergarten in the school year 2021/2022 was unique. It was marked by the closure of kindergartens during the COVID-19 pandemic and the simultaneous introduction of compulsory pre-primary education. During the school year, communication and collaboration focused on supporting adaptation and removing barriers to the benefits of inclusive education for children from MRC.

Reception by target groups

The NP helps to increase the enrolment of children from MRC in pre-primary education, which is a prerequisite for a reduced drop-out rate. In addition to increasing the enrolment of children, there are

also benefits in promoting parental education, developing family literacy and intergenerational learning. Parents are enabled to participate in organizing and assisting during joint activities, which strengthens their parenting skills.

The IT creates the foundations for targeted and systematic cooperation between kindergartens and families from MRC, and its activities demonstrably lead to better overcoming of barriers and prejudices on both sides. Kindergartens are closer and more open to the Roma community, they are better equipped for cooperation and specific assistance for families and children from MRC.

The work of the IT in the kindergarten brings a reduction of parents' concerns about the safety of their children in the kindergarten, and the trust of parents of children from MRC increases due to the interest of the kindergarten in the inclusion of Roma children. There is a mutual linking of IT/kindergarten interventions with the helping professions in the participating municipalities, mutual exchange of information and synergy in solving the problems of children and families from MRC.

Persons from MRC appreciate the possibility of employment and self-fulfilment thanks to NP PRIM and Temporary Compensatory Measures (TCMs)⁶, many of them for the first time in their lives do not experience discrimination, but an advantage when applying for jobs as pedagogical and parent assistants. In addition to the job seekers from MRC, the preferential employment of Roma men and women in the positions of pedagogical and parent assistants is also perceived positively by the majority of kindergartens, which consider them to be of great help. Persons from MRC working in these positions have an immediate impact on overcoming barriers and prejudices. According to the Roma community, some representatives of kindergartens are opposed to the preferential employment of Roma men or women without pedagogical or equivalent education in kindergartens.

The critical issue within the pre-primary education system remains the capacities in kindergartens, which temporarily address this deficiency by refusing to admit younger children. In order to achieve a higher level of voluntary enrolment of younger age groups of children, we recommend seeking instruments to completely abolish fees for pre-primary education of children from SDC, including their free meals in kindergartens.

Sustainability

The model of inclusive pre-primary education applied within the framework of NP PRIM is a suitable tool for increasing the school readiness of children from SDC. Despite the limitations brought about by the COVID-19 pandemic, the contribution of the expert teams to the creation of inclusive environments in kindergartens with an increased number of children from MRC was reaffirmed. The introduction of compulsory pre-primary education has contributed to an increase in the number of children from MRC who have reached the age of 5 by 31 August 2021 attending kindergartens. On the other hand, the number of places in kindergartens for younger children has been reduced. In the future, attention should be focused on the early education of children from at least 4 years of age. The measures in question are included in the Recovery and Resilience Plan, Component 6. The continued operation of the IT is dependent on the ability of the responsible institutions to secure funding, primarily to cover salary expenses for specialist employees, pedagogical and parent assistants. Financial resources to ensure the sustainability of the inclusive environment in kindergartens should appear as a priority in the budget of the Ministry of Education, Research, Development and Sports of the Slovak Republic. With the use of EU funding, inclusive education at the pre-primary level can be systematically strengthened in the coming period, building on the experience from NP PRIM. As part of the Recovery and Resilience Plan, the Ministry of Education, Research, Development and Sports plans to develop a catalogue of claimable support measures in education, including funding from EU funds. We consider it important to continue providing material assistance to the poorest families. It is

⁶ Further information on temporary compensatory measures is provided in Chapter 3.10.

necessary to establish clear legislative frameworks and to define the competences of operators and kindergartens for further implementation of desegregation activities organised by kindergartens. The sustainability of the results of NP PRIM has been supported by legislative changes: the introduction of the concept of inclusive education into the law and its implementation through the IT. The financial coverage of tools to support inclusive education, and their application directly in the field remain the issue.

1. Kontext hodnotenia

Úrad splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity (ďalej „ÚSVRK“) inicioval realizáciu národného projektu Podpora predprimárneho vzdelávania detí z marginalizovaných rómskych komunít I. a II. (ďalej „NP PRIM“). Financovanie NP PRIM je zabezpečené zo zdrojov Operačného programu Ľudské zdroje (ďalej „OP LZ“). Hlavným cieľom projektu je zvyšovanie vzdelanostnej úrovne príslušníkov marginalizovaných rómskych komunít (ďalej „MRK“) prostredníctvom vytvárania inkluzívneho prostredia a práce s rodinou v zapojených materských školách. Zvýšená účasť detí z MRK na predprimárnom vzdelávaní má prispieť k zvýšeniu ich úspešnosti na vyšších stupňoch vzdelávania a eliminácii segregácie vo vzdelávaní.

NP PRIM reaguje na dlhodobý vysoký podiel detí z MRK nepripravených na vstup do základnej školy. To vedie k predčasnému ukončeniu školskej dochádzky, vysokému podielu príslušníkov MRK bez základného vzdelania, resp. len so základným vzdelaním, čo zásadne znižuje ich možnosti na uplatnenia sa na trhu práce. Dostupné poznatky poukazujú na potrebu zvýšenej a komplexnej podpory detí z málo podnetného prostredia pri vstupe do vzdelávacieho systému. Pravidelná účasť na predprimárnom vzdelávaní zvyšuje šance na ukončenie základnej školy a pokračovanie v štúdiu na strednej škole. Dĺžka predprimárneho vzdelávania priamo ovplyvňuje úroveň pripravenosti detí na vstup do základnej školy a schopnosti adaptácie na nové podmienky.

ÚSVRK nadviazal na predchádzajúce národné projekty financované zo zdrojov EÚ. Metodicko-pedagogické centrum (ďalej „MPC“) v programovom období 2007 – 2013 realizovalo dva národné projekty: Inkluzívny model vzdelávania na predprimárnom stupni školskej sústavy (ďalej „NP MRK II.“) a PProjekt INkluzívnej EDukácie (ďalej „NP PRINED“). Projekt potvrdil potrebu zapojenia asistenta učiteľa do inkluzívneho vzdelávania detí z MRK. Pôsobenie asistenta učiteľa má pozitívny vplyv na kvalitu a výchovu vzdelávania v materskej škole (ďalej „MŠ“), ako aj na úroveň vzťahov a spolupráce medzi MŠ a rodinami detí. Odporúčania projektu smerovali aj k zabezpečeniu podpory komunikácie a spolupráce s rodinami detí pred vstupom a počas dochádzky do MŠ. NP PRINED priniesol do prostredia materských škôl a základných škôl (ďalej „ZŠ“) s vyšším podielom detí zo sociálne znevýhodneného prostredia nový prvok vo forme odbornej podpory. Odborní zamestnanci (psychológ, špeciálny, sociálny a liečebný pedagóg, či logopéd) zabezpečovali vstupné a výstupné depistážne vyšetrenia, kým učitelia spoločne s asistentom realizovali akceleračné programy priamo v zapojených MŠ a ZŠ. Činnosť „inkluzívnych tímov“ a aplikácia stimulačných/akceleračných programov sa prejavila na dosiahnutom pokroku detí v porovnaní s deťmi, ktoré nemali prístup k takejto forme podpory a do popredia vystúpila potreba a potenciál trvalejšieho posilnenia pozície odborného zamestnanca v MŠ.

Na základe pozitívnych skúseností s podporou inkluzívneho vzdelávania detí z MRK v programovom období 2007 – 2013 ÚSVRK spracoval NP PRIM I. a II. Podpora predprimárneho vzdelávania detí z MRK tvorí súčasť tzv. „take-away“ balíka, určeného pre 150 obcí vybraných na základe zjednodušeného indexu podrozvinutosti. V rámci „take-away“ balíka, okrem NP PRIM, sú obce oprávneným konečným prijímateľom podpory poskytovanej prostredníctvom nasledujúcich národných projektov:

- Komunitné centrá v mestách a obciach s prítomnosťou MRK,
- Komunitné služby v mestách a obciach s prítomnosťou MRK II. fáza,
- Podpora vysporiadania právnych vzťahov k pozemkom v obciach s prítomnosťou MRK I. a II.,
- Terénna sociálna práca a terénna práca v obciach s prítomnosťou MRK,
- Zdravé komunity.

NP PRIM je pilotným projektom komplexnej podpory predprimárneho vzdelávania detí z MRK a tvorby inkluzívneho prostredia v zapojených MŠ, s presahom na ostatné pomáhajúce profesie v obci. Zameriava sa na zvýšenie účasti detí z MRK na predprimárnom vzdelávaní prostredníctvom zapojenia a zlepšenia spolupráce s cieľovými skupinami. Základnou podmienkou zapojenia MŠ (obce ako

zriaďovateľa) do projektu bol minimálny počet 5 detí z MRK zapísaných do MŠ a neúčastí na NP Škola otvorená všetkým⁷, ktorý podporoval podobné aktivity mimo 150 obcí oprávnených na využívanie balíka „take-away“.

Hlavné ciele NP PRIM sú nasledovné:

1. Zvýšenie účasti detí z MRK v predprimárnom vzdelávaní, a to prostredníctvom:
 - pôsobenia odborného zamestnanca, pedagogického asistenta a rodičovského asistenta, resp. prostredníctvom inkluzívneho tímu v MŠ,
 - využívania inovatívnych metód vo výchovno-vzdelávacom procese,
 - systematickej práce s rodinou,
 - poskytnutia didakticko-materiálnych balíčkov.
2. Zlepšenie informovanosti a spolupráce s cieľovými skupinami, osveta, metodické usmerňovanie a vyhodnocovanie, a to prostredníctvom:
 - metodického vedenia vo forme workshopov a príručiek,
 - organizácie mikroregionálnych stretnutí,
 - organizácie odborných konferencií a šírenia osvedčenia.

Ústredným komponentom NP PRIM je zavedenie modelu inkluzívneho predprimárneho vzdelávania. Tento model má za úlohu zabezpečiť vytvorenie inkluzívneho prostredia pre vzdelávanie detí z MRK. Podpora rozvoja detí z málo podnetného prostredia je úzko prepojená so zvýšenou účasťou rodín na vzdelávaní detí. Pre tento účel bola vytvorená špecifická pozícia rodičovského asistenta, ktorá slúži predovšetkým na zlepšenie komunikácie a spolupráce s rodinami. Na implementácii projektu a aktivít sa zásadným spôsobom prejavili dopady pandémie COVID-19, keď sa inkluzívne tímy v MŠ museli veľmi rýchlo upraviť prijatým opatreniam a prispôsobiť tomu svoje pôsobenie. Zriaďovatelia mali dlhší čas na prípravu na zavedenie povinného predprimárneho vzdelávania, ktoré platí od školského roka 2021/2022.

ÚSVRK je vo funkcii prijímateľa zodpovedný za celkové riadenie NP PRIM. Pre účely projektu bol vytvorený tím pozostávajúci z metodika, projektových manažérov/manažerok a 9 regionálnych koordinátorov/koordinátoriek. Regionálny koordinátor/koordinátorka poskytuje konzultácie MŠ a samosprávam súvisiace s realizáciou NP PRIM v rámci svojho regiónu. Takisto vykonáva dohľad pri obsadzovaní pracovných pozícií financovaných projektom, resp. sa zúčastňuje na výberových konaniach. Pri obsadzovaní pracovných pozícií, ktoré sú financované NP PRIM (t. j. okrem KIV) sa prvýkrát v Slovenskej republike uplatnili dočasné vyrovnávacie opatrenia (ďalej „DVO“).

Významným aspektom je prepojenie NP PRIM a výmena informácií s:

- terénymi sociálnymi pracovníkmi a terénymi pracovníkmi pri komunikácii s rodinami a pri riešení prekážok pravidelnej dochádzky detí,
- pracovníkmi komunitných centier pri informovanosti a spolupráci s rodinami,
- pracovníkmi vykonávajúcimi zdravotnú mediáciu.

Projekt sa realizuje od júna 2018 a ukončenie sa očakáva v závere roka 2022/začiatkom roka 2023, v závislosti od disponibilných zdrojov.

⁷ NP bol realizovaný z prostriedkov ESF v rámci prioritnej osi 1 Vzdelávanie operačného programu Ľudské zdroje.

2. Metodika hodnotenia

Účelom ad hoc hodnotenia je posúdiť príspevok NP PRIM k vytváraniu priaznivej školskej klímy (predovšetkým v zmysle vzťahov a kultúry spolupráce) a inkluzívneho prostredia v zapojených MŠ. Hodnotenie má identifikovať kľúčové faktory pre úspešnosť budovania pozitívnej školskej klímy, vrátane obmedzení z dôvodu pandémie COVID-19.

Pre hodnotenie boli formulované tieto hodnotiace otázky:

- Ako prispeli projektové aktivity k zmene klímy školy v zapojených MŠ, resp. prostredia podporujúceho znevýhodnenej skupiny detí (najmä z marginalizovaných rómskych komunít)?
- Nakoľko ovplyvnili opatrenia súvisiace s pandemiou COVID-19 fungovanie a prácu inkluzívnych tímov?
- Aké sú predpoklady udržania pozitívnej klímy v MŠ v ďalších rokoch?
- Akým spôsobom sa prejavilo zapojenie inkluzívneho tímu na práci a prístupe ostatných pracovníkov MŠ vo vzťahu k znevýhodneným deťom (najmä z MRK)?
- Akým spôsobom sa zmenila komunikácia a spolupráca s rodičmi znevýhodnených detí (najmä z prostredia MRK)?
- Ako sa zmenil prístup pracovníkov MŠ k deťom z MRK?
- Ako sa zmenilo prostredie v triedach MŠ?
- Prejavili sa aktivity projektu na vzťahoch medzi deťmi v triedach (prípadne mimo MŠ)? Akým spôsobom?
- Aké konkrétne zmeny, ktoré nastali v dôsledku realizácie projektových aktivít (zamestnanci MŠ, rodičia a deti, samospráva, zamestnanci spádových ZŠ), vnímajú cieľové skupiny?
- Aké efekty má využitie dočasných vyrovnávacích opatrení pri podpore zamestnávania pedagogických a odborných pracovníkov priamo v materskej škole?

V úvodnej fáze sa hodnotiteľ zameril na identifikáciu a zber relevantných dokumentov. Prostredníctvom tzv. desk-research metódy venoval pozornosť systematickému spracovaniu informácií v existujúcich dokumentoch. Na základe získaných informácií pristúpil k ďalšej špecifikácii hodnotenia, výberu hodnotiacich metód a k stanoveniu postupu prác. Hodnotiteľ primárne pracoval s dokumentáciou poskytnutou zo strany ÚSVRK a s verejne dostupnými dokumentmi súvisiacimi s implementáciou NP PRIM.

V ďalšej fáze hodnotiteľ identifikoval hlavné predpoklady a väzby na dosiahnutie cieľov NP PRIM. S využitím teórie zmeny dokázal overiť vzťahy medzi vstupmi, aktivitami, výstupmi a výsledkami a ich funkčné prepojenie počas implementácie projektu. Teória zmeny umožňuje identifikovať slabé miesta nastavenej intervenčnej logiky NP PRIM a na strane druhej navrhnúť opatrenia na zvýšenie vnútornej konzistencie. Výsledky boli zohľadnené pri posúdení podporovaných intervencií (aktivít) a ich príspevku k tvorbe inkluzívneho prostredia v MŠ. Teória zmeny umožnila v plnej miere zohľadniť kontext implementácie NP PRIM.

Na získanie primárnych údajov boli realizované osobné pohovory so zástupkyňou ÚSVRK a 4 regionálnymi koordinátormi. Prostredníctvom osobných pohovorov hodnotiteľ získal podrobné informácie o nastavení a fungovaní NP PRIM na národnej a regionálnej úrovni. Hodnotiteľ realizoval polo-štruktúrované pohovory, ktoré umožnili vedenie pohovoru na vopred definované témy a zároveň poskytovali priestor na získanie ďalších dôležitých informácií.

Následne bola vybraná vzorka 15 MŠ, v ktorých hodnotiteľ vykonal osobné pohovory s koordinátorom inkluzívneho tímu (ďalej „KIV“), odborným zamestnancom (ďalej „OZ“), pedagogickým asistentom

(ďalej „PA“) a rodičovským asistentom (ďalej „RA“) a rodičmi. Pri výbere vzorky hodnotiteľ zohľadnil nasledovné kritéria na zabezpečenie reprezentatívnosti:

- regionálna príslušnosť,
- veľkosť obce,
- podiel MRK na počte obyvateľov obce,
- veľkosť MŠ (počet detí),
- vzdialenosť MŠ od rómskych obydlií.

Nižšie uvádzame prehľad obcí/miest so zapojenými MŠ, s ktorými boli realizované pohovory (osobne alebo online).

P.č.	Obec/mesto	Kraj	Reg. kancelária
1	Telgárt	Banskobystrický	Rimavská Sobota
2	Kežmarok	Prešovský	Kežmarok
3	Spišský Štiavnik	Prešovský	Kežmarok
4	Huncovce	Prešovský	Kežmarok
5	Toporec	Prešovský	Kežmarok
6	Medzilaborce	Prešovský	Svidník
7	Raslavice	Prešovský	Svidník
8	Zborov	Prešovský	Svidník
9	Petrovany	Prešovský	Prešov
10	Kráľovský Chlmec	Košický	Michalovce
11	Pavlovce nad Uhom	Košický	Michalovce
12	Sečovce	Košický	Michalovce
13	Bijacovce	Košický	Spišská Nová Ves
14	Hrabušice	Košický	Spišská Nová Ves
15	Rudňany	Košický	Spišská Nová Ves

Na základe vykonanej analýzy hodnotiteľ formuloval predbežné zistenia. Prostredníctvom workshopu hodnotiteľ zabezpečil overenie správnosti a úplnosti hlavných zistení. Workshop sa konal 22. 11. 2021 dištančne a zúčastnili sa ho členovia projektového tímu, regionálni koordinátori a externí spolupracovníci.

3. Zistenia

- 3.1 EO1: Ako prispeli projektové aktivity k zmene klímy školy v zapojených MŠ, resp. prostredia podporujúceho znevýhodnené skupiny detí (najmä z marginalizovaných rómskych komunít)?

Odpoveď na evaluačnú otázku č. 1 je uvedená v zhrnutí hodnotenia národného projektu Podpora predprimárneho vzdelávania detí z marginalizovaných rómskych komunít (str. 6).

3.2 EO2: Nakoľko ovplyvnili opatrenia súvisiace s pandémiou COVID-19 fungovanie a prácu inkluzívnych tímov?

Od marca 2020 začala vláda SR prijímať opatrenia v reakcii na pandémiu COVID-19. Účelom opatrení bolo reagovať na aktuálnu epidemiologickú situáciu v krajine (regiónoch) a eliminovať negatívne dopady na zdravie obyvateľov, vrátane detí. Vláda SR 11. marca 2020 vyhlásila⁸ mimoriadnu situáciu v súvislosti s ohrozením verejného zdravia a následne vyhlásila núdzový stav. Zároveň Úrad verejného zdravotníctva SR zakázal prevádzku škôl a školských zariadení, okrem diagnostických centier, reedukačných centier a liečebno-výchovných sanatórií⁹.

Ministerka školstva, vedy, výskumu a športu SR usmernením z 12. 3. 2020 prerušila vyučovanie na školách a v školských zariadeniach od 16. 3. 2020 do 29. 3. 2020. Ďalším rozhodnutím ministra z 26. marca 2020 sa od 30. marca 2020 mimoriadne prerušilo školské vyučovanie v školách a prevádzka školských zariadení, vrátane predškolských zariadení. Predmetné rozhodnutie stanovilo termíny a spôsob prijímania detí na predprimárne vzdelávanie nasledovným spôsobom:

- žiadosti na prijatie dieťaťa sa podávali v termíne od 30. apríla 2020 do 31. mája 2020,
- podávanie žiadostí prebiehalo bez účasti detí,
- komunikácia s rodičmi sa realizovala aj elektronickou formou,
- potvrdenie o zdravotnom stave zákonní zástupcovia predkladali do času vydania rozhodnutia o prijatí dieťaťa (v opačnom prípade bolo dieťa prijaté len na adaptačný pobyt).

Rozhodnutím ministra o prijímaní detí na predprimárne vzdelávanie v čase mimoriadnej situácie v školskom roku 2019/2020 z 28. apríla 2020 bol termín na predkladanie žiadostí o prijatie dieťaťa v odôvodnených prípadoch posunutý na 30. júna 2020. Zriaďovateľ mal do 15. júla 2020 rozhodnúť o prijatí dieťaťa na predprimárne vzdelávanie za predpokladu, že mu boli poskytnuté všetky podklady pre rozhodnutie. V opačnom prípade rozhodol o prijatí na adaptačný pobyt alebo na diagnostický pobyt. **Špecificky vo vzťahu k NP PRIM boli dôležité odporúčania týkajúce sa obcí s prítomnosťou MRK (a karanténovaných lokalít a lokalít s nariadenou domácou karanténou). Tie umožňovali zamestnancom MŠ v spolupráci s ďalšími pomáhajúcimi profesiami distribuovať žiadosti o prijatie dieťaťa priamo do rodín a poskytnúť pomoc pri ich vyplnení.** V školskom roku 2019/2020 sa zariadenia poskytujúce predprimárne vzdelávanie mohli otvoriť 1. júna 2020. Otvorenie MŠ rozhodnutím zriaďovateľa bolo sprevádzané zavedením prísnych hygienických opatrení, vrátane limitu pre maximálny počet detí v triedach/skupinách MŠ a ich vzájomného presunu.

Pri rešpektovaní prijatých hygienických opatrení sa v septembri 2020 znova otvorili školy. Avšak po niekoľkých týždňoch školského roka 2020/2021 sa začala zhoršovať epidemiologická situácia. Z dôvodu rýchlo sa zhoršujúcej situácie boli prijaté ďalšie opatrenia, ktoré komplikovali prístup detí z MRK k predprimárnemu vzdelávaniu (napr. možnosť požiadania zákonných zástupcov dieťaťa, ktorí sú nezamestnaní alebo na materskej dovolenke, aby ponechali dieťa v domácej starostlivosti).

Zásadným pre vývoj školského roka 2020/2021 bolo rozhodnutie prerušiť vyučovanie a prevádzku školských zariadení od 11. januára 2021. Výnimku mali len MŠ pre deti rodičov pracujúcich v kritickej infraštruktúre a pre deti rodičov, ktorým povaha práce neumožňuje vykonávať ju z domácnosti. Rodičia detí z MRK, ktoré navštevovali MŠ zapojené do projektu NP PRIM, do týchto kategórií spravidla nespádali. **Z tohto dôvodu ostali MŠ a triedy pre deti z málo podnetného prostredia zatvorené na dlhé mesiace. Vyučovanie sa obnovilo 26. apríla 2021, ale otváranie reagovalo na epidemiologickú**

⁸ Uznesenie vlády SR č. 111 z 11. marca 2020.

⁹ Opatrenie č. OLP/2576/2020 z 12. 3. 2020.

situáciu v jednotlivých okresoch, preto sa niektoré vzdelávacie zariadenia otvorili ešte neskôr. Školský rok 2020/2021, ktorý mal slúžiť na plnohodnotné fungovanie modelu inkluzívneho predprimárneho vzdelávania, sa stal obdobím neistoty a improvizácie. Prijaté opatrenia obmedzili riadne fungovanie MŠ, prácu IT, výchovno-vzdelávací proces, dochádzku detí a v neposlednom rade možnosti spolupráce s rodinami detí z MRK. Napriek dočasnému zlepšeniu epidemiologickej situácie na začiatku roka 2021/2022 ostávajú v platnosti naďalej opatrenia, ktoré negatívne ovplyvňujú realizáciu plánovaných aktivít.

Prijaté opatrenia v reakcii na pandémiu COVID-19 prinútili členov IT zintenzívniť kontakt a komunikáciu s rodinami detí z MRK, špecificky v čase predkladania žiadostí o prijatie dieťaťa do MŠ. Vzhľadom na prerušenie vyučovania a činnosti MŠ museli IT zabezpečiť vytlačenie žiadostí a ich doručenie v komunitách. Prevažná väčšina rodín z MRK nedisponuje vybavením a zručnosťami potrebnými na stiahnutie a vytlačenie tlačív. Keďže nebolo možné organizovať skupinové stretnutia s rodičmi v čase zápisu detí do MŠ, osobné návštevy rodín sa stali jedinou možnosťou ako nadviazať kontakt s rodinami. Počas stretnutí členovia IT poskytovali predovšetkým informácie o podmienkach prijatia detí do MŠ a o prínosoch predprimárneho vzdelávania pre deti. Ochotu rodín komunikovať so zamestnancami MŠ v tomto období negatívne ovplyvnili zvýšené obavy príslušníkov MRK z pandémie a možnosti ochorenia. **Napriek sťaženým podmienkam boli IT schopné navštíviť veľkú časť rómskych rodín v obciach/mestách a motivovať ich k prihláseniu detí do MŠ. Významnú pomoc v tejto fáze poskytovali terénni sociálni pracovníci (ďalej „TSP“), terénni pracovníci (ďalej „TP“) a pracovníci komunitných centier (ďalej „KC“). Tí na základe dlhodobého pôsobenia v komunite osobne poznajú väčšinu členov/rodín a ich zázemie. Pri tejto aktivite sa prejavili synergické efekty medzi národnými projektmi realizovanými v rámci balíka „take-away“.**

Význam osobného kontaktu IT s rodinami detí z MRK sa ešte posilnil pred začiatkom školského roka 2021/2022 spolu so zavedením povinného predprimárneho vzdelávania. Pozornosť členov IT sa sústredila predovšetkým na identifikáciu rómskych detí, ktoré k 1. septembru 2021 dosiahli vek 5 rokov, a teda boli povinné nastúpiť do MŠ. V prvom kroku matrika (obecný úrad) spracovala zoznam detí, podľa ktorého IT navštevovali rodiny v rómskych komunitách a vysvetľovali im podmienky povinného predprimárneho vzdelávania. **Respondenti v rámci osobných pohovorov potvrdili, že vo väčšine prípadov vyplňali žiadosti o prijatie na základe údajov poskytnutých zo strany rodičov.** Takisto usmerňovali rodičov ohľadom získania a termínov predloženia potvrdení o zdravotnom stave dieťaťa, ktoré sú povinné k prijatiu do MŠ. **Pôsobenie IT poskytlo v tomto období nenahraditeľnú pomoc rodinám detí z MRK, ktoré by v opačnom prípade neboli schopné sami splniť administratívne požiadavky na prijatie dieťaťa do MŠ.** Na druhej strane, niektorí členovia IT sa kriticky vyjadrili o tendencii časti rómskych rodičov čakať na pomoc bez aktívneho prístupu, napríklad v súvislosti s dochádzkou.

Kľúčovým komponentom NP PRIM bolo zavedenie modelu inkluzívneho predprimárneho vzdelávania detí z MRK. Budovanie inkluzívneho prostredia v MŠ, ktoré navštevujú deti zo sociálne znevýhodneného prostredia, je postavené na pôsobení a spolupráci odborného zamestnanca, učiteľa, pedagogického asistenta a rodičovského asistenta, resp. ďalších pedagogických a nepedagogických zamestnancov. Vytvorený model inkluzívneho predprimárneho vzdelávania má za cieľ podporiť deti z MRK pri prekonávaní sociálnych, kultúrnych, jazykových a zdravotných prekážok a adaptáciu na podmienky predprimárneho vzdelávania. Úlohou IT je efektívne reagovať na špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby detí zo sociálne znevýhodneného prostredia a zvýšiť ich pripravenosť na vstup do ZŠ. V neposlednom rade, inkluzívne vzdelávanie kladie dôraz na budovanie dôvery a spoluprácu s rodinami detí, resp. so širšou komunitou. **V čase prerušenia vyučovania, MŠ zapojené do NP PRIM neboli schopné plniť svoje základné poslanie a nemohli aplikovať model inkluzívneho predprimárneho vzdelávania. Prínosy inkluzívneho predprimárneho vzdelávania pre deti z MRK, ktoré nastúpili do MŠ, sa počas pandémie zásadným spôsobom zredukovali.**

V kontexte vplyvu pandémie COVID-19 a prijatých opatrení je potrebné vyzdvihnúť schopnosť manažmentu projektu, regionálnych koordinátorov a IT promptne reagovať na vzniknutú situáciu.

Činnosti pedagogických a nepedagogických zamestnancov sa prispôbili novým podmienkam a potrebám cieľových skupín, t. j. detí a rodín z MRK. Odborní zamestnanci boli schopní v školskom roku 2019/2020 a 2020/2021 vykonať vstupnú a výstupnú depistáž detí, nemali však priestor plnohodnotne realizovať stimulačné programy, resp. aktivity podľa individuálnych potrieb detí. **V daných podmienkach sa činnosť IT vo väčšine MŠ zúžila na spracovanie pracovných listov pre deti. V spolupráci s pomáhajúcimi profesiami pôsobiacimi v obci/meste členovia IT zabezpečovali ich vytlačenie a distribúciu priamo do rodín. Odovzdanie pracovných listov bolo spojené s poskytnutím inštrukcií k vypracovaniu a ďalšej práci v domácom prostredí. MŠ s podporou NP PRIM poskytli deťom zo sociálne slabších rodín základné pomôcky potrebné na domácu prípravu (ceruzky, papiere, nožnice, atď.).** Niektoré MŠ využívali na komunikáciu s rodinami aj sociálne siete, avšak vždy ako doplnkový prostriedok. Členovia IT sa vyjadrili, že napriek vyvinutému úsiliu bolo v tomto období veľmi náročné motivovať deti a rodiny k domácej príprave. Prístupy k overeniu vypracovania zadaní (pracovných listov) sa líšili: od pravidelného zberu na týždennú bázu priamo v rodinách, cez zasielanie fotografií vypracovaných listov, až po hromadný zber po otvorení MŠ. **Popri spolupráci s rodinami pri domácom vzdelávaní detí počas prerušenia činnosti MŠ, IT (spolu s pomáhajúcimi profesiami v obci) podporovali deti a rodiny podľa identifikovaných potrieb. Jednou z kľúčových potrieb rómskych komún počas pandémie bolo zabezpečenie ochranných a hygienických pomôcok. Na základe informácií získaných od regionálnych koordinátorov môžeme vyzdvihnúť viaceré IT, ktoré sa venovali šitiu ochranných rúšok.** Distribúcia rúšok umožnila najmä sociálne najslabším rómskym rodinám prístup k základným službám počas pandémie.

Z pohľadu výchovno-vzdelávacích potrieb detí z MRK môžeme konštatovať, že prerušenie dochádzky do MŠ sa negatívne prejavilo na školskej pripravenosti. Absencia pravidelnej dochádzky do MŠ a systematická stimulácia rozvojového potenciálu detí sa najviac prejavila práve na deťoch z MRK bez predchádzajúcej skúsenosti s predprimárnym vzdelávaním. **Členovia IT sa zhodli na tom, že deti zo SZP, ktoré prvýkrát nastúpili do MŠ po niekoľkých mesiacoch prerušenia vyučovania, stratili podstatnú časť získaných návykov a zručností. V mnohých prípadoch bolo potrebné začať pracovať s deťmi ako na začiatku školského roka. Obmedzenie prístupu k inkluzívnemu predprimárnemu vzdelávaniu sa prirodzene prejavil na nižšej úrovni školskej pripravenosti detí, špecificky detí z MRK.** Predbežné vyhodnotenie vstupných a výstupných depistáží, vykonaných odbornými zamestnancami v školskom roku 2020/2021, potvrdzujú toto zistenie. Pre školskú úspešnosť sociálne znevýhodnených detí bude preto kľúčové zabezpečiť porovnateľný prístup k inkluzívnemu vzdelávaniu aj na primárnom stupni vzdelávania.

Platné hygienické opatrenia sú naďalej prekážkou pre bližší kontakt a systematickú spoluprácu s rodinami. Aktuálne opatrenia neumožňujú rodičom vstup do školských zariadení, resp. ho významne obmedzujú. Následne sa zredukoval priestor na komunikáciu medzi členmi IT a rodičmi v čase príchodu a odchodu z MŠ. RA často nemali možnosť organizovať spoločné stretnutia s rodičmi a deťmi. IT na základe autoevaluácie pristúpili k spracovaniu akčných plánov zmeny, ktoré mali byť orientované na posilnenie inkluzívneho vzdelávania. Významnú časť akčných plánov zmeny tvorili výlety, vystúpenia, spoločné podujatia a aktivity orientované na užšie zapojenie rodičov do vzdelávacieho procesu, vzájomné spoznávanie sa a budovanie dôvery medzi majoritou a rómskou komunitou. NP PRIM vytvoril priestor pre realizáciu širokého spektra aktivít a podujatí. **Ako potvrdili zástupcovia MŠ zapojených do projektu, z plánovaných aktivít boli schopní, vzhľadom na meniacu sa epidemiologickú situáciu a prijaté opatrenia, zrealizovať len zlomok. To sa prirodzene prejavilo na úrovni spolupráce s rodinami a širšou rómskou komunitou.** Napriek tomu považujú zrealizované aktivity za zmysluplné a plánujú v nich pokračovať v súlade s platnými opatreniami.

Zhrnutie evaluačnej otázky 2

Pandémia COVID-19 a následne prijaté opatrenia zásadným spôsobom ovplyvnili fungovanie vzdelávacích inštitúcií v školskom roku 2019/2020 a 2020/2021. MŠ na Slovensku, vrátane MŠ zapojených do NP PRIM, boli nútené prerušiť priamu činnosť s deťmi na niekoľko mesiacov. Obdobie, ktoré malo slúžiť na plnohodnotné fungovanie modelu inkluzívneho predprimárneho vzdelávania detí z MRK, možno označiť obdobím, v ktorom bol deťom obmedzený prístup ku školskému vzdelávaniu. Systematickú činnosť IT nahradili aktivity orientované na podporu vzdelávania detí v domácom prostredí a podporu najchudobnejších rodín. IT pripravovali, distribuovali a zbierali pracovné listy pre deti, zároveň poskytli deťom základné pomôcky, ktoré im doma chýbali. Komunikácia a spolupráca s rodinami je doteraz negatívne ovplyvnená platnými epidemiologickými opatreniami. Napriek tomu MŠ vyvinuli maximálne úsilie pri organizácii spoločných aktivít, ktoré zahrnuli do akčných plánov zmeny. Nenahraditeľná bola podpora poskytnutá rodinám zo strany IT pri distribúcii a vyplňaní žiadostí o prijatie dieťaťa do MŠ, najmä po zavedení povinného predprimárneho vzdelávania. Napriek vyvinutému úsiliu IT (a regionálnych koordinátorov) sa dlhodobé prerušenie fungovania MŠ prejavilo na nižšej úrovni školskej pripravenosti detí z MRK.

3.3 EO3: Aké sú predpoklady udržania pozitívnej klímy v MŠ v ďalších rokoch?

Vzhľadom na význam predškolskej výchovy a vzdelávania na sociálno-emocionálny a intelektuálny rozvoj detí a zároveň nízky podiel detí zúčastňujúcich sa na predprimárnom vzdelávaní na Slovensku, najmä detí zo sociálne znevýhodneného prostredia, bolo novelou školského zákona zavedené povinné predprimárne vzdelávanie. S účinnosťou od 1. septembra 2021, t. j. od školského roka 2021/2022, je predprimárne vzdelávanie povinné pre všetky deti, ktoré k 31. augustu 2021 dosiahli vek 5 rokov. **Povinné predprimárne vzdelávanie je významným krokom smerom k zvyšovaniu školskej zaškolenosti detí z MRK. Predmetná legislatívna úprava má zásadný vplyv na zvyšovanie účasti detí z MRK na predprimárnom vzdelávaní ako predpokladu školskej úspešnosti na vyšších stupňoch vzdelávacieho systému v dlhodobej perspektíve.**

Vplyv zavedenia povinného predprimárneho vzdelávania sa v plnej miere prejavil na fungovaní NP PRIM a zapojených MŠ. V prvom rade, legislatívna úprava si vyžadovala od zriaďovateľov zabezpečenie kapacít potrebných prioritne na prijatie všetkých detí, ktorých sa týka absolvovanie povinného roku predprimárneho vzdelávania. Viaceré obce a mestá pristúpili k rozšíreniu kapacít MŠ, aj s využitím zdrojov EÚ v rámci OP ĽZ alebo Integrovaného regionálneho operačného programu (ďalej „IROP“). Zavedenie predmetnej legislatívnej zmeny sa prejavilo zvýšením celkového počtu detí (a detí z MRK), resp. tried v porovnaní s predchádzajúcim školským rokom (prípadne zavedenie prevádzky na dve zmeny). V školách, kde sa nemenil celkový počet detí (tried), došlo v mnohých prípadoch k zmene štruktúry žiakov. Vzhľadom na prednostné prijímanie detí, ktoré k 31. augustu 2021 dosiahli 5 rokov, sa zvýšil podiel predškolákov. Potešujúcim zistením je zvýšenie počtu detí z MRK v poslednom roku predprimárneho vzdelávania. Na základe doterajších skúseností je vysoká pravdepodobnosť, že časť detí z MRK by bez zavedenia povinného predprimárneho vzdelávania MŠ nenavštevovala a vstupovala by do ZŠ bez akéhokoľvek zaškolenia. Na druhej strane je potrebné upozorniť na fakt, že v školskom roku 2021/2022 mali MŠ limitovaný počet miest pre prijatie nových detí mladších ako 5 rokov, vrátane detí zo SZP. Tomuto zisteniu je potrebné venovať zvýšenú pozornosť v kontexte skúseností IT s predprimárnym vzdelávaním detí z MRK. Opakovane zdôraznili nevyhnutnosť minimálne 2-ročného (a pravidelného) zapojenia do predprimárneho vzdelávania v prípade detí zo sociálne znevýhodneného prostredia ako predpokladu základnej pripravenosti na vstup do ZŠ. **Zavedenie povinného predprimárneho vzdelávania sa automaticky prejaví na zvýšení podielu rómskych detí na predprimárnom vzdelávaní, ktorý sa sleduje ako jeden z dôležitých ukazovateľov inklúzie Rómov (desegregácie). Prioritou pre oblasť inkluzívneho vzdelávania rómskych detí by sa malo stať zvýšenie zaškolenosti detí vo veku 3 – 5 rokov. Účast' na predprimárnom vzdelávaní je potrebné chápať ako jeden z kľúčových predpokladov zvýšenia školskej úspešnosti detí/žiakov z MRK. Intervencie financované z verejných zdrojov by mali primárne sledovať tento cieľ a tomu prispôbiť nástroje na ich dosiahnutie. Zavedený model inkluzívneho predprimárneho vzdelávania sa javí ako veľmi účinný nástroj pre zvyšovanie školskej pripravenosti detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. Udržateľnosť prínosov NP PRIM pre cieľové skupiny je podmienená viacerými faktormi.**

Na základe pozitívnych skúseností z predchádzajúcich NP zameraných na inkluzívne vzdelávanie detí z MRK, zapojené MŠ vytvorili IT. Zriaďovatelia (školy) mali možnosť zamestnať odborných zamestnancov, pedagogických asistentov a rodičovských asistentov, primárne na podporu inkluzívneho vzdelávania detí z MRK. Výber OZ a PA sa realizoval v súlade so zákonom o pedagogických a odborných zamestnancoch. Dôležitú úlohu v procese výberu a prijímania zohrali regionálni koordinátori, ktorí dohliadali na transparentný výber zamestnancov a uplatňovanie DVO. NP PRIM umožnil refundáciu mzdových výdavkov OZ, PA a RA pôsobiacich na zapojených MŠ na dvojmesačnej báze. Mzdové výdavky predstavujú podstatnú časť NP PRIM (I. a II. fáza), ktorý je financovaný zo zdrojov EÚ a štátneho rozpočtu. **Národný projekt umožnil prvýkrát do výchovno-vzdelávacieho procesu trvalo zapojiť OZ (školských špeciálnych pedagógov, školských psychologov a sociálnych pedagógov) priamo v prostredí MŠ. Projekt nadviazal, resp. je komplementárny s pozitívnymi**

skúsenosťami ďalších národných projektov, napr. NP PRINED, NP Škola otvorená všetkým a NP Pomáhajúce profesie v edukácii detí a žiakov I. a II. Od finančných prostriedkov na mzdy OZ závisí pokračovanie vstupných depistáží, na základe ktorých OZ pripravujú stimulačné programy podľa individuálnych potrieb detí z MRK, ale aj ďalších detí navštevujúcich MŠ. Aj v budúcnosti budú mať OZ dôležitú úlohu pri podpore adaptácie detí na prostredie MŠ a výchovno-vzdelávací proces. OZ sú dnes kľúčovými osobami pri poskytovaní odborného poradenstva pre pedagogických zamestnancov (inkluzívne tímy) a rovnako pre rodičov detí, ktoré v školskom roku dosiahli vek 5 rokov. V prípade, že OZ majú voľné kapacity, môžu, podobne ako to robia dnes, poskytovať podporu aj mladším deťom, resp. deťom, ktoré nie sú zo SZP. Stimulačné aktivity a výstupná depistáž umožnia zvýšenie školskej pripravenosti a plynulý prechod do prostredia ZŠ. Hodnotenie výsledkov vstupnej a výstupnej depistáže v zapojených MŠ potvrdilo bodovo významné zlepšenie školskej pripravenosti vo všetkých 14 sledovaných oblastiach, resp. bodovo významné zníženie počtu chýb¹⁰.

Dostupnosť finančných zdrojov je základným predpokladom pre pokračovanie pôsobenia PA v triedach s deťmi pochádzajúcimi zo sociálne znevýhodneného prostredia. Na vzorke vybraných MŠ sa potvrdilo, že napriek vytvoreným legislatívnym podmienkam pre zapojenie asistenta učiteľa do výchovno-vzdelávacieho procesu na predprimárnom stupni vzdelávania, ich pôsobenie v MŠ nie je štandardom. Len časť MŠ s vysokým podielom detí z MRK bola schopná profitovať z pôsobenia asistenta učiteľa, v zásade počas zapojenia sa do národných projektov financovaných zo zdrojov EÚ (NP Škola otvorená všetkým, NP Pomáhajúce profesie v edukácii detí a žiakov I. a II). **To znamená, že trvalé zapojenie asistenta učiteľa do predprimárneho vzdelávania nie je na Slovensku štandardom ani v obciach s najvyššou koncentráciou MRK, teda tam, kde je táto pozícia najviac potrebná.** Doterajšie skúsenosti poukazujú, že vytvorenie legislatívnych podmienok pre podporu inkluzívneho vzdelávania (napr. prostredníctvom asistenta učiteľa) na predprimárnom stupni vzdelávania nie je postačujúce. Reálne zapojenie asistentov učiteľa (PA) je v plnej miere závislé od zabezpečenia finančných prostriedkov na mzdové výdavky. **Trvalé zmeny systému predprimárneho vzdelávania smerom k posilneniu inkluzívnosti si vyžadujú zabezpečenie dostatočných zdrojov v rozpočtovej kapitole MŠVVŠ SR, resp. zriaďovateľov. V opačnom prípade sa bude opakovať situácia ako vo väčšine NP v oblasti vzdelávania v minulosti – ich pozitívne prínosy neboli udržateľné z dôvodu ukončenia implementácie projektu a vyčerpania finančných zdrojov.** Ani dlhoročné pozitívne skúsenosti s pozíciou asistenta učiteľa pri posilňovaní inkluzívneho vzdelávania doteraz nevedlo k tomu, aby sa stala štandardom v slovenskom vzdelávacom systéme.

Pozícia RA bola prvýkrát zavedená do prostredia MŠ práve v rámci NP PRIM. Hlavnou úlohou RA je spolupracovať s rodinami z MRK pri príprave detí na vstup do MŠ a adaptácii sa na nové prostredie. RA sa stali kľúčovými osobami pre komunikáciu a každodennú spoluprácu medzi školami a rodinami. Prínos pôsobenia RA spočíval aj v poznaní rómskej komunity v obci a jazykovej blízkosti pre deti a rodiny. Napriek tomu časť MŠ doteraz neobsadila pozíciu RA. V obciach, kde je táto pozícia súčasťou IT, vedenie MŠ vyjadriло vysokú spokojnosť s prácou RA a úrovňou spolupráce s rómskou komunitou. **Predpoklady udržateľnosti pozitívnych efektov práce RA v prostredí školy, rodiny a komunity sa priamo odvíjajú od finančných možností samospráv. Samosprávy dnes, aj v dôsledku pandémie, majú často problémy zabezpečiť financovanie základných služieb pre občanov. Z tohto dôvodu nie je možné očakávať, že by miestna samospráva dokázala zabezpečiť financovanie pracovných pozícií, ktoré boli zavedené v rámci modelu inkluzívneho predprimárneho vzdelávania cez NP PRIM.**

Možnosťou, ako zabezpečiť kontinuitu pôsobenia členov IT, je iniciovanie nadväzujúceho národného projektu financovaného zo zdrojov EÚ (NP PRIM III.). Tu je potrebné upozorniť, že ukončenie NP PRIM je plánované na november 2022. Podľa vyjadrení zástupcov ÚSVRK existuje šanca, že projekt bude mať finančné zdroje na predĺženie financovania IT do konca roka 2022, resp. začiatku roka 2023. **Jednou z možností je mobilizovať nevyčerpané zdroje v rámci OP LZ a predĺžiť implementáciu**

¹⁰ Evalvacia diagnostiky a efektivity detí materských škôl národného projektu PRIM I. (PhDr. Viera Šilonová, PhD., doc. PaedDr. Vladimír Klein, PhD., 2020)

projektu približne o 6 mesiacov, t. j. do konca školského roka 2022/2023. Z dlhodobej perspektívy je vhodnejším zabezpečenie financovania modelu inkluzívneho predprimárneho vzdelávania prostredníctvom Operačného programu Slovensko pre programové obdobie 2021 – 2027. Avšak aj táto možnosť je spojená s určitými rizikami. Partnerská dohoda a ani OP Slovensko ešte neboli oficiálne predložené Európskej komisii na schválenie, z dôvodu zložitosti vyjednávani medzi SR a EK. Z tohto dôvodu je možno očakávať, že k schváleniu OP Slovensko dôjde najskôr v druhom štvrtroku 2022 a až následne bude možné, na základe výziev/vyzvaní sprostredkovateľských orgánov, predkladať žiadosti. Za predpokladu pripravenosti projektu a vysokej súčinnosti relevantných inštitúcií by ďalšia fáza NP RPIM mohla byť schválená najskôr začiatkom roka 2023. **Pri tvorbe prípadného pokračovania NP PRIM je dôležité, aby nedošlo k prerušeniu pôsobenia IT v MŠ a aby termíny implementácie projektu rešpektovali vzdelávací cyklus a nekončili v polovici školského roka. Z pohľadu zamestnancov, ktorých mzdy sú financované z NP PRIM (OZ, PA, RA), je dôležité informovať ich vopred o dobe trvania pracovného pomeru s MŠ.**

V tejto súvislosti sa domnievame, že záverečná fáza implementácie NP PRIM môže ovplyvniť doterajší úspešný priebeh projektu. **Plánované ukončenie projektu a pôsobenia OZ, PA a RA v priebehu školského roka 2022/2023 môže spôsobiť predčasné ukončenie pracovného pomeru členov IT už ku koncu školského roka 2021/2022. Časť zamestnancov MŠ, ktorí sú kľúčovým komponentom modelu inkluzívneho predprimárneho vzdelávania detí z MRK, môže hľadať uplatnenie v rámci vzdelávacieho systému od začiatku školského roka 2022/2023.** To by zásadným spôsobom ohrozilo záverečnú fázu implementácie NP PRIM a prínosov inkluzívneho prostredia priamo v MŠ.

Nezanedbateľný prínos pre MŠ predstavovala možnosť zabezpečenia materiálu potrebného na podporu inkluzívneho vzdelávania a desegregačnú činnosť. IT ocenili autonómiu, ktorú im projekt v neskorších fázach implementácie poskytol pri využívaní tzv. paušálu. Poskytnuté zdroje MŠ použili v mnohých prípadoch na odstraňovanie materiálnych prekážok pri pravidelnej dochádzke detí z MRK. V súlade s akčným plánom zmeny školy, pri dodržaní platných opatrení, zrealizovali osvetové a desegregačné aktivity. Obľúbené boli výlety, kultúrne podujatia a komunitné stretnutia. **Po ukončení implementácie NP PRIM je možné očakávať, že miestna samospráva bude schopná financovať len časť výdavkov na tento typ aktivít. To sa môže negatívne prejaviť na počte detí z MRK navštevujúcich MŠ vo veku 3 – 5 rokov, na dochádzke detí a kvalite vzťahov medzi MŠ a rodinami.**

Pre zabezpečenie kontinuity inkluzívneho vzdelávania na predprimárnom stupni vzdelávania sú kľúčové reformné iniciatívy MŠVVŠ SR. Schválená legislatíva prvýkrát ukotvila inkluzívne vzdelávanie priamo v zákone prijatom v roku 2021, zavedenie do praxe bude možné až po nadobudnutí účinnosti zákona. Navrhovaný prístup k posilneniu inkluzívneho vzdelávania vychádza z rovnakej filozofie ako model inkluzívneho predprimárneho vzdelávania. Priamo v školách by mali pôsobiť IT. Tie by mali pozostávať zo špeciálneho pedagóga, odborného zamestnanca a ďalších pedagogických zamestnancov. Mali by fungovať ako prvá úroveň poradenského systému pre žiakov a rodičov. IT by podľa vyjadrení zástupcov MŠVVŠ SR mali pôsobiť v každej škole na Slovensku, avšak ich zavedenie nie je pre zriaďovateľov povinné. Pôsobenie tímov pravdepodobne bude na rozhodnutí zriaďovateľa a vedenia školy. Zavedenie nového štandardu v oblasti inkluzívneho vzdelávania na Slovensku si vyžaduje významné zvýšenie počtu odborníkov pôsobiacich na školách. Dostupné analýzy¹¹ hovoria o aktuálnom nedostatku kvalifikovaných zamestnancov vo vzdelávacom systéme. To si bude vyžadovať navýšenie zdrojov v rozpočtovej kapitole MŠVVŠ SR na pokrytie súvisiacich výdavkov. Časť výdavkov by mohla byť financovaná zo zdrojov EÚ alokovaných na programové obdobie 2021 – 2027, prípadne z Plánu obnovy a odolnosti.

Zhrnutie evaluačnej otázky 3

¹¹ Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením (2020).

Model inkluzívneho predprimárneho vzdelávania aplikovaný v rámci projektu NP PRIM je vhodným nástrojom pre zvyšovanie školskej pripravenosti detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. Napriek obmedzeniam, ktoré priniesla pandémi COVID-19, sa potvrdil prínos odborných tímov k tvorbe inkluzívneho prostredia v MŠ so zvýšeným počtom detí z MRK. Zavedenie povinného predprimárneho vzdelávania prispelo k zvýšeniu počtu detí z MRK navštevujúcich MŠ, ktoré dosiahli k 31. augustu 2021 vek 5 rokov. Na druhej strane obmedzilo počet miest v MŠ pre mladšie deti. Vzhľadom na potrebu zaškolenia detí zo sociálne znevýhodneného prostredia minimálne 2 roky pred vstupom do ZŠ, je potrebné v budúcnosti zamerať pozornosť na zvyšovanie kapacít MŠ pre zaškolenosť detí vo veku 3 a 4 rokov. Pokračovanie pôsobenia IT je závislé od schopnosti zodpovedných inštitúcií zabezpečiť finančné prostriedky, primárne na pokrytie mzdových výdavkov pre OZ, PA a RA. Systémové kroky na posilnenie inkluzívneho vzdelávania v MŠ by sa mali financovať z rozpočtovej kapitoly MŠVVŠ SR, vrátane zdrojov EÚ pre programové obdobie 2021 – 2027. Za dôležité považujeme pokračovanie poskytovania materiálnej pomoci najchudobnejším rodinám a realizáciu desegregačných aktivít organizovaných MŠ. Udržateľnosť výsledkov NP PRIM podporujú legislatívne zmeny: zavedenie pojmu inkluzívne vzdelávanie do zákona a jeho implementácia prostredníctvom IT. Otázkou ostáva finančné krytie nástrojov na podporu inkluzívneho vzdelávania a ich aplikácia priamo v praxi.

3.4 EO4: Akým spôsobom sa prejavilo zapojenie inkluzívneho tímu na práci a prístupe ostatných pracovníkov MŠ vo vzťahu k znevýhodneným deťom (najmä z marginalizovaných rómskych komunít)?

Prostredníctvom NP PRIM boli tímy MŠ rozšírené o špeciálnych pedagógov (OZ), pedagogických zamestnancov (PA) a nepedagogických zamestnancov (RA). Spolu s koordinátorom inkluzívneho vzdelávania (ďalej „KIV“), ktorým je spravidla riaditeľka/riaditeľ MŠ, tvoria užší inkluzívny tím. Do širšieho inkluzívneho tímu patria aj ďalší pedagogickí a nepedagogickí zamestnanci MŠ, ktorí participujú na výchovno-vzdelávacom procese detí z MRK a relevantní aktéri pôsobiaci v obci (hlavne pomáhajúce profesie, zástupca rodičov).

IT považujeme za základný pilier modelu inkluzívneho predprimárneho vzdelávania v MŠ. Stal sa kľúčovým prvkom pri budovaní inkluzívneho prostredia v MŠ, špecificky s ohľadom na potreby detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. **Model inkluzívneho predprimárneho vzdelávania, vrátane pôsobenia inkluzívneho tímu, zmenil celkové nastavenie a fungovanie MŠ ako celku. Pri dodržiavaní princípov a metodických usmernení pre inkluzívne vzdelávanie prinášal do každodennej činnosti pedagogických a nepedagogických zamestnancov významné zmeny.** Pohovory s koordinátormi inkluzívneho vzdelávania potvrdili, že pred zapojením do NP PRIM snahy MŠ a zamestnancov o podporu inkluzívneho vzdelávania detí z MRK v praxi často narážali na prekážky. Najčastejšie boli spomínané personálne a finančné obmedzenia, nízky záujem rodičov detí z MRK o predškolskú prípravu a existencia predsudkov na strane majority, ako aj Rómov. Veľkú časť vyššie uvedených prekážok MŠ prostredníctvom účasti na NP PRIM dokázali eliminovať a začať systematicky pracovať na posilnení inkluzívneho vzdelávania detí z MRK.

Východiskom pre stanovenie cieľov inkluzívneho tímu bola autoevaluácia inkluzívnosti MŠ. Prostredníctvom autoevaluácie mali zamestnanci spoločne posúdiť aktuálnu úroveň nasledujúcich aspektov inklúzie v MŠ:

- kvalita riadenia,
- výchovno-vzdelávacia činnosť,
- učenie sa,
- podmienky materskej školy,
- vzdelávanie detí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami,
- spolupráca s partnermi školy,
- školský vzdelávací program.

Autoevaluácia umožnila objektívne a komplexne sa pozrieť na inkluzívnosť MŠ. Sebareflexia a uvedomenie si vlastných rezerv v uplatňovaní inkluzívneho prístupu k vzdelávaniu detí (nielen z MRK) boli predpokladom pre pochopenie prínosov modelu inkluzívneho predprimárneho vzdelávania. Následne dokázali pedagogickí a nepedagogickí zamestnanci lepšie presadzovať princípy inkluzívneho vzdelávania v praxi MŠ. **Regionálni koordinátori poukázali na fakt, že MŠ nemali predchádzajúce praktické skúsenosti s procesom autoevaluácie inklúzie v podmienkach predprimárneho vzdelávania. Vo všeobecnosti mali MŠ tendenciu hodnotiť úroveň inkluzívnosti vlastnej školy a procesov priaznivejšie, ako bola realita. Napriek tomu môžeme považovať tento proces za dôležitý začiatok otvárania sa vedenia a pedagogického personálu novým prístupom, novým poznatkom a vnímaniu detí a rodín z MRK ako rovnocenných partnerov. Regionálni koordinátori NP PRIM, a v ďalších fázach aj členovia užších IT, sa stali nositeľmi myšlienky inkluzívneho vzdelávania detí z MRK v podmienkach predprimárneho vzdelávania a desegregácie.**

Na základe výsledkov autoevaluácie pristúpili inkluzívne tímy k spracovaniu akčných plánov zmeny (MŠ). Tie predstavujú podporný rámec MŠ pre plánovanie, riadenie a koordináciu činností pri

zlepšovaní kvality inkluzívneho prostredia. Väčšina inkluzívnych tímov mala problémy s vypracovaním akčného plánu zmeny, keďže im chýbala skúsenosť s tvorbou podobných plánov na úrovni školy. Jedným z dôvodov je, že školský vzdelávací program sa v mnohých prípadoch stal formálnym dokumentom, ktorý MŠ pravidelne neaktualizujú, resp. neprispôsobujú potrebám detí. **Preto akčné plány zmeny len do určitej miery reflektovali na zavedenie modelu inkluzívneho predprimárneho vzdelávania a pôsobenie nových pedagogických a nepedagogických zamestnancov (OZ, PA a RA), ktoré prinášajú do prostredia MŠ nové postupy, metódy a aktivity. Po usmernení zo strany regionálnych koordinátorov IT upravili akčné plány zmeny, pričom významnú časť tvorili aktivity zamerané na spoluprácu s rodičmi a deťmi, a osvetové aktivity.** Miera zahrnutia desegregačných aktivít do akčného plánu zmeny závisela od vzťahov rómskej a nerómskej komunity v obci. Ako dôsledok absencie inkluzívneho vzdelávania a systematickej práce s rómskou komunitou, časť MŠ zapojených do NP PRIM navštevujú len rómske deti, resp. v MŠ sú triedy s rómskymi deťmi. Napriek zásadným zmenám, ktoré prináša model inkluzívneho vzdelávania do práce MŠ, k úprave školského vzdelávacieho programu pristúpila len malá časť MŠ zapojená do NP PRIM.

Ako bolo uvedené v predchádzajúcich častiach, NP PRIM pri zavedení pozície OZ nadviazal na pozitívne skúsenosti z realizácie ďalších národných projektov v oblasti inkluzívneho vzdelávania. Z tohto dôvodu bolo potrebné v niektorých MŠ vyjasniť úlohy OZ pri zavádzaní modelu inkluzívneho predprimárneho vzdelávania. Jeho hlavné úlohy zahŕňajú realizáciu a vyhodnotenie depistáží (vstupnej a výstupnej) detí priamo v prostredí MŠ. Na základe výsledkov a identifikovaných výchovno-vzdelávacích potrieb detí realizuje stimulačné programy a poskytuje odbornú starostlivosť pre deti z MRK. **Pedagogickí zamestnanci majú dnes možnosť konzultovať s OZ nastavenie výchovno-vzdelávacieho procesu tak, aby reagoval na potreby detí z MRK. IT potvrdili, že OZ spolupracuje s pedagogickými zamestnancami pri výbere vhodných metód a aktivít na podporu školskej pripravenosti detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. Učiteľia na základe odporúčaní OZ prispôbili výchovno-vzdelávací proces, v rámci ktorého sa vytvoril väčší priestor pre individuálny prístup k deťom.** Vo viacerých prípadoch zohral OZ dôležitú úlohu pri podpore adaptácie detí na nové prostredie v MŠ.

Podstatná väčšina učiteľov, ktorí pôsobia v triedach s deťmi z MRK, dostala v rámci NP PRIM prvýkrát možnosť spolupracovať s asistentom učiteľa. Zapojenie PA do implementácie výchovno-vzdelávacieho procesu zvýšilo kapacitu IT. Posilnenie pedagogického personálu umožňuje individuálnejší prístup k deťom a zvyšuje kvalitu skupinových aktivít v triedach. Pedagogickí zamestnanci získali odbornú podporu pre uľahčenie adaptácie dieťaťa z MRK na prostredie MŠ v úvode školského roka. Učiteľia v spolupráci s PA (prípadne RA a OZ) vedia zvýšiť plynulosť výchovno-vzdelávacieho procesu a efektívnejšie využiť čas na prácu a hru s deťmi. **Prostredníctvom NP PRIM sa zvýšili vedomosti učiteľov o príčinách znevýhodnenia detí z MRK a ich špecifických výchovno-vzdelávacích potrebách. Pedagogickí a nepedagogickí zamestnanci MŠ v dôsledku implementácie NP PRIM pristupujú citlivejšie k rómskej komunite. Jedným z prínosov zapojenia Rómov priamo do činnosti MŠ (v pozícii RA alebo PA) je zlepšenie komunikácie zamestnancov školy s rodičmi detí z MRK a vzájomné vzťahy.**

Zamestnanci ovládajúci rómsky jazyk úzko spolupracujú s ďalšími zamestnancami pri adaptácii detí z MRK na nové prostredie na začiatku školského roka. **Pri nástupe do MŠ deti zo SZP vo väčšine prípadov ovládajú iba rómsky jazyk a prekonanie jazykovej bariéry (prostredníctvom RA alebo PA) je jedným z predpokladov na budovanie pozitívnych vzťahov medzi učiteľmi Nerómami a deťmi. Členovia rómskej komunity pracujúci v MŠ sú často garanciou bezpečnosti prostredia MŠ pre rodičov a prvým kontaktom. V priebehu školského roka si aj ostatní členovia IT dokázali vybudovať kvalitné vzťahy s rodičmi detí z MRK.**

Zhrnutie evaluačnej otázky 4

NP PRIM prostredníctvom modelu inkluzívneho predprimárneho vzdelávania priniesol zmenu v celkovom nastavení MŠ ako celku. Vytvorenie IT sa prejavilo na každodennej činnosti pedagogických a nepedagogických zamestnancov. Prostredníctvom autoevaluácie získali MŠ možnosť objektívnejšie posúdiť úroveň inklúzie z rôznych aspektov. Autoevaluácia následne mala slúžiť na spracovanie akčného plánu zmeny, ktorý predstavuje základný rámec pre plánovanie a realizáciu aktivít na podporu inkluzívneho vzdelávania v MŠ.

Pedagogickí zamestnanci v spolupráci s ďalšími členmi IT upravovali nastavenie výchovno-vzdelávacieho procesu tak, aby lepšie reagoval na potreby detí z MRK. Učitelia majú dnes možnosť priamo konzultovať výber a aplikáciu vhodných metód na podporu školskej pripravenosti detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. Zloženie IT umožňuje posilnenie individuálneho prístupu k deťom zo strany pedagogických zamestnancov. Na základe nových poznatkov a skúsenosti spolupráce s ďalšími kolegami sme zaznamenali na strane učiteľov lepšie pochopenie dopadov málo podnetného prostredia na vývoj detí v predškolskom veku. Pochopenie príčin a poznanie vhodných nástrojov umožňuje pedagógom v MŠ lepšie reflektovať na špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby detí z prostredia MRK. Obsadenie pozícií Rómami z miestnej komunity prispelo k búraniu predsudkov u ostatných pedagogických zamestnancov v rámci socio-kultúrnych špecifík.

3.5 EO5: Akým spôsobom sa zmenila komunikácia a spolupráca s rodičmi znevýhodnených detí (najmä z prostredia MRK)?

Väčšina IT potvrdila, že komunikácia s rodinami detí z MRK vo vzťahu k predprimárnemu vzdelávaniu začína ešte pred termínom podávania žiadostí o prijatie dieťaťa do MŠ. **V porovnaní s prístupom pred zapojením sa NP PRIM, dnes MŠ prostredníctvom IT pro-aktívne prichádzajú priamo do komúnit. Cieľom návštev v tomto období je poskytnutie informácií o význame predškolskej prípravy a podmienkach pre prijatie do MŠ. Zavedením povinného predprimárneho vzdelávania sa komunikácia a kontakty zintenzívnili.**

V čase uzatvorenia MŠ nebolo možné organizovať informačné stretnutia v priestoroch MŠ, preto členovia IT osobne navštevovali rodiny. Kontakty a komunikácia v tomto období sa zintenzívnili, keďže samospráva (MŠ) bola zodpovedná za identifikáciu detí, ktoré splnili podmienky na vstup do predprimárneho vzdelávania. V tomto období IT zabezpečili vytlačenie žiadostí a ich doručenie prioritne rodinám z MRK, ktorých deti dosiahli k 31. 8. 2021 vek 5 rokov. Spoločným cieľom bolo podporiť rodiny pri splnení podmienok pre prijatie detí do MŠ. IT boli v spolupráci s TSP/TP schopné navštíviť veľkú časť rómskych rodín a motivovať ich k prihláseniu detí do MŠ, čo môžeme považovať za úspech. Splnenie podmienok na prijatie detí z MRK do MŠ si vyžadovalo v mnohých prípadoch, aby žiadosti spracovali členovia IT. Zároveň informovali rodičov ohľadom predloženia potvrdení o zdravotnom stave dieťaťa.

Významná časť respondentov vyzdvihla úprimnú snahu rómskych rodičov o splnenie požiadaviek týkajúcich sa vstupu a predovšetkým účasti na predprimárnom vzdelávaní. Pre najchudobnejšie rodiny sa stávajú aj najmenšie výdavky spojené s dochádzkou dieťaťa do MŠ neprekonateľnou prekážkou. MŠ boli v týchto prípadoch veľmi ústretové a snažili sa materiálne podporiť takéto rodiny v záujme podpory účasti na výchovno-vzdelávacom procese.

Významné zmeny nastali v prístupe k rodičom detí zo sociálne znevýhodneného prostredia počas školského roka. V úvode školského roka venoval IT špecifickú pozornosť úspešnej adaptácii detí z MRK na prostredie MŠ pri zohľadnení ich individuálnych potrieb. Na jednej strane členovia IT venovali viac času komunikácii s rodičmi o postupoch, aktivitách a prípadných ťažkostiach pri adaptácii. Na druhej strane sa sústredili na zabezpečenie takých podmienok, aby bol vstup do MŠ čo najmenej traumatizujúci.

V adaptačnej fáze sa pre deti, ktoré neovládajú slovenský jazyk, stáva najbližšou osobou v prostredí MŠ osoba hovoriaca rómskym jazykom (PA a RA). MŠ uplatňovali rôzne stratégie k adaptácii detí z MRK na prostredie MŠ. Významne menšie problémy s adaptáciou mali deti z MRK, ktoré poznali prostredie školy prostredníctvom sprevádzania staršieho súrodenca. Zároveň zlá sociálna situácia stavia aj rodiny z MRK so záujmom o vzdelanie vlastných detí pred rozhodnutie, ktorému dieťaťu dokážu uhradiť náklady na vzdelanie. Aj minimálne výdavky spojené s účasťou na predprimárnom vzdelávaní predstavujú pre významnú časť rodín z MRK prekážku pravidelnej účasti na vzdelávaní.

Počas školského roka sa komunikácia a spolupráca sústredila najmä na zabezpečenie dochádzky a podpory detí v domácom prostredí. IT potvrdili, že dochádzka detí z MRK nie je pravidelná a vyžaduje intenzívnu komunikáciu a spoluprácu s rodinami. Jedným z hlavných dôvodov je nepriaznivý zdravotný stav detí, ale často je to aj benevolentný prístup rodičov. Dochádzku počas pandémie skomplikovali obavy rómskej komunity o zdravie a uzavretie MŠ.

Možnosti komunikácie s rodičmi a deťmi sa zhoršili počas uzavretia MŠ. V rámci daných podmienok boli IT schopné pripraviť a priniesť pracovné listy priamo do rodín. MŠ poskytli deťom zo sociálne znevýhodneného prostredia materiálne pomôcky, hygienické potreby a potreby súvisiace s ochranou zdravia v rámci pandemickej situácie. Členovia IT sa vyjadrili, že napriek vyvinutému úsiliu bolo v tomto období veľmi náročné motivovať deti a rodiny k domácej príprave.

Zhrnutie evaluačnej otázky 5

Zavedením modelu inkluzívneho predprimárneho vzdelávania sa zvýšila úroveň komunikácie a spolupráce medzi MŠ a rodičmi detí z MRK. Zlepšenie komunikácie je viditeľné už vo fáze zápisu detí do MŠ, keď členovia IT osobne navštevujú komunity a priamo komunikujú s rodičmi. Špecifickým bolo obdobie podávania žiadostí o prijatie dieťaťa do MŠ v školskom roku 2021/2022. To bolo poznačené uzavretím MŠ počas pandémie COVID-19 a zároveň zavedením povinného predprimárneho vzdelávania. Počas školského roka sa komunikácia a spolupráca sústredila na podporu adaptácie a odstraňovanie prekážok k prínosom inkluzívneho vzdelávania detí z MRK.

3.6 EO6: Ako sa zmenil prístup pracovníkov MŠ k deťom z MRK?

Organizácia práce a podpora výchovno-vzdelávacieho procesu

Inkluzívne vzdelávanie vzniklo ako odpoveď na problémy spojené s vylučovaním detí z hlavného vzdelávacieho prúdu. Programy vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve sú pre deti prínosom len za podmienky, že sú kvalitné a dokážu vhodným spôsobom podnietiť záujem detí a stimulovať ich kognitívny vývoj. Osobitne to platí pre deti zo sociálne znevýhodneného prostredia, v ktorom vyrastá drvivá väčšina detí z MRK.

Z rozhovorov so zamestnancami IT a tiež zástupcami rodičov detí v úspešne zapojených MŠ do NP PRIM vyplýva, že pre Rómov je veľmi podstatné, ako sú daným pracovníkom alebo kolektívom v MŠ prijímaní. Sú citliví na vnímanie svojho postavenia a inakosti a často sú podľa toho viac alebo menej otvorení na spoluprácu a umiestnenie dieťaťa do MŠ. Z uvedeného dôvodu je prístup a hodnotové nastavenie pracovníkov MŠ a osobitne členov IT veľmi dôležité, často dôležitejšie ako konkrétne metódy práce.

Kvalita inklúzie je daná najmä tým, v akej miere je predprimárne vzdelávanie schopné reagovať na komplexné potreby všetkých detí a podieľať sa tak na zlepšovaní ich životných šancí a odstraňovaní sociálnych nerovností. Ak je prístup k inklúzii zo strany MŠ prevažne formálny, odhodlanie rodičov i detí upadá a úspešnosť predprimárneho vzdelávania je nízka, na čo doplácajú najmä deti. Vzdelávací systém vtedy v dostatočnej miere nenapomáha k sociálnej inklúzii a znevýhodnenie detí pretrváva.

Posilnenie MŠ o odborné a pomáhajúce profesie prostredníctvom IT má pozitívny vplyv na zlepšenie organizácie práce a prístup k cieľovým skupinám. Činnosťou IT sa vytvára nový priestor a kapacitné zázemie pre intenzívnejšiu komunikáciu a systematickú prácu s deťmi a rodičmi detí z MRK.

Vďaka vytvoreným pracovným pozíciám v rámci IT nie je možné inklúziu riešiť len formálne, ako sme svedkami v mnohých nezapojených školách. V zapojených MŠ je deťom zo SZP (MRK) venovaná zvýšená pozornosť a osobná asistencia, vrátane sebaobslužných činností. Podľa zistení z praxe MŠ je dopoludňajšia asistencia RA v MŠ v rámci sebaobsluhy dôležitejšia najmä pri mladších deťoch, ale nájdú sa aj predškólači, ktorí vyžadujú takúto asistenciu.

Vďaka NP PRIM sa v prostredí MŠ priebežne zlepšuje chápanie nevyhnutnosti inklúzie a socializácie detí z MRK ako východiska z ich ťažkej situácie, smerom k zvýšeniu šance na ich lepšiu sebarealizáciu. Podľa skúseností KIV, zapojené MŠ venujú podstatne viac času individuálnym potrebám detí a práci so zaoštvávacimi deťmi, v rámci ktorých sa aplikujú variabilnejšie programy rannej starostlivosti a predškolskej prípravy.

Ukazuje sa, že kľúčovým v tomto smere je práve prístup KIV, obvykle riaditeľky, prípadne zástupkyne MŠ, ktoré svojou autoritou udávajú „kurz“ a vplyvajú na hodnotové nastavenie personálu v otázkach reálnej inklúzie a rovnakého prístupu k starostlivosti a vzdelávaniu všetkých detí bez rozdielu.

Vo všetkých konzultovaných MŠ sú KIV pozitívne naklonení inklúzii a vytvárajú priaznivé prostredie pre ostatných členov IT a zamestnancov MŠ, ktorí vzájomne dobre komunikujú a spolupracujú v prospech zverených detí. Bez toho, aby boli zamestnanci škôl presvedčení o správnosti inkluzívneho prístupu, nemožno očakávať jeho úspešné uplatňovanie v praxi.

Ich odborná príprava je dôležitá a prostredníctvom spolupráce s odbornými zamestnancami IT (najčastejšie špeciálny pedagóg alebo sociálny pedagóg, prípadne psychológ) je vhodne podporený transfer nových poznatkov a metód priamo na mieste.

Požadovaná zmena prístupu k inklúzii sa neudeje zo dňa na deň, podľa skúseností KIV trvalo určitý čas, kým si členovia IT na seba zvykli a získali konkrétne spoločné skúsenosti z práce s deťmi a rodičmi z MRK a tiež so zvyškom personálu MŠ. V tomto smere boli kľúčové skúsenosti z I. fázy NP PRIM, kedy sa väčšina tímov skladala a testovala svoju náplň a organizáciu práce i prípadné limity v rámci danej komunity (autoevalúácia pro-inkluzívnosti MŠ).

Sú prípady, kedy sa kolektív zamestnancov v MŠ vplyvom práce IT postupne zbavoval tých, ktorí nezdieľali myšlienky otvorenosti, rovnakého prístupu a desegregácie v procese predprimárnej starostlivosti a vzdelávania detí z MRK. V optimálnom prípade sa takýmto pôsobením IT po určitom čase stáva inkluzívnym tímom celý kolektív zamestnancov MŠ, vrátane nepedagogických zamestnancov, akými sú školník, upratovačka, kuchár a pod.

Väčšina konzultovaných KIV je na pozícii od úvodného spustenia NP PRIM a potvrdzujú postupné napredovanie a zlepšovanie odbornosti v práci IT a ostatných zamestnancov MŠ, čo sa prejavuje aj v dosahovaných lepších výsledkoch u detí, ktoré absolvujú predprimárne vzdelávanie.

Rast odbornosti sa dosahuje najmä vďaka podporným aktivitám, akými sú vzdelávanie inkluzívnych tímov, metodicko-inštruktážne workshopy, metodické dokumenty, výmena praktických skúseností a koordinačná činnosť RK a pod. NP tak poskytuje významnú odbornú a metodickú podporu zavádzania modelu inkluzívneho predprimárneho vzdelávania.

Pozorované pozitívne výsledky a napredovanie detí z MRK vďaka práci IT zvyšuje motiváciu pracovníkov MŠ, ktorí nachádzajú v tejto práci zmysel a poslanie umožniť deťom z MRK lepší štart do života.

Pre zachovanie nadobudnutej kvality personálnych kapacít a pozitívneho prístupu MŠ k inkluzívnemu predprimárnemu vzdelávaniu je nevyhnutná dlhodobá udržateľnosť pracovných pozícií v IT. Všetky MŠ z hodnotenej vzorky potvrdili, že ich zriaďovatelia nemajú interné zdroje na financovanie IT a preto prípadné prerušenie financovania pracovných pozícií v IT by bolo vážnym ohrozením dosiahnutého pokroku a znamenalo by rozpad IT a odliv vyškolených a skúsených zamestnancov.

Identifikácia vzdelávacích potrieb detí a individuálny prístup

Dôležitou zmenou v prístupe pracovníkov MŠ k deťom z MRK je podstatne lepšie priblíženie sa deťom a ich individuálnym potrebám. Tu sa okrem pedagogického prístupu do popredia dostáva najmä citlivý osobný prístup k deťom, ktorý vo zvýšenej miere poskytujú práve pozície PA a RA, ktorých počet je stanovený podľa počtu detí z MRK v konkrétnej MŠ (kľúčovanie).

Inováciou v NP PRIM je pôsobenie pedagogického zamestnanca školského špeciálneho pedagóga v súlade so zákonom NR SR č. 138/2019 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a o odborných zamestnancoch, ktorý je v dennom kontakte s deťmi a pracuje s nimi v zmysle modelu špeciálno-pedagogickej diagnostiky.

Práca IT zahŕňa podporu diferencovaného prístupu k deťom na základe individuálnych potrieb, ktoré OZ pomáha identifikovať a následne priebežne stimulovať. Príslušný OZ pracuje postupne so všetkými deťmi v MŠ, pričom využíva rozličné podporné opatrenia, ktorými stimuluje vlastný potenciál dieťaťa. Skúsenosti potvrdzujú, že viac času venuje zaostávajúcim deťom a deťom s identifikovanými poruchami.

Po nástupe nových detí do MŠ školskí špeciálni pedagógovia a ostatní odborní zamestnanci realizujú depistážnu orientačnú diagnostiku a na základe zistených výsledkov určia plán a metódy práce s konkrétnym dieťaťom. Následne pedagogickí zamestnanci s podporou PA pod vedením príslušného OZ v prostredí MŠ implementujú metodicky prepracovaný stimulačný program.

V hodnotených MŠ funguje dobrá vzájomná komunikácia a zdieľanie získaných vedomostí medzi OZ, členmi IT a pedagogickými zamestnancami, ktorá posúva prácu s deťmi na vyššiu úroveň, v porovnaní so stavom bez IT, resp. OZ. V čase hodnotenia 2 z 15 konzultovaných MŠ nemali obsadenú pozíciu OZ. Ďalšou inováciou v rámci NP je systematická podpora používania rómskeho jazyka, ktorý je základným predpokladom práce s rómskymi deťmi vo vekovej kategórii do 6 rokov, osobitne pri diagnostike a následnej stimulácii rómskych detí, ktoré v prevažnej miere nerozumejú pokynom v slovenčine. **Zamestnanie osoby komunikujúcej rómskym jazykom na akejkolvek pracovnej pozícii v IT prináša**

veľký progres v práci s deťmi z MRK. Komunikácia v rómskom jazyku je obzvlášť nenahraditeľnou pri objektívnej diagnostike detí a v úvodnej etape adaptácie a socializácie detí na predprimárne vzdelávanie.

V rozhovoroch OZ z MŠ potvrdili, že hoci už v minulosti skúšali v rámci diagnostiky používať napr. kartičky s napísanými povelmi v rómskom jazyku, nedosahovali také výsledky, ako keď sa procesu účastní osoba, ktorá plynule ovláda hovorený rómsky jazyk, prípadne jeho miestny dialekt.

Odozva detí na konkrétny prístup a snahu pracovníkov MŠ v rámci predprimárneho vzdelávania je významne ovplyvnená podmienkami detí vo svojich rodinách. V rámci individuálneho prístupu IT pracuje aj s informáciami o podmienkach dieťaťa v konkrétnej rodine, pričom sa snaží do procesu čo najviac zainteresovať aj jeho rodičov. Pre úspešné zapojenie detí z MRK do predprimárneho vzdelávania sa ukazuje ako dôležité súčasne, ideálne v istom predstihu, zapojiť a vtiahnuť do procesu aj ich rodičov, resp. zákonných zástupcov dieťaťa.

NP PRIM sa sústreďuje na sociálnu inklúziu v jej širšom kontexte, zahŕňajúcu nielen deti, ale aj ich rodičov, prípadne celé rodiny. Predovšetkým cez vytvorené pracovné pozície IT pracuje s rómskymi deťmi v MŠ, ale aj v rodinnom prostredí, kde tiež iniciuje súčinnosť a vzdelávanie rodinných príslušníkov detí. Cieľová skupina účastníkov aktivít vzdelávania sa týmto podstatne zvyšuje a pri 150 zapojených MŠ tak ide o stovky ďalších osôb.

Veľkým prínosom v tomto smere je zamestnávanie rodičovských asistentov (RA), ktorí nielen ovládajú rómsky jazyk, ale často tiež dobre poznajú miestnu rómsku komunitu a jej špecifiká. Odozva zo strany zapojených MŠ na pozíciu RA je veľmi pozitívna, pričom jej dôležitosť vzrastá, ak dovtedy v MŠ nebol žiadny zamestnanec z rómskej komunity. Sú prípady MŠ, v ktorých sú zamestnané osoby z rómskej komunity aj na pozíciách PA, v ojedinelých prípadoch na pozícií pedagogických alebo odborných zamestnancov. V týchto prípadoch je aktivizácia rodín a práca v rodinnom prostredí MRK intenzívnejšia a ľahšie organizovaná. NP tým okrem zvýšenia zaškolenosti detí podporuje aj vzdelávania rodičov, rozvoj rodinnej gramotnosti a medzigeneračného učenia.

Pri spoločných aktivitách pre rodičov s deťmi je okrem prenosu poznatkov umožnené rodičom podieľať sa na organizácii podujatí a asistencii počas spoločných aktivít, čo posilňuje ich rodičovské zručnosti a preberanie zodpovednosti.

Počas rozhovorov s KIV a členmi IT sme zaznamenali tiež rozdiely v prístupe MŠ k plneniu povinností, najmä čo sa týka pravidelnosti dochádzky do MŠ, vypracovania úloh, pracovných listov alebo ďalších povinností. MŠ, ktoré majú obsadené pozície RA, sú lepšie disponované a vo väčšej miere naliehajú na pravidelnú dochádzku detí a plnenie úloh, v prípade potreby aj opakovanými návštevami rodín v MRK. **Zvýšená úspešnosť uchádzačov z rómskych komunit o zamestnanie je zabezpečená vďaka DVO pri podpore zamestnávania pedagogických a odborných pracovníkov. Niektoré MŠ bez RA využívajú na tento účel PA, ochotných navštevovať rodiny v MRK, prípadne miestnych TSP alebo pracovníkov KC.**

V rámci pozitívnych zmien v prístupe k deťom a rodinám z MRK v kontexte NP PRIM je dôležité zmieniť aj príspevok v rámci kooperácie a výmeny informácií s terénnymi sociálnymi a komunitnými pracovníkmi pri riešení rôznych situácií detí a rodín. Vzájomné prepojenie zainteresovaných profesií na miestnej úrovni prináša širšie pozitívne dopady nielen na vzdelávanie, ale aj na prevenciu a zmierňovanie dopadov sociálnej vylúčenosti osôb v MRK.

Zhrnutie evaluačnej otázky 6

Prístup pracovníkov sa vďaka cieľavedomej odbornej podpore a koordinácii cez NP PRIM priebežne zlepšuje. Vďaka vytvoreným pracovným pozíciám v rámci IT je vytvorený väčší priestor a kapacitné zázemie pre intenzívnejšiu systematickú prácu s deťmi na individuálnom princípe. Pozíciou RA sa zintenzívňuje aj práca s rodinami detí z MRK, s priaznivým dopadom na preberanie rodičovskej zodpovednosti.

Práca IT zahŕňa podporu diferencovaného prístupu k deťom na základe individuálnych potrieb, ktoré OZ pomáha identifikovať a následne s podporou ostatných zamestnancov priebežne stimulovať s ohľadom na vlastný potenciál dieťaťa.

Kvalita prístupu k deťom a rodičom z MRK sa vo väčšine prípadov zvyšuje s rastúcou dĺžkou obdobia fungovania IT a optimalizáciou vzájomnej spolupráce členov IT a ostatných pracovníkov MŠ. Pre zachovanie nadobudnutej kvality personálnych kapacít a pozitívneho prístupu MŠ k inkluzívnemu predprimárnemu vzdelávaniu je nevyhnutná dlhodobá udržateľnosť pracovných pozícií v IT.

Zamestnanie osoby komunikujúcej rómskym jazykom na akejkoľvek pracovnej pozícii v IT umožňuje veľký progres v práci s deťmi z MRK. Komunikácia v rómskom jazyku je nenahraditeľnou pri objektívnej diagnostike detí a v úvodnej etape adaptácie a socializácie detí na predprimárne vzdelávanie.

Pozorované pozitívne výsledky a napredovanie detí z MRK vďaka práci IT zvyšuje motiváciu pracovníkov MŠ, ktorí nachádzajú v tejto práci zmysel a poslanie umožniť deťom z MRK lepší štart do života.

NP PRIM sa sústreďuje na sociálnu inklúziu v jej širšom kontexte, zahŕňajúcu nielen deti, ale aj ich rodičov, prípadne celé rodiny. IT pracuje s rómskymi deťmi nielen v MŠ, ale aj v rodinnom prostredí, kde taktiež iniciuje súčinnosť a vzdelávanie rodinných príslušníkov detí.

3.7 EO7: Ako sa zmenilo prostredie v triedach MŠ?

Vybavenie MŠ a materiálna pomoc

Celkový vzhľad a materiálne vybavenie MŠ do značnej miery spoluvytvára atmosféru školy. V praxi si tento význam viac uvedomujú zamestnanci MŠ ako rodičia detí z MRK. Hoci prostredie MŠ, vzhľad tried, spoločných priestorov a ich zariadenie nábytkom a pomôckami, je dôležitým faktorom ovplyvňujúcim rozhodovanie rodičov o umiestnení dieťaťa, pre rodičov z MRK je dôležitejším ako fyzické prostredie v MŠ, najmä uistenie sa o dobrej starostlivosti a rovnaký prístup k ich deťom (bez dvojakeho metra).

Prostredie v MŠ sa mení a postupne modernizuje, najmä vďaka dodatočným investičným aktivitám zriaďovateľov, ktorí na výstavbu nových MŠ alebo rekonštrukciu pôvodných zariadení využívajú dostupné podporné programy, predovšetkým OP ĽZ a IROP.

Tempo modernizácie a budovania dostatočných kapacít MŠ je individuálne, závisí od miestnych podmienok komunity a tiež preferencií a úsilia zriaďovateľov, ktorí vzhľadom na obmedzené zdroje musia neraz selektovať, v akom poradí budú obecnú infraštruktúru modernizovať.

Každý zriaďovateľ má riešiť zabezpečenie kvality vzdelávania súbežne s kapacitnou dostatočnosťou tak, aby zaistil kvantitou a kvalitou zodpovedajúce priestorové a materiálno-technické vybavenie a kvalifikačne zodpovedajúce personálne obsadenie MŠ. Niektoré samosprávy začali s prípravou a rozširovaním kapacít neskoro a na poslednú chvíľu zariaďovali priestory rôznej kvality, aby dokázali umiestniť predškolákov.

Prostredie MŠ je osobitne dôležité v prípade detí so ŠVVP, kde podľa školského zákona platí, že pokiaľ MŠ nemá vytvorené podmienky (personálne, priestorové a materiálno-technické podmienky, napr. bezbariérový prístup), nemôže prijať dieťa so ŠVVP a odporučiť mu inú MŠ s vhodnými podmienkami.

Na podporu inkluzívneho vzdelávacieho prostredia sú prostredníctvom NP zabezpečované socializačné, hygienické a didaktické pomôcky, ktoré významne podporujú stimuláciu detí a ich záujem o učenie, predstavivosť a v neposlednom rade tiež pocit rovnosti s ostatnými deťmi.

Vďaka tejto materiálnej podpore MŠ lepšie a odbornejšie zvládajú výchovno-vzdelávací proces a cielený rozvoj detí. Konzultované MŠ vyzdvihli materiálnu a didaktickú pomoc a považujú sa vďaka nej za dobre vybavené pomôckami, bez ktorých by mali problém vytvárať dostatočne podnetné prostredie a rovnaké podmienky pre všetky deti. Všetky deti bez rozdielu tak môžu absolvovať triedne aktivity na porovnateľnej úrovni, vrátane hygieny a ustrojenia detí zo SZP, čo taktiež pomáha odstraňovať bariéry a predsudky, najmä na strane rodičov Nerómov.

Dôležitým je zachovanie princípu adresnosti, ktorý umožňuje MŠ výber potrebných súčastí materiálneho a hygienického vybavenia (napr. papuče, uteráky, zubné kefky, hygienické prostriedky, posteľná bielizeň a i.) v závislosti na konkrétnych potrebách detí a pomeroch v danej MŠ.

Oboznámenie sa s prostredím pred nástupom do MŠ

MŠ s podporou členov IT organizujú pre rodičov detí z MRK pred zápisom prehliadky priestorov MŠ, počas ktorých komunikujú smerom k rodičom ústretový prístup a uistenie o rovnakom zaobchádzaní s deťmi. Rodičov oslovujú rôznym spôsobom, najčastejšie cez miestny rozhlas, letákmi, výveskami, návštevou osád a konkrétnych rodín s deťmi. Návštevy rodín organizujú v niektorých prípadoch riaditeľky MŠ, niekde PA a často RA, prípadne vo vzájomnej kombinácii.

V obciach s fungujúcimi komunitnými centrami a TSP sa títo podieľajú na zvýšenej informovanosti a presvedčaní rodičov o potrebe predprimárneho vzdelávania.

Väčšina MŠ v súčinnosti so zriaďovateľom podľa údajov z obecnej matriky identifikovala v predstihu potrebu kapacít pre kategóriu detí, pre ktorú je predprimárne vzdelávanie od roku 2021 povinné a zabezpečila informovanosť týchto rodín. V niektorých prípadoch komplikuje situáciu častá zmena bydliska rodín, opakované vycestovanie rodín s deťmi do zahraničia, prípadne ich vopred neohlásený návrat. MŠ v takých prípadoch nemajú prehľad o presných počtoch detí, ktoré majú nastúpiť na predprimárne vzdelávanie a boli zaznamenané prípady oneskoreného nástupu takýchto na poslednú chvíľu hlásených detí po vytvorení dodatočnej kapacity v príslušnej triede MŠ.

Stav infraštruktúry MŠ a predovšetkým dostupnosť kapacít na miestnej úrovni v podstatnej miere určuje spôsob využívania a zdieľania priestorov deťmi rozličných vekových kategórií v rámci predprimárneho vzdelávania.

Ustanovenie § 6 ods. 3 písm. b) zákona č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve v znení platnom od 1. 1. 2021, obciam uložilo povinnosť vytvárať podmienky na plnenie povinného predprimárneho vzdelávania v MŠ, ktorých je zriaďovateľom. V spádovej MŠ má garantované miesto každé dieťa, majúce trvalý pobyt v obci, v ktorej sa nachádza daná MŠ. Spádová MŠ sa určuje len pre deti, pre ktoré je predprimárne vzdelávanie povinné.

V prípade, ak bol dopyt väčší ako kapacitné možnosti MŠ, vedenie MŠ muselo vo veciach plnenia povinného predprimárneho vzdelávania veľmi úzko spolupracovať so zriaďovateľom, aby zabezpečili umiestnenie všetkých detí, pre ktoré je predprimárne vzdelávanie povinné (každé dieťa, ktoré do 31. augusta 2021 dosiahlo päť rokov veku).

Tento fakt v mnohých prípadoch významne obmedzil možnosti dobrovoľného predprimárneho vzdelávania mladších detí, keďže MŠ nemôže prednostne prijať dieťa mladšie, s trvalým pobytom v obci, kde sídli MŠ, pred prijatím dieťaťa, pre ktoré je predprimárne vzdelávanie povinné, hoci nemá trvalý pobyt v obci, kde sídli MŠ. MŠ zriadené obcou tak museli hľadať možnosti prednostného prijatia najskôr všetkých detí, pre ktoré je predprimárne vzdelávanie povinné, a až následne, ak zostala voľná kapacita, mohli prijať aj mladšie deti.

V rámci sledovanej vzorky je viacero takých MŠ, ktoré boli pre nedostatok kapacít nútené zaradiť deti s povinným predprimárnym vzdelávaním do tried s deťmi mladších vekových kategórií. V takých prípadoch dieťa absolvuje povinné predprimárne vzdelávanie s tým, že učiteľky danej triedy budú s týmto dieťaťom pracovať maximálne individuálne, pričom budú prihliadať na aktuálnu úroveň osobnostného rozvoja daného dieťaťa.

Povinné predprimárne vzdelávanie spôsobilo vo väčšine konzultovaných MŠ významný nárast detí, vrátane detí z MRK. Zároveň však na základe získaných odpovedí KIV a rodičov detí z MRK konštatujeme, že v niektorých prípadoch rodičia zapísali dieťa do MŠ pod hrozbou sankcií za porušenie zákona¹².

Deje sa tak z rozličných príčin, okrem strachu o svoje deti v neznámom prostredí je to najčastejšie z dôvodu, že o deti sa má doma kto postarať, doma má dieťa mladších súrodencov, s ktorými sa môže hrať, prípadne sa o nich postarať, z dôvodu komplikovanej dochádzky pri väčšej vzdialenosti¹³ MŠ od bydliska a tiež z ekonomických dôvodov, keďže pobyt a stravovanie detí v MŠ je za poplatok.

Pomerne rozšíreným medzi rómskymi rodičmi je aj presvedčenie, že deťom je doma lepšie ako v MŠ. V takýchto prípadoch sa od zamestnancov MŠ vyžaduje zvýšené úsilie, aby opakovane naliehali na rodičov a pripomínali im povinnosť pravidelnej dochádzky detí do MŠ. Napriek tomu menšia časť rodičov dostatočne nedbá na povinnú dochádzku detí, zľahčuje situáciu a prekrýva nepravidelnú účasť detí ich zhoršeným zdravotným stavom. Aktuálne v tomto smere dochádza tiež k účelovej argumentácii na neúčasť detí z dôvodu strachu z rizika ochorenia na COVID-19.

¹² Podľa § 5 ods. 16 zákona č. 596/2003 Z. z. vo vzťahu k plneniu povinného predprimárneho vzdelávania ide o „nedbanie o riadne plnenie“ povinného predprimárneho vzdelávania najmä vtedy, ak „zákonný zástupca dieťaťa neprihlási dieťa na plnenie povinného predprimárneho vzdelávania, alebo ak dieťa, pre ktoré je predprimárne vzdelávanie povinné, neospravedlnene vynechá viac ako päť dní v mesiaci.“

¹³ Podľa Atlasu RK je asi v 100 obciach vzdialenosť MŠ od rómskeho osídlenia viac ako 5 km.

Desegregácia rómskych detí

Prostredie a klíma v triedach a v MŠ závisí okrem materiálneho zabezpečenia nábytkom, technickým vybavením, hračkami a didaktickými pomôckami, tiež od veľkosti tried, čo do počtu detí, ich vekovej štruktúry a pomerne senzitívneho faktoru – počtu rómskych detí, alebo detí z MRK.

Kým pri zlepšení fyzického prostredia v triedach je dopad NP PRIM a všeobecne fondov EŠIF na prvý pohľad zrejmý, sociálna klíma v MŠ sa mení podstatne pomalšie a veľmi individuálne, najmä z pohľadu vnímania pretrvávajúcich prvkov segregácie a rozdielnej snahy a úspešnosti ich odstraňovania aj v prostredí MŠ. Prejavujú sa rozdiely v rozhodnosti, s akou jednotlivé MŠ, resp. ich zriaďovatelia, pristupujú k riešeniu desegregácie kolektívov detí v rámci tried a ďalších priestorov v MŠ. Vo väčšine prípadov je v danej otázke reflektované hodnotové nastavenie miestneho zastupiteľstva a predstaviteľov zriaďovateľa na celkové spolužitie s MRK. V tomto ohľade je vplyv NP PRIM pozitívny najmä tým, že systematicky za účinnej podpory RK adresuje tému inklúzie a desegregácie a poukazuje na dôležitosť jej riešenia.

Všetky konzultované MŠ deklarovali záujem a úprimnú snahu o elimináciu segregácie rómskych detí v MŠ, k čomu sa zaviazali aj vo „vyhlásení o desegregácii“ pri podpise zmluvy o spolupráci v rámci NP. Napriek deklarovanej snahe MŠ zostáva bežnou praxou zriaďovanie čisto rómskych tried a segregovaných rómskych MŠ. V rámci vybranej vzorky 15 MŠ sme zaznamenali 9 MŠ, v ktorých fungujú čisto rómske triedy, spolu 16 čisto rómskych tried (pozri príloha č. 5). V piatich prípadoch sú objekty MŠ a v nich zriadené čisto rómske triedy priestorovo oddelené, resp. ide o nezávislé objekty (tzv. elokované MŠ alebo celé MŠ).

Za dôležité považujeme aj zistenie, že vo väčšine MŠ v rámci sledovanej vzorky fungujú čisto rómske triedy predškôlok len v dopoludňajšej prevádzke a poskytujú tak iba minimálne povinné 4-hodinové predprimárne vzdelávanie denne. Časť MŠ to zdôvodňuje, že deti z MRK nechcú po obede spať/relaxovať, prípadne nemajú na to priestorové možnosti. Tu vidíme priestor na hľadanie spôsobov, ako zvýšiť motiváciu zapojených MŠ, aby poskytovali deťom zo SZP vyššiu dennú časovú dotáciu, napr. minimálne 6 hodín.

Príčiny zriaďovania čisto rómskych tried sú rôzne, najčastejšie vznikajú pod tlakom záujmu rodičov Nerómov, ktorí z rôznych príčin, najmä pretrvávajúcich predsudkov, nepreferujú miešanie svojich detí s deťmi z MRK. MŠ tak často musia riešiť dilemu, aký počet rómskych detí si môžu ešte dovoliť prijať, aby to nespustilo odchod nerómskych detí, ktoré rodičia prehlásia do iných MŠ v okolí. V menšom rozsahu sme zaznamenali aj opačné tendencie, keď rómski rodičia požadujú od zriaďovateľov alebo riaditeľiek MŠ čisto rómske triedy, „aby ich deti boli medzi svojimi“. Deje sa tak najmä v obave o svoje deti, aby neboli v etnicky zmiešaných kolektívoch vystavené nerovnakému zaobchádzaniu, posmechu, prípadne šikane.

Zriaďovatelia tento stav najčastejšie odôvodňujú nedostatkom kapacít MŠ v obci, alebo existenciou MŠ v blízkosti rómskych osídení. Zaznamenali sme aj prípad novo postavenej MŠ v blízkosti rómskeho osídlenia, v ktorej zriaďovateľ (mesto Medzilaborce) plánuje vytvoriť 4 čisto rómske triedy, do ktorých sa pre jej naplnenie plánuje aj presun rómskych detí, ktoré sú aktuálne v zmiešaných triedach inej MŠ.

Najväčšia kapacitná nedostatočnosť MŠ je evidovaná v oblastiach s vysokou koncentráciou obyvateľov a osobitne v obciach s vysokým podielom obyvateľov pochádzajúcich z MRK a zo SZP. Podľa Atlasu RK je asi 100 obcí s vyšším podielom rómskeho obyvateľstva (30 % a viac), ktoré avizujú nedostatok potrebných kapacít v zriadených MŠ. V rámci pozorovanej vzorky MŠ vyjadrili najväčšie kapacitné obmedzenia MŠ v obciach Spišský Štiavnik, Kežmarok, Zborov, Toporec, Rudňany, Telgárt a Sečovce, ktoré riešia odmietnutím prijatia mladších detí, pre ktoré nie je predprimárne vzdelávanie povinné.

Na základe získaných informácií a ďalších pozorovaní je možné konštatovať, že naďalej pretrváva prax účelového zriaďovania čisto rómskych tried v rámci MŠ, niekedy priestorovo alebo objektovo oddelených od ostatných tried MŠ, vrátane fungovania čisto rómskych MŠ. NP PRIM tak má napriek pozitívnemu vplyvu na zlepšovanie prostredia a klímy v zapojených MŠ i úsiliu RK o zmiernenie

desegregácie, zväčša len obmedzený vplyv na podstatnejšie zlepšenie situácie v oblasti desegregácie rómskych detí, ktoré je v rukách miestnych samospráv.

Zhrnutie evaluačnej otázky 7

Hoci prostredie MŠ, vzhľad tried, spoločných priestorov a ich zariadenie nábytkom a pomôckami je dôležitým faktorom ovplyvňujúcim rozhodovanie rodičov o umiestnení dieťaťa, pre rodičov z MRK je dôležitejším ako fyzické prostredie v MŠ, najmä uistenie sa o dobrej starostlivosti, nezanedbávaní potrieb ich detí v kolektíve a rovnaký prístup k ich deťom (bez dvojitého metra).

MŠ s podporou IT organizujú pre rodičov z MRK pred zápisom prehliadky priestorov MŠ a komunikujú smerom k rodičom ústretový prístup a uistenie o rovnakom zaobchádzaní s deťmi.

Prostredie v MŠ sa vďaka NP PRIM zlepšuje a modernizuje. Na podporu inkluzívneho vzdelávacieho prostredia a na uľahčenie integrácie detí z MRK sú prostredníctvom NP zabezpečované socializačné, hygienické a didaktické pomôcky. Tieto významne podporujú stimuláciu detí a ich záujem o učenie, predstavivosť a v neposlednom rade tiež pocit rovnosti s ostatnými deťmi.

Vďaka materiálnej podpore MŠ lepšie a odbornejšie zvládajú výchovno-vzdelávací proces a cielený rozvoj detí. Konzultované MŠ vyzdvihli materiálnu a didaktickú pomoc a považujú sa vďaka nej za dobre vybavené pomôckami. Bez nich by mali problém vytvárať dostatočne podnetné prostredie a rovnaké podmienky pre všetky deti. Všetky deti tak môžu absolvovať triedne aktivity na porovnateľnej úrovni, vrátane hygieny a ustrojenia detí zo SZP, čo taktiež pomáha odstraňovať bariéry a predsudky, najmä na strane rodičov Nerómov.

Dôležité je zachovanie princípu adresnosti, ktorý umožňuje MŠ výber potrebných súčastí materiálneho a hygienického vybavenia (napr. papuče, uteráky, zubné kefky, hygienické prostriedky, posteľná bielizeň a i.) v závislosti na konkrétnych potrebách detí a pomeroch v MŠ.

Za dôležité považujeme aj zistenie, že vo väčšine MŠ v rámci sledovanej vzorky fungujú čisto rómske triedy len v dopoludňajšej prevádzke a poskytujú tak iba minimálne povinné 4-hodinové predprimárne vzdelávanie denne. Tu vidíme priestor na hľadanie spôsobov, ako zvýšiť motiváciu zapojených MŠ tak, aby poskytovali deťom zo SZP vyššiu dennú časovú dotáciu.

Kritickým v rámci predprimárneho vzdelávania zostávajú kapacity v MŠ, ktoré tento nedostatok riešia odmietnutím prijatia mladších detí, pre ktoré nie je predprimárne vzdelávanie povinné.

NP PRIM má napriek pozitívnemu vplyvu na zlepšovanie prostredia a klímy v zapojených MŠ i snahe RK o zmiernenie desegregácie v obciach s vyšším zastúpením MRK zväčša len obmedzený vplyv na podstatnejšie zlepšenie situácie v oblasti desegregácie rómskych detí, ktoré je v rukách miestnych samospráv.

3.8 EO8: Prejavili sa aktivity projektu na vzťahoch medzi deťmi v triedach (prípadne mimo MŠ)? Akým spôsobom?

Širšie prostredie ako determinujúci faktor

MŠ zapojené do NP PRIM sú lepšie pripravené vytvárať deťom podmienky, ktoré pomáhajú aspoň čiastočne eliminovať negatívne sociálne, rodinné, ekonomické a kultúrne dopady ich domáceho prostredia, ktoré nedostatočne podnecuje rozvoj mentálnych, vôľových, emocionálnych vlastností dieťaťa, nepodporuje jeho socializáciu a neposkytuje mu dostatok primeraných podnetov pre rozvoj osobnosti.

Najmä vďaka pomáhajúcim profesiám v IT MŠ¹⁴ (PA a RA) sa deťom dostáva potrebná podpora a asistencia na prekonávanie jazykových, sociálnych, kultúrnych, zdravotných a iných bariér. Zapojené MŠ sú tak lepšie disponované nielen na systematickú výchovno-vzdelávaciu prácu s deťmi prevažne zo SZP, ale zároveň na vytváranie podmienok na prelomovú cieleňú spoluprácu MŠ s rodičmi detí z MRK a širšou školskou komunitou v obci. KIV v zapojených MŠ kladú dôraz na predchádzanie a elimináciu segregácie vo vzdelávaní a riešenie identifikovaných problémov so zriaďovateľom.

MŠ s podporou RK NP PRIM organizujú osvetové a desegregačné aktivity pre cieľové skupiny, ktoré umožňujú výmenu názorov a hľadanie lepších riešení v otázkach desegregácie, zmiernovania napätia, prejavov diskriminácie a pod.

Úroveň spolužitia majority s rómskou komunitou nie je čiernobiela, má mnoho odtieňov a jej rôzne prejavy môžu byť medzi rôznymi obcami a komunitami veľmi rozdielne, s väčšími či menšími predsudkami a stereotypmi, ktoré sa odzrkadľujú aj v spôsobe nazerania na potreby detí z MRK v oblasti vzdelávania, mimoškolskej záujmovej činnosti a pod.

Keďže predprimárna zaškolenosť detí z MRK bola do roku 2021 v SR dlhodobá nízka a nevenovala sa jej náležitá pozornosť, väčšina MŠ v regiónoch s MRK nie je adekvátne pripravená na prácu s rómskymi deťmi.

Analýza projektu „TO DÁ ROZUM“¹⁵ konštatuje, že MŠ nemajú vytvorené podmienky na individuálny prístup k deťom a na zabezpečenie potrebných podporných služieb. Problémom je tiež nepripravenosť praxe na prácu s deťmi z inojazyčného prostredia. V realizovanom prieskume sa až štvrtina učiteliek a riaditeľiek MŠ domnieva, že deti s odlišným materinským jazykom by mali byť vzdelávané v špeciálnych triedach či školách. Na nízkej miere účasti detí z MRK na predškolskom vzdelávaní sa podľa analýzy spolupodieľa aj absencia programov zameraných na spoluprácu s rodičmi týchto detí.

Vďaka realizácii NP PRIM sa situácia v metodickej podpore inkluzívneho predprimárneho vzdelávania a pripravenosti MŠ zvládať začleňovanie rómskych detí zlepšuje, ale stále je to svojím spôsobom len pilotné riešenie problému v zapojených MŠ v rámci 150 obcí z Atlasu RK. Okrem uvedených 150 obcí, pre ktoré je NP PRIM povinný, sa v ďalších obciach, vrátane obcí z Atlasu RK, realizovali/realizujú v gescii MŠVVŠ SR v rámci PO1 NP s podobným zameraním na podporu inkluzívnych tímov (NP ŠOV, POP I a POP II). Napriek tomu mnohé z MŠ avizujú nedostatok pomáhajúcich profesií, na ktoré nemá rezort školstva dostatočné finančné zdroje. Po metodickej stránke majú všetky MŠ možnosť bezplatne si objednať publikácie Štátneho pedagogického ústavu¹⁶. **Aj z tohto pohľadu je NP PRIM inovatívny a veľmi dobre pokrýva väčšinu identifikovaných slabých miest v systéme predprimárneho**

¹⁴ V každej zapojenej MŠ, ktorú navštevuje najmenej 5 detí z MRK, môže byť platený z prostriedkov NP PRIM min. 1 PA (AsU) a 1 RA (v prípade MŠ nad 40 detí z MRK 2 RA)

¹⁵ Analýza zistení o stave školstva na Slovensku, TO DÁ ROZUM <https://analiza.todarozum.sk/docs/19081119150001whn1/>

¹⁶ Publikácia Povinné predprimárne vzdelávanie: Sprievodca cieľmi a obsahom ponúka prehľad o tom, čo má byť v tomto druhu vzdelávania obsiahnuté a Publikácia Dieťa hovoriace iným jazykom: Možnosti kompenzačnej podpory v predškolskom vzdelávaní je metodickou podporou v situácii, ak do MŠ príde dieťa, ktoré nerozumie jazyku, ktorým sa v nej hovorí.

vzdelávania. Projekt zavedením pilotnej pozície RA v praxi nielen testuje, ale výsledkami už dokazuje, že zamestnávanie Rómov a Rómkov v MŠ je dôležitým faktorom úspešnosti zaškolenia detí.

Často má ako jediný zamestnanec z rómskej komunity v MŠ možnosť svojím prístupom bezprostredne vplývať na ostatných zamestnancov a odstraňovať pretrvávajúce predsudky voči Rómom. Pozícia RA je pre MŠ kľúčová aj v tom, že okrem práce s deťmi pomáha aj pedagogickým a odborným zamestnancom MŠ pri vzájomnom spoznávaní rozličnosti a prekonávaní bariér, ktoré súvisia s nedostatočnou pripravenosťou MŠ na prácu s deťmi z MRK (najmä jazyk, kultúrne a sociálne rozdiely). Významne pomáha nadväzovať a zlepšovať vzájomnú komunikáciu MŠ s rodičmi detí, osobitne s tými, ktorí žijú v segregovaných osídleniach alebo nejavia záujem o spoluprácu pri vzdelávaní svojich detí.

Vzťahy medzi rómskymi a nerómskymi deťmi

Vzťahy medzi deťmi v MŠ všeobecne i vzťahy medzi rómskymi a nerómskymi deťmi sú vo veľkej miere odrazom hodnotového nastavenia a školskej klímy, ktorú vytvárajú zamestnanci MŠ a predovšetkým jej riaditeľka, ktorá zodpovedá za celkový chod školy, informuje o potrebách školy zriaďovateľa a rieši s ním prípadné problémy, vrátane citlivých otázok týkajúcich sa desegregácie.

Deti vo väčšine prípadov odrážajú hodnotové a mentálne nastavenie svojich rodičov, rodín alebo komunity, v ktorej žijú a je potrebný určitý čas, kým u nich dôjde k požadovanej zmene správania a k vybudovaniu potrebných návykov pre ich bezproblémovú účasť v širšom kolektíve triedy a MŠ.

Cieľom personálu MŠ v spolupráci s IT je viesť deti k tolerancii a prípadné konflikty medzi deťmi riešiť pokojnou cestou, aj s ohľadom na riziko možného prerastania „potýčky“ detí do konfliktu rodín. Pomáhajú deťom budovať pocit spolupatričnosti v triede, resp. širšej komunite MŠ, a navodzujú v triedach nielen atmosféru dôvery a bezpečia, ale aj vzájomného rešpektovania ostatných detí a pomoci slabším.

Popri tom sa učiteľky a asistenti (PA, RA) snažia zdieľať poznatky o konkrétnej situácii zverených detí (aj s podporou TSP a KP), ktoré pomáhajú lepšie sa vžiť do situácie dieťaťa, vybadať jeho problémy a lepšie s ním pracovať. RA je v porovnaní s KPR (I. fáza NP PRIM) už zamestnancom MŠ, akýmsi „pomocným vychovávateľom“ v MŠ, a je tak prirodzene v lepšom kontakte s deťmi, s kolektívom zamestnancov MŠ, bezprostrednejšie vníma každodenný kolobeh v MŠ a jej celkovú atmosféru.

Po adaptačnej fáze sa zlepšujú ich vzájomné vzťahy medzi deťmi, tolerancia kolektívu a dochádza k nadväzovaniu priateľstiev. Situácia býva sťažená v prípade veľkých tried, v ktorých je adaptácia detí na väčší kolektív pomalšia, a tiež v prípade existujúcej jazykovej bariéry detí z MRK, ktorá si vyžaduje väčšie úsilie zamestnancov MŠ. Veľkou pomocou sú vtedy práve RA (prípadne PA), ktorý komunikuje s deťmi po rómsky, dozerá na dodržiavanie školského poriadku, pravidiel bezpečnosti a ochrany zdravia detí, pomáha pri relaxačných a iných činnostiach, asistuje deťom pri sebaobslužných činnostiach, ako sú osobná hygiena, prezliekanie, stolovanie a pod.

Z odpovedí KIV a tiež rodičov detí z MRK je obvykle stav taký, že deti spočiatku nechcú chodiť do MŠ a niekedy pri odchode rodičov aj plačú. V tomto sa reakcie detí z MRK výraznejšie neodlišujú od nerómskych detí. MŠ to v prípade potreby riešia najčastejšie skráteným dopoludňajším pobytom dieťaťa, pokiaľ sa dieťa lepšie neadaptuje. Postupne si deti zvykajú na nových ľudí a prostredie a po 1 – 2 týždňoch si škôlku obľúbia, tešia sa do nej a niekedy ani nechcú ísť po skončení výuky domov. V skrátení času adaptácie sa významne prejavuje prínos komunikácie s dieťaťom v rómskom jazyku, v praxi najčastejšie s PA alebo RA.

Vo výchovno-vzdelávacom procese sa snažia MŠ využívať rôzne prístupy záujmového učenia s podporou prvkov vrstovníckeho učenia a učenia sa detí od seba navzájom, ktoré pri inkluzívnom vzdelávaní zohrávajú dôležitú rolu. Ak je rómskych detí v triede väčšina, alebo sú iba rómske, nejde už o inklúziu, ale o vytvorenie prostredia na vzdelávanie. Často pracujú so skupinkami detí, ktoré sa

snazia manažovať tak, aby napomáhali synergickému efektu pri učení. Osvedčilo sa udeľovanie pochvál deťom, ktoré ich veľmi motivuje sa zlepšovať.

Deti z MRK prejavujú záujem o kolektívne aktivity v im blízkych pohybových, speváckych, hudobných a ďalších aktivitách. Rómske matky tiež oceňujú možnosť komunikovať v rómskom jazyku so zamestnancom MŠ z rómskej komunity, opäť najčastejšie s RA, prípadne PA. Znamená to pre nich odbúranie ostychu a väčšiu neformálnosť v rozhovore, či už priamom, alebo prostredníctvom mobilu. Toto významne napomáha uisteniu rodičov a eliminácii obáv o svoje deti.

Na základe pohovorov s členmi IT MŠ je možné konštatovať, že zamestnanec MŠ z radov MRK na akejkolvek pozícii sa stáva jedným z dôležitých determinantov úspešného priebehu predprimárneho vzdelávania detí z MRK, s veľkým vplyvom najmä na vzťahy medzi deťmi z MRK navzájom, ale aj ich vnímanie a správanie voči nerómskym deťom.

Vzťahy mimo MŠ

Kým v I. fáze sa NP PRIM zameriaval najmä na zavedenie ideí „pro-inkluzívnosti“ do interného prostredia MŠ, v II. fáze sa orientuje aj na širšie prostredie a prácu s rodinami z MRK, ktorá významne determinuje priebeh a úspešnosť predprimárneho vzdelávania. Pozitívne sa prejavuje posilnenie práce s rodinou v neformálnom vzdelávaní priamo v prostredí rómskych komunít vďaka rodičovským asistentom, ktorí posilňujú prepojenie rodín s MŠ a prostredníctvom cieľových aktivít zvyšujú ich pripravenosť a účasť na výchove a vzdelávaní.

Širšie vzťahy v komunite detí a rodičov detí sa posilňujú najmä vzájomným spoznávaním sa detí v triedach, ale tiež rodičov stretávajúcích sa príležitostne v MŠ, alebo cielene na spoločných aktivitách organizovaných MŠ a RA. RA iniciuje a organizuje skupiny neformálneho vzdelávania – práce s rodinou, v prirodzenom domácom prostredí rodín z MRK, do ktorých zapája deti a ich rodinných príslušníkov. Táto aktivita podporuje výmenu skúseností a prenos poznatkov na širšiu cieľovú skupinu rodinných príslušníkov detí. RA ju vykonáva po dohode so skupinami rodičov zväčša v popoludňajších hodinách, po ukončení práce v MŠ.

Obdobne ako pri zaškolení detí, aj v prípade účasti rodičov na spoločných aktivitách s deťmi sa situácia obvykle zlepšuje s dĺžkou aktívneho pôsobenia RA. Pri návrhu spoločných aktivít RA v súčinnosti s MŠ je nevyhnutná kreativita v hľadaní metód práce a tém, ktoré dostatočne zaujmú cieľovú skupinu. Najčastejšími skupinovými aktivitami s rodičmi sú hravé i náučné aktivity pre deti a rodičov, tematické posedenia spojené s hudbou, tvorivé dielne, výroba kostýmov a masiek, spoločné varenie/pečenie, ochutnávky miestnych produktov, výroba balíčkov pre rodiny, fotografovanie a pod. Menej častými, najmä z dôvodu protipandemických opatrení, sú spoločné akcie a vystúpenia všetkých detí z MŠ pri príležitosti výročí a sviatkov, školské súťaže, karnevaly, spoločné výlety tried a návštevy zaujímavých miest v okolí.

Pozorovania RK a KIV potvrdzujú, že aj menšie pokroky na poli práce s rodinami z MRK môžu byť významnými determinantami pre priebeh a úspešnosť predprimárneho vzdelávania detí. Napriek tomu, že neformálne vzdelávanie v prostredí rómskych komunít občas naráža na nedostatok vhodných priestorov, obmedzený záujem rodičov, alebo nedostatočné zručnosti RA, v mnohých prípadoch zlepšuje pripravenosť a účasť rodičov na výchove a vzdelávaní.

V rámci II. fázy NP PRIM i napriek fluktuácii na pozíciách členov IT (často napr. z dôvodu odchodu na materskú dovolenku, alebo nájdenie stáleho zamestnania), i napriek obmedzeniam v dôsledku pandémie COVID-19, je situácia pomerne stabilizovaná a čo je rozhodujúce, hodnotové nastavenie pri práci s deťmi a prijímanie „inakosti“ detí a rodičov z MRK je v rámci zapojených MŠ podstatne lepšie ukotvené. Ide však stále o pomerne krehký „ekosystém“, ktorý sa odvíja v prvom rade od hodnotového nastavenia konkrétneho KIV, ktorý najčastejšie navonok komunikuje s rodičmi a vo veľkej miere vytvára obraz MŠ v očiach rodičov a miestnej komunity. Tento obraz dokážu rómski rodičia veľmi dobre

rozpoznať a citlivo naň reagujú svojou väčšou otvorenosťou na spoluprácu a spokojnosťou s umiestnením ich dieťaťa do MŠ.

Prax v MŠ ukazuje, že hoci práca s touto skupinou detí je v princípe všade rovnaká a skúsenosti sa opakujú, časť skúseností je unikátna a závisí od situácie a podmienok fungovania konkrétnej rómskej komunity a konkrétnej MŠ. Bežné sú niekedy protichodné záujmy a zložité nachádzanie konsenzu medzi rodičmi z rozdielnych rómskych komunít v rámci obce/mesta.

Zamestnanci MŠ sú prekvapivo často konfrontovaní s uzavretosťou a konfliktmi medzi rozdielnymi rómskymi komunitami v rámci jednej obce/mesta. Obvyklejšie bývajú zhoršené vzťahy medzi Rómami z osady a Rómami žijúcimi v obci, resp. Rómami z rozdielnych sociálnych vrstiev, ktoré sa zápisom detí prenášajú aj na pôdu MŠ a môžu komplikovať prácu IT, resp. úspešnosť zaškolenia detí z MRK.

Zhrnutie evaluačnej otázky 8

Deti vo väčšine prípadov odrážajú hodnotové a mentálne nastavenie svojich rodičov, rodín alebo komunity, v ktorej žijú a je potrebný určitý čas, kým u nich dôjde k požadovanej zmene správania a k vybudovaniu potrebných návykov pre ich bezproblémovú účasť v širšom kolektíve triedy a MŠ.

Po určitej návykovej fáze detí na prostredie v MŠ sa zlepšujú ich vzájomné vzťahy, tolerancia kolektívu a dochádza k nadväzovaniu priateľstiev. Rovnako je tomu v prípade účasti rodičov na spoločných aktivitách s deťmi, ktoré organizujú MŠ samostatne, alebo v súčinnosti s KC.

Deti z MRK prejavujú záujem o kolektívne aktivity a súťaživosť najmä v im blízkych pohybových, hudobných a ďalších aktivitách, pri ktorých sa cítia seberovní, čo im pomáha budovať vnútornú pohodu a sebedomie. Toto pozitívne vplýva aj na rodičov detí, ktorí obvykle radi vidia úspechy detí a utvrdzuje ich to vo význame predprimárneho vzdelávania.

Zapojením RA v II. fáze NP sa posilňuje práca MŠ s rodinami z MRK, ktorá významne determinuje priebeh a úspešnosť predprimárneho vzdelávania. Napriek tomu, že neformálne vzdelávanie v prostredí rómskych komunít občas naráža na nedostatok vhodných priestorov, obmedzený záujem rodičov, alebo nedostatočné zručnosti RA, v mnohých prípadoch zlepšuje pripravenosť a účasť rodičov na výchove a vzdelávaní.

Zamestnanec MŠ z radov MRK na akejkoľvek pozícii je jedným z dôležitých determinantov úspešného priebehu predprimárneho vzdelávania detí z MRK, s veľkým vplyvom na vzťahy medzi deťmi i rodinami. Taktiež aj menšie pokroky na poli práce s rodinami z MRK môžu byť významnými pre priebeh a úspešnosť predprimárneho vzdelávania.

Aktuálne snahu IT o rozvíjanie práce s rodinami značne obmedzujú dôsledky pandémie COVID-19, ktoré nedovoľujú realizáciu skupinových a zážitkových aktivít.

Zamestnanci MŠ sú prekvapivo často konfrontovaní s uzavretosťou, predpojatosťou až nevraživosťou osôb z rozdielnych rómskych komunít v rámci jednej obce/mesta. Obvyklejšie bývajú zhoršené vzťahy medzi Rómami z osady a Rómami žijúcimi v obci, resp. Rómami z rozdielnych sociálnych vrstiev, ktoré sa zápisom detí prenášajú aj na pôdu MŠ a môžu komplikovať prácu IT.

3.9 EO9: Aké konkrétne zmeny, ktoré nastali v dôsledku realizácie projektových aktivít (zamestnanci MŠ, rodičia a deti, samospráva, zamestnanci spádových ZŠ), vnímajú cieľové skupiny?

Účasť detí zo SZP na predškolskom vzdelávaní je dlhodobo veľmi nízka a do MŠ dochádza približne len asi tretina z nich¹⁷. Na nízkej dochádzke týchto detí sa podieľa viacero bariér, ktorým deti a ich rodiny čelia. Okrem fyzických bariér, ktoré sa týkajú všeobecne dostupnosti kapacít v MŠ a nepriaznivého stavu spojeného so zlou geografickou dostupnosťou MŠ (týka sa približne pätiny lokalít v rámci MRK), pomáha NP PRIM mnohé z bariér účinne eliminovať, alebo podstatne zmierniť. V nasledovnej časti uvádzame hlavné zmeny a prínosy NP PRIM z pohľadu hlavných cieľových skupín realizovanej intervencie.

Cieľová skupina detí a rodín z MRK

Vytvorené pracovné pozície v IT vytvárajú predpoklad a základy cielenej a systematickej spolupráce medzi MŠ a rodičmi, resp. rodinami detí z MRK. Posilnením kolektívov MŠ o IT dokázateľne dochádza k lepšiemu prekonávaniu bariér a predsudkov na oboch stranách, MŠ sa viac približujú a otvárajú rómskej komunite, sú lepšie disponované na spoluprácu a konkrétnu asistenciu pre rodiny a deti z MRK. MŠ lepšie zvládajú inkluzívne predprimárne vzdelávanie, vrátane špeciálnych stimulačných a diagnostických činností v prostredí MŠ, ktoré má potenciál prinášať lepšie výsledky.

Práca IT v MŠ prináša zníženie obáv rodičov o bezpečnosť ich detí v MŠ, dôvera rodičov detí z MRK sa zvyšuje vďaka otvorenému a neformálnemu záujmu MŠ o inklúziu rómskych detí. Dochádza k efektívnemu prekonávaniu bariér, ktorým čelia rodičia a deti a z MRK v súvislosti s nástupom do MŠ.

IT napomáha lepšie a osobnejšie zabezpečovať základné potreby detí a rodín a predchádzať ich výraznému zaostávaniu a sociálnemu vylúčeniu. Osobitne to platí v čase pandémie COVID-19 a z nej plynúcich obmedzení, kedy v prípade prerušenia prezenčnej výchovy, PA a RA vhodným spôsobom posilňujú svoju činnosť mimo MŠ v teréne, navštevujú deti a rodiny, roznášajú pracovné materiály, inštruujú alebo pomáhajú tieto materiály vypracovať a pod., čím významne zmierňujú dopady prerušenia výchovy v MŠ.

Čo sa týka výberu MŠ, u väčšiny rodičov z MRK prevláda pragmatizmus a preferujú blízkosť MŠ s minimálnymi nárokmi na dopravu alebo dochádzanie detí, a tiež skutočnosť, či do MŠ chodia rómske deti. V prípade väčších vzdialeností MŠ od bydliska je motivácia rodičov znížená.

Obsadenie pracovného miesta v MŠ zamestnancom z rómskej komunity je významným motivujúcim faktorom. Ako uvádzame v predchádzajúcich EO, okrem samotného výkonu práce na príslušnej pozícii, napomáha táto skutočnosť vytvárať uveriteľnejší obraz otvoreného „pro-inkluzívneho“ prostredia, eliminujúceho obavy rodičov z MRK o svoje deti. Osobitne sa to týka mladších detí, o ktorých rodičia vedia, že potrebujú asistenciu pri sebaobslužných činnostiach, prípadne ďalšiu individuálnu pomoc, ktorú môžu očakávať napr. od RA alebo PA.

Za prelomovú zmenu možno označiť systematickú podporu používania rómskeho jazyka v MŠ, ktorý je vo väčšine prípadov základným predpokladom úspešnosti práce s rómskymi deťmi vo vekovej kategórii do 6 rokov. Komunikácia v rómskom jazyku je obzvlášť nenahraditeľnou pri objektívnej diagnostike detí a ich následnej stimulácii. Rovnako nevyhnutná je počas úvodnej etapy adaptácie a socializácie detí na

¹⁷ Analýza zistení o stave školstva na Slovensku, TO DÁ ROZUM, <https://analyza.todarozum.sk/docs/19081119150001whn1/>

predprimárne vzdelávanie. Zo vzorky 15 MŠ sme zaznamenali len 4 MŠ (napr. Kežmarok a Petrovany pri Prešove), ktoré uviedli, že väčšina ich rómskych detí komunikuje po slovensky. Ide o MŠ, kde prevažná časť detí z MRK pochádza z lepších sociálno-ekonomických pomerov, alebo ich rodičia majú vyššie vzdelanie.

V zapojených MŠ sa rozvíja poradenská činnosť pedagogických aj odborných zamestnancov smerom k rodičom detí z MRK. V rómskych komunitách cítia väčší tlak a systematické pôsobenie, zdôrazňovanie dôležitosti predprimárneho vzdelávania a podpory jeho úspešného zvládania. Väčšina dotazovaných KIV potvrdila, že ich dlhodobým cieľom je, aby predprimárne vzdelávanie bolo v očiach rodičov detí z MRK chápané ako samozrejmosť.

Okrem zvýšenia zaškolenosti detí je prínosom aj podpora vzdelávania rodičov, rozvoj rodinnej gramotnosti a medzigeneračného učenia. Rodičom je umožnené podieľať sa na organizácii a asistencii počas spoločných aktivít, čo posilňuje ich rodičovské zručnosti a preberanie zodpovednosti.

Zapojením RA v II. fáze NP sa posilňuje práca MŠ s rodinami z MRK, ktorá významne determinuje priebeh a úspešnosť predprimárneho vzdelávania. Napriek tomu, že neformálne vzdelávanie v prostredí rómskych komunít občas naráža na nedostatok vhodných priestorov, obmedzený záujem rodičov, alebo nedostatočné zručnosti RA, v mnohých prípadoch zlepšuje pripravenosť a účasť rodičov na výchove a vzdelávaní a dochádza k lepšiemu zabezpečeniu základných potrieb rodín.

V rámci pozorovanej vzorky 15 MŠ je pozícia RA obsadená v 7 MŠ, pričom viaceré MŠ deklarovali neúspech aj pri opakovaných výberových konaniach. V tomto smere je dôležité, aby RK aj po opakovaných neúspechoch naďalej svojou účasťou podporovali výberové procesy na RA v obciach a spoločne s KIV sa snažili obsadiť čo najviac pozícií RK, v zmysle schváleného kľúčovania NP PRIM.

Osoby z MRK oceňujú možnosť zamestnania sa a seberealizácie. Vďaka NP PRIM a dočasným vyrovnávacím opatreniam mnohí z nich prvýkrát v živote nepociťujú diskrimináciu, ale zvýhodnenie pri uchádzaní sa o zamestnanie na pozície PA a RA.

Cieľová skupina MŠ a zriaďovateľov

Posilnením kolektívov v MŠ dokážu lepšie identifikovať a prekonávať bariéry a predsudky na oboch stranách. Vďaka tomu vedia byť otvorenejšie a bezprostrednejšie komunikovať s rómskou komunitou a zvyšovať tak zaškolenie detí z MRK.

MŠ dokážu lepšie spolupracovať s MRK a poskytovať konkrétnu asistenciu pre deti z MRK. MŠ vnímajú významné posilnenie odbornosti a zlepšenie odborných kapacít na zvládanie predprimárneho vzdelávania, vrátane špeciálnych stimulačných a diagnostických činností v prostredí MŠ, vďaka čomu sa zvyšuje kvalita ich práce a potenciál prinášať lepšie výsledky u detí.

Riaditeľky MŠ vysoko oceňujú podporu zamestnávania a stabilizácie IT a vo väčšine prípadov vítajú preferenčné zamestnávanie (DVO) na pozície PA a RA, vďaka ktorému sa do školského systému dostáva väčší počet Rómov/Rómok.

Po nástupe detí do MŠ sa v praxi potvrdzuje dôležitosť činností PA a RA v oblasti osobnej hygieny a budovanie návykov detí z MRK na poriadok a čistotu, ktoré sú dôležitým predpokladom socializácie, obzvlášť v zmiešaných kolektívoch s nerómskymi deťmi. Osobitný význam majú uvedené činnosti v MŠ, ktoré navštevujú deti z rómskych osád, žijúce často v kritických podmienkach bez základného vybavenia, ako je prístup k tečúcej vode, kúrenie, miesto na odpočinok a pod.

NP poskytuje významnú odbornú a metodickú podporu zavádzania modelu inkluzívneho predprimárneho vzdelávania. Všetky aktuálne konzultované MŠ (15) potvrdili dôležitosť a význam vytvorenia a udržiavania pracovných pozícií v rámci IT, ako aj odborného-metodického vedenia a koordináciu.

KIV sa zhodujú na tom, že na zaistenie pokroku v oblasti zaškolenosti detí zo SZP/z MRK a zvýšeného zaraďovania týchto detí v hlavnom vzdelávacom prúde je potrebné, aby IT pracovali systematicky dostatočne dlhú dobu, resp. trvalo, osobitne v lokalitách s vysokým podielom detí zo SZP/z MRK.

S dĺžkou zapojenia MŠ do NP PRIM sa zlepšuje odbornosť práce IT a personálu MŠ, vďaka podporným činnostiam, akými sú najmä vzdelávanie inkluzívnych tímov, metodicko-inštruktážne workshopy, metodické dokumenty, výmena praktických skúseností, koordinačná činnosť a pod.

Prejavuje sa lepšia pripravenosť MŠ a časti zriaďovateľov na zvládnutie zavedenia povinného predprimárneho vzdelávania detí zo SZP. Vďaka pozícii KIV je vytváraný väčší tlak na zriaďovateľov v otázkach inklúzie, desegregácie a i.

MŠ sú lepšie koordinované nielen v otázkach desegregácie, ale aj v oblasti potrebných úprav vnútorných predpisov MŠ a metódik, ktoré okrem iného napomáhajú lepšej identifikácii detí zo SZP.

Dochádza k aktivizácii a zlepšeniu spolupráce MŠ s pracovníkmi KS pri zabezpečovaní vhodných priestorov na vzdelávacie aktivity s deťmi a rodičmi, zdieľanie technického zázemia, napr. tlač a distribúcia informačných a pracovných materiálov do rodín MRK a iné, čím je podporený komplexný prístup k osobám z MRK. KIV a RK potvrdili vo väčšine zapojených obcí dobrú vzájomnú súčinnosť s pracovníkmi KS, TSP a s asistentmi osvetly zdravia, ktorá sa v praxi MŠ prejavuje najmä lepším zdieľaním informácií o deťoch, o príčinách ich zhoršenej dochádzky, o zdravotnom stave detí a iných relevantných problémoch detí a rodín z MRK.

Vďaka vyššie uvedeným zmenám a prínosom NP PRIM pomáha zapojeným MŠ zvýšiť zaškolenosť detí z MRK v predprimárnom vzdelávaní, ktorá je predpokladom zníženej miery predčasného ukončenia školskej dochádzky a následného vzdelávania¹⁸. V rámci dlhodobých dopadov tak ide o významný prínos v predchádzaní výrazného zaostávania a sociálneho vylúčenia jednotlivcov a rodín z MRK.

Zo stavu, keď náš vzdelávací systém a väčšina MŠ nereflektovali problém nízkeho zaškolenia detí z MRK, nanajvýš alibisticky konštatovali „mohli by chodiť, ale bohužiaľ nechodia...“ sa aktuálne dostávame do stavu, keď MŠ prvýkrát (školský rok 2021/2022) zaznamenávajú nárast rómskych detí – predškolákov a požadujú odbornú, medickú a tiež nepedagogickú pracovnú podporu, aby na požadovanej úrovni zvládali zaškolenie zvýšeného počtu rómskych detí. Kým do roku 2021 išlo prevažne o spontánnu (dobrovoľnú) zaškolenosť detí z MRK rôznych vekových kategórií, od spustenia povinného predprimárneho vzdelávania MŠ evidujú výrazný nárast najmä predškolákov, pre ktorých je dochádzka povinná.

V dôsledku toho viaceré MŠ čelia kritike zo strany rodičov, ktorým sa nepáči „nedobrovoľný“ zápis predškolákov, niekedy až pod hrozbou možných sankcií zo strany zriaďovateľa za porušenie školského zákona. Ide o situácie, kedy MŠ musia v záujme detí opakovane vysvetľovať a obhajovať potrebu a nevyhnutnosť povinného predprimárneho vzdelávania. V tomto kontexte sa opäť potvrdzuje prínos jednak členov IT v MŠ, ale tiež ich lepšieho prepojenia na pracovníkov KS, TSP a asistentov osvetly zdravia.

Kde želané zmeny nenastali

Kritickým v rámci systému predprimárneho vzdelávania zostávajú kapacity v MŠ, ktoré tento nedostatok dočasne riešia odmietnutím prijatia mladších detí, pre ktoré nie je predprimárne

¹⁸ Analýza zistení o stave školstva na Slovensku, TO DÁ ROZUM <https://analiza.todarozum.sk/tags/?q=Matersk%C3%A9%20C5%A1koly>

vzdelávanie povinné. Väčšina riaditeľiek MŠ potvrdila, že 1-ročné povinné predprimárne vzdelávanie, aj to často prerušované, je nedostatočné a odporúčajú začať s mladšími deťmi najneskôr od 4 rokov.

Podľa informácií Štátnej školskej inšpekcie¹⁹, zaškolenosť v predprimárnom vzdelávaní aktuálne najviac súvisí s kapacitami MŠ a s výškou príjmov rodičov. Poznatky z nášho prieskumu vzorky MŠ potvrdzujú, že v predprimárnom vzdelávaní detí zo SZP zohrávajú významnú úlohu finančné bariéry. Hoci existuje niekoľko nástrojov²⁰ zameraných na podporu detí zo SZP, reálne nie je predprimárne vzdelávanie v MŠ (najmä pre mladšie deti) úplne bezplatné. Problémom je príliš nízko nastavená hranica príjmového stropu rodiny, ako aj skutočnosť, že nepokrývajú všetky náklady spojené s pobytom dieťaťa v MŠ.

MŠ tak nezriedka evidujú prípady, kedy rodičia detí z MRK po úvodnom mesiaci predprimárneho vzdelávania, resp. pri požiadavke o prvú úhradu poplatku za pobyt v MŠ alebo stravné, požiadali o odhlásenie dieťaťa z MŠ z dôvodov ich zlej ekonomickej situácie. Odporúčame preto hľadať nástroje na úplné zrušenie poplatkov za predprimárne vzdelávanie všetkých detí zo SZP, vrátane možnosti ich bezplatného stravovania v MŠ. Samozrejme, najlepším riešením je systematická podpora zamestnanosti, aby rodičia mali pravidelný príjem a vhodnejšie podmienky na bývanie. Jednou z ciest v tomto smere je zvýšená podpora sociálnych podnikov v regiónoch s MRK.

NP PRIM má napriek pozitívnemu vplyvu na zlepšovanie prostredia a klímy v zapojených MŠ zväčša malý vplyv na podstatnejšie zlepšenie situácie v oblasti desegregácie a nediskriminácie rómskych detí v širšom kontexte. Pomerne často pretrváva prax cieleného zriaďovania čisto rómskych tried, v rámci MŠ, niekedy priestorovo alebo objektovo oddelených od ostatných tried MŠ, vznik rómskych MŠ.

V tomto smere sú dôležité vhodne zorganizované osvetové aktivity v súčinnosti MŠ a RK, zamerané na vzájomné lepšie spoznávanie sa a podporu dobrého spolunažívania majority s rómskou komunitou v rámci obce/mesta, s potrebou zdôrazňovania lokálnej spolupatričnosti a eliminácie segregácie vo vzdelávaní. Realita vo väčšine prípadov ukazuje, že v daných témach absentuje účinnejšia supervízia a koordinácia štátu voči miestnym samosprávam a zriaďovateľom, ktorej treba venovať zvýšenú pozornosť.

Na úroveň dosahovaného pokroku a zmien vo vnímaní podstaty inklúzie a potreby desegregácie vo vzdelávaní detí z MRK má dôležitý vplyv aj priebežná činnosť regionálnych koordinátorov, ktorí sú riadení ÚSVRK. V niektorých regiónoch sa však ich pozitívny prínos v dôsledku pracovného vyťaženia dostatočne nerealizuje. Viacerí RK, s ktorými sme komunikovali, majú povinnosť koordinovať a monitorovať na mesačnej báze až 15 – 18 MŠ, čím sa ich práca v značnej miere limituje na administratívne úkony, bez možnosti hlbšej individuálnej práce s MŠ, zriaďovateľom a miestnou rómskou komunitou.

Dôležitým sa ukazuje aj podpora väčšej aktivizácie a zapájania Rómov/Rómok do diania v obci a do miestnej politiky. V obciach, v ktorých v miestnych zastupiteľstvách fungujú aj rómski poslanci, sú obvykle jednoduchšie vzťahy s majoritou, inklúzia vo vzdelávaní a riešenie desegregácie prebiehajú spontánnejšie.

S ďalším odstraňovaním segregácie v predprimárnom vzdelávaní a plánovaným povinným zaškolením aj detí nižších vekových kategórií samosprávy očakávajú negatívne dopady na rozpočet verejnej správy, spôsobené zvýšeným dopytom na miesta v MŠ a nutnosťou ich dobudovania.

¹⁹ Povinné predprimárne vzdelávanie v intenciách legislatívnych zmien, PaedDr. Iveta Feketeová, Štátna školská inšpekcia Košice, s. 7 – 8

²⁰ V pôsobnosti zákona č. 597/2003 Z. z. o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení v znení neskorších predpisov je upravené poskytovanie príspevku na čiastočnú úhradu nákladov na výchovu a vzdelávanie detí, ktoré majú jeden rok pred plnením povinnej školskej dochádzky v MŠ alebo ktoré sú členmi domácnosti, ktorej členovi sa poskytuje pomoc v hmotnej núdzi. Zákonný zástupca dieťaťa túto skutočnosť preukáže riaditeľovi MŠ.

Zhrnutie evaluačnej otázky 9

NP pomáha zvýšiť zaškolenosť detí z MRK v predprimárnom vzdelávaní, ktorá je predpokladom zníženej miery predčasného ukončenia školskej dochádzky. IT napomáha lepšie a osobnejšie zabezpečovať základné potreby detí a rodín a predchádzať ich výraznému zaostávaniu a sociálnemu vylúčeniu.

Okrem zvýšenia zaškolenosti detí je prínosom aj podpora vzdelávania rodičov, rozvoj rodinnej gramotnosti a medzigeneračného učenia. Rodičom je umožnené podieľať sa na organizácii a asistencii počas spoločných aktivít, čo posilňuje ich rodičovské zručnosti.

IT vytvárajú základy cielenej a systematickej spolupráce medzi MŠ a rodinami z MRK, ich činnosťou dokázateľne dochádza k lepšiemu prekonávaniu bariér a predsudkov na oboch stranách. MŠ sa viac približujú a otvárajú rómskej komunite, sú lepšie disponované na spoluprácu a konkrétnu asistenciu pre rodiny a deti z MRK. MŠ lepšie zvládajú inkluzívne predprimárne vzdelávanie, vrátane špeciálnych stimulačných a diagnostických činností v prostredí MŠ.

Práca IT v MŠ prináša zníženie obáv rodičov o bezpečnosť ich detí v MŠ, dôvera rodičov detí z MRK sa zvyšuje vďaka otvorenému a neformálnemu záujmu MŠ o inklúziu rómskych detí.

Zamestnanie osoby komunikujúcej rómskym jazykom na akejkoľvek pracovnej pozícii v IT prináša významný progres v práci s deťmi z MRK.

V zapojených obciach dochádza k vzájomnému prepájaniu intervencií IT/MŠ s komunitnými a sociálnymi pracovníkmi v obci, k lepšiemu zdieľaniu informácií o deťoch a rodinách a lepšej súčinnosti pri riešení problémov detí a rodín z MRK, vrátane napr. zhoršenej dochádzky do MŠ.

Osoby z MRK oceňujú možnosť zamestnania a sebarealizácie vďaka NP PRIM a dočasným vyrovnávacím opatreniam, mnohí z nich prvýkrát v živote nepociťujú diskrimináciu, ale zvýhodnenie pri uchádzaní sa o zamestnanie na pozície PA a RA.

Kritickým v rámci systému predprimárneho vzdelávania zostávajú kapacity v MŠ, ktoré tento nedostatok dočasne riešia odmietnutím prijatia mladších detí. Pre dosiahnutie vyššej úrovne dobrovoľného zaškolenia mladších vekových kategórií detí odporúčame hľadať nástroje na úplné zrušenie poplatkov za predprimárne vzdelávanie detí zo SZP, vrátane ich bezplatného stravovania v MŠ.

3.10 EO10: Aké efekty má využitie dočasných vyrovnávacích opatrení pri podpore zamestnávania pedagogických a odborných pracovníkov priamo v materskej škole?

Koncept dočasných vyrovnávacích opatrení

DVO sú založené na myšlienke, že nie každý človek má rovnaké možnosti získať vzdelanie či zamestnanie, a to nie z dôvodu vlastnej viny, ale príslušnosti k určitej dlhodobo znevýhodnenej skupine. Rómovia, podobne ako napr. migranti či ľudia so zdravotným znevýhodnením, môžu byť často posudzovaní nie na základe svojich schopností, ale toho, ako vyzerajú alebo odkiaľ pochádzajú. Dlhodobo neriešené vylúčovanie zo spoločnosti v prípade rómskej menšiny spôsobilo také výrazné nerovnosti, že Rómovia často nedisponujú porovnateľným vzdelaním, aby sa uchádzali o určité pracovné pozície. DVO sú nástrojom, ktorý pomáha vyrovnávať šance a prekonávať takéto etnicky determinované znevýhodnenia.

Súčasný znenie zákona č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „antidiskriminačný zákon“) definuje dočasné vyrovnávacie opatrenia nasledovne: „Diskriminácia nie je prijatie dočasných vyrovnávacích opatrení orgánmi verejnej správy alebo inými právnickými osobami smerujúcich k odstráneniu znevýhodnení vyplývajúcich z dôvodov rasového alebo etnického pôvodu, príslušnosti k národnostnej menšine alebo etnickej skupine, rodu alebo pohlavia, veku alebo zdravotného postihnutia, ktorých cieľom je zabezpečiť rovnosť príležitostí v praxi.“

Pilotné uplatnenie konceptu DVO

Pozitívne efekty zamestnávania Rómov/Rómkov v praxi MŠ sú mnohostranné a podrobnejšie ich zmienujeme v rámci viacerých predchádzajúcich EO.

Zvolený prístup v implementácii NP PRIM veľmi dobre pokrýva väčšinu identifikovaných slabých miest v systéme predprimárneho vzdelávania detí z MRK, z ktorých dôležitým je minimálne používanie rómskeho jazyka v MŠ a nízka účasť Rómov/Rómkov v systéme vzdelávania.

DVO sa uplatňuje pri výbere PA (asistent učiteľa) v MŠ a OZ v MŠ podľa zákona č. 317/2009 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Budúci zamestnávateľ (obec, resp. MŠ) je povinný pri výbere uchádzača na obsadzovanú pracovnú pozíciu PA, OZ zabezpečiť aplikovanie pravidiel preferenčného zamestnávania rómskych uchádzačov o túto pracovnú pozíciu.

Okrem preferenčného zamestnávania pedagogických a odborných zamestnancov, projekt zavedením pilotnej pozície RA v praxi testuje zamestnávanie nízko kvalifikovaných uchádzačov z MRK a ich vplyv na úspešnosť predprimárneho zaškolenia detí z MRK. Projekt tak vhodným spôsobom zvyšuje zamestnanosť a stabilizáciu pedagogických, odborných a pomáhajúcich profesií v systéme školstva, ktoré, ako ukazuje prax, majú kľúčovú úlohu v predchádzaní vylúčenosti detí z MRK z predprimárneho vzdelávania, s priaznivým dopadom aj na rodiny detí.

Skúsenosti zapojených MŠ potvrdzujú opodstatnenosť využitia DVO. Okrem prínosu v oblasti predchádzania diskriminácie v zamestnávaní na základe etnicity, zamestnávanie a praktické zapojenie Rómov/Rómkov do aktivít v MŠ i mimo nej prináša novú paradigmu na inklúziu detí z MRK a spoluprácu MŠ s rodičmi týchto detí.

Zamestnanec z rómskej komunity má v MŠ možnosť svojím prístupom bezprostredne vplývať na ostatných zamestnancov a odstraňovať pretrvávajúce predsudky voči Rómom. Róm/Rómka zamestnaná na akejkoľvek pozícii je pre MŠ kľúčová v tom, že okrem práce s deťmi pomáha aj

pedagogickým a odborným zamestnancom MŠ pri vzájomnom spoznávaní rozličnosti a prekonávaní bariér, ktoré súvisia s nedostatočnou pripravenosťou MŠ na prácu s deťmi z MRK (jazykové, kultúrne a sociálne rozdiely). Významne pomáha nadväzovať a zlepšovať vzájomnú komunikáciu MŠ s rodičmi detí, osobitne s tými, ktorí žijú v segregovaných osídleniach alebo nejavia záujem o spoluprácu pri vzdelávaní svojich detí. Zo strany rómskej komunity je to vnímané ako dôležitý obraz otvorenia sa MŠ potrebám MRK a ich rovnocenného prijímania bez predsudkov.

Ich okamžitým významným efektom je zvýšené využívanie rómskeho jazyka v prostredí MŠ, ktoré prináša podstatne vyššiu úroveň komunikácie a záujmu detí z MRK, ktoré nerozumejú a nekomunikujú slovensky. Osobitne kritické je jeho využívanie pri diagnostike detí z MRK a individuálnej práci s deťmi po ich nástupe na predprimárne vzdelávanie.

Okrem samotných uchádzačov o zamestnanie z radov MRK, vníma pozitívne preferenčné zamestnávajúce Rómov a Rómok v pozíciách PA a RA aj väčšina MŠ, ktoré ich ponímajú ako veľkú pomoc. Viaceré MŠ, osobitne tie s vyššími počtami rómskych detí, potvrdili, že bez zamestnanca z rómskej komunity si už nevedia predstaviť svoju komunikáciu a ďalšie činnosti smerom k rodinám z MRK. Osoby z MRK pracujúce na týchto pozíciách majú priamy a bezprostredný vplyv na prekonávanie bariér a predsudkov, jednak na strane detí a rodín z MRK, ale tiež na strane personálu MŠ a často aj zástupcov zriaďovateľov MŠ.

Zaznamenali sme aj vyjadrenia, že na pozícii RA je najpodstatnejšia jeho autorita a získanie rešpektu zo strany rodičov z MRK, a nie to, či je Róm, alebo Neróm. Tento prístup má uplatnenie zväčša v lokalitách, kde rómske deti komunikujú po slovensky a absencia rómskeho jazyka tam nie je kritickým faktorom.

Noví pracovníci z MRK bez kvalifikácie sú v rámci DVO prijímaní na pozície RA, ktorej výhodou je práve minimálna požiadavka na dosiahnuté vzdelanie. V praxi to znamená zvyšovanie zamestnanosti problematickej skupiny dlhodobo nezamestnaných s nízkou kvalifikáciou, pre ktorých je nedostatok pracovných príležitostí. Osobitne to platí v Prešovskom a Košickom kraji s najvyšším podielom rómskeho obyvateľstva v SR.

Úspešnosť zamestnávania osôb z MRK na pozíciách PA, RA je priemerná. Sú obce a rómske komunity, ktoré dokážu vygenerovať veľmi kvalitných a kvalifikovaných uchádzačov a zamestnancov, ale sú aj obce, ktoré ani po viackrát opakovaných výberových konaniach nedokážu nájsť uchádzača, ktorý by spĺňal stanovené požiadavky.

Žiadna z MŠ vo vzorke nespochybňuje dôležitosť pozície RA, avšak jej obsadenie je napriek zníženým nárokom na vzdelanie často limitované nedostatkom vhodných uchádzačov z MRK, ktorí po osobnostnej stránke spĺňajú požiadavky. V sledovanej vzorke 15 MŠ je pozícia RA obsadená v 7 MŠ, z toho v jednom prípade sú dvaja RA v MŠ (Spišský Štiavnik). Celkovo za vzorku 15 MŠ bolo aktuálne zamestnaných 25 PA, v každej min. 1 PA a z nich je 10 Rómok/Rómov. Dve z MŠ nemali aktuálne obsadenú pozíciu OZ, v zvyšných 12 je po jednom OZ, z toho dve OZ sú Rómky.

Podľa vyjadrení RK sú niektorí zástupcovia zriaďovateľov proti prednostnému zamestnávaniu Rómok/Rómov v MŠ bez pedagogického alebo odborného vzdelania. V praxi sa však vo viacerých prípadoch osvedčili aj osoby bez pedagogického vzdelania. Dôležitá je v prvom rade ich osobná zanietenosť, vzťah k práci s deťmi a zodpovednosť.

Vo väčšine konzultovaných MŠ sa osvedčil model zamestnania PA alebo RA priamo z miestnej rómskej komunity, ktorí poznajú miestne pomery a zvyklosti a dokážu nájsť vhodný prístup k rodičom detí a zaujať ich pozornosť pre spoločné aktivity s deťmi.

V ojedinelých prípadoch sa zo strany rodičov detí vyskytuje neochota akceptovať rady a asistenciu osoby z MRK, ktorí v nej nevidia dostatočnú autoritu a skôr pri rozhodovaní inklinujú k pedagogickým zamestnancom, resp. riaditeľke MŠ. V týchto prípadoch je dobrou praxou zdieľanie úsilia a výraznejšia podpora terénnej práce PA/RA zo strany učiteliek alebo riaditeľky MŠ. Návštevy rodín v silnejšej zostave (viac členov IT) pomáhajú zvýšiť dôležitosť a ústretovosť v rozhodovaní rodičov.

K téme zamestnávania pedagogických, odborných zamestnancov a RA v MŠ sa viacerí zástupcovia MŠ vyjadrili, že majú problémy naplno obsadiť tieto pracovné pozície aj vzhľadom na neatraktivnosť podmienok pri výkone týchto profesií, osobitne v MŠ s vyššími počtami detí zo SZP (MRK). Preto by uvítali nejakú formu motivačného príplatku k platu pre pedagogických zamestnancov za prácu s deťmi zo SZP, obdobne ako majú učitelia ZŠ.

Zároveň, vzhľadom na dôležitosť práce RA pre MŠ, rómsku komunitu i obec, sa niektoré riaditeľky MŠ vyslovili tiež za vyššie finančné ohodnotenie práce RA, ktoré je aktuálne len na úrovni minimálnej mzdy. Hoci netreba plniť požiadavky na vzdelanie, nároky na danej pozícii sú vysoké, vzhľadom na rôzne špecifické situácie rodín, s ktorými prichádzajú do styku a majú im asistovať. Aktuálne v čase protipandemických opatrení, sú pomáhajúce profesie veľkým prínosom pre udržanie vzdelávacieho procesu aspoň v obmedzenej forme.

Riaditeľky MŠ sa jednotne vyjadrili za pokračovanie fungovania IT v MŠ, ktoré sú kľúčovým komponentom NP PRIM. Udržateľnosť hlavných prínosov je podmienená schopnosťou zriaďovateľov zabezpečiť finančné zdroje potrebné na pokrytie mzdových nákladov členov IT.

Zhrnutie evaluačnej otázky 10

Prax z MŠ potvrdzuje opodstatnenosť využitia DVO. Popri zvyšovaní zamestnanosti osôb z MRK v systéme vzdelávania je ich významným efektom zvýšené využívanie rómskeho jazyka v prostredí MŠ, ktoré prináša podstatne vyššiu úroveň komunikácie a záujmu detí z MRK, ktoré nekomunikujú slovensky. Osobitne kritické je jeho využívanie pri diagnostike detí z MRK a individuálnej práci s deťmi po ich nástupe na predprimárne vzdelávanie.

Okrem samotných uchádzačov o zamestnanie z radov MRK vníma pozitívne preferenčné zamestnávania Rómov a Rómok v pozíciách PA a RA aj väčšina MŠ, ktoré ich vnímajú ako veľkú pomoc. Osoby z MRK pracujúce na týchto pozíciách majú bezprostredný vplyv na prekonávanie bariér a predsudkov, jednak na strane detí a rodín z MRK, ale tiež na strane personálu MŠ a často aj zástupcov zriaďovateľov MŠ.

Podľa vyjadrení RK sú niektorí zástupcovia zriaďovateľov proti prednostnému zamestnávaniu Rómov/Rómok v MŠ bez pedagogického alebo odborného vzdelania, v praxi sa však vo viacerých prípadoch osvedčili ako PA aj osoby bez pedagogického vzdelania. Dôležitá je ich osobná zaoberanosť, vzťah k práci s deťmi a zodpovednosť.

Vzhľadom na dôležitosť práce RA pre MŠ, rómsku komunitu i obec sa viaceré MŠ vyslovili za vyššie finančné ohodnotenie pedagogických a odborných zamestnancov pri práci s vyšším počtom detí zo SZP, ako aj práce na pozícii RA, ktorá je aktuálne len na úrovni minimálnej mzdy. Nároky na danej pozícii sú vysoké, vzhľadom na rôzne špecifické situácie rodín, s ktorými prichádzajú do styku a majú im asistovať.

Úspešnosť zamestnávania osôb z MRK na pozíciách PA, RA je aktuálne priemerná. Žiadna z MŠ vo vzorke nespochybňuje dôležitosť pozície RA, avšak jej obsadenie je napriek zníženým nárokom na vzdelanie často limitované nedostatkom vhodných uchádzačov z MRK (7 z 15 MŠ malo obsadenú pozíciu RA). V sledovaných 15 MŠ je 25 PA, pričom v každej je min. 1 PA, celkovo z nich je 10 Rómok/Rómov.

4. Odporúčania

- Je dôležité pokračovať vo zvyšovaní zaškolenosti detí mladších vekových kategórií (3 – 5 rokov). Skúsenosti z praxe MŠ ukazujú, že hoci sa zaškolenie detí zo SZP reguláciou zvýšilo, povinná predškolská dochádzka v trvaní jedného roka je z hľadiska konečných efektov nedostatočná. Deti, ktoré sa zúčastňujú predprimárneho vzdelávania viac ako jeden rok, sú lepšie pripravené na vstup do ZŠ. Vo väzbe na zvýšenie kapacít MŠ je nevyhnutné zároveň prihliadať na zlepšenie dostupnosti, ktorá umožní jednoduchšiu dochádzku pre deti z MRK.
- Kvalita prístupu k deťom a rodičom z MRK sa vo väčšine prípadov zvyšuje s rastúcou dĺžkou obdobia fungovania IT a optimalizáciou vzájomnej spolupráce členov IT a ostatných pracovníkov MŠ. Pre zachovanie nadobudnutej kvality personálnych kapacít a pozitívneho prístupu MŠ k inkluzívnemu predprimárnemu vzdelávaniu je nevyhnutná dlhodobá udržateľnosť pracovných pozícií v IT. Zároveň odporúčame hľadať možnosti širšej podpory pre zriaďovanie a činnosť IT, aby sa mohlo aktívne zapojiť viac MŠ ako v súčasnosti cez NP PRIM a obdobné NP POP a NP ŠOV realizované v rámci PO1.
- Vďaka materiálnej podpore MŠ lepšie zvládajú výchovno-vzdelávací proces a cieľový rozvoj detí. Konzultované MŠ vyzdvihli materiálnu a didaktickú pomoc, bez ktorej by mali problém vytvárať dostatočne podnetné prostredie a rovnaké podmienky pre všetky deti. Zároveň odporúčame hľadať možnosti širšieho uplatnenia obdobnej materiálnej podpory aj v MŠ v ďalších obciach z Atlasu rómskych komunít (nad rámec 150 obcí).
- Na národnej úrovni je potrebné hľadať riešenia zabezpečujúce fungovanie etnicky a sociálne zmiešaných MŠ a v čo najväčšej miere eliminovať vytváranie segregovaných rómskych tried. Zo strany štátnych orgánov a inštitúcií je potrebné účinnejšie a cielenejšie podporovať procesy desegregácie (odstraňovania existujúcej segregácie) v školstve. Ponechaním konečnej zodpovednosti len na samosprávy nebude dosiahnutý pokrok ešte dlhé obdobie dostačujúci a zároveň budú vznikať výrazné regionálne rozdiely. Na urýchlené riešenie problému odporúčame vypracovať cieľový zoznam opatrení desegregácie vo vzdelávaní v rámci aktívneho partnerstva s miestnymi samosprávami, zástupcami rómskej komunity, mimovládnyimi organizáciami a ďalšími relevantnými aktérmi a zabezpečiť aj finančnú podporu realizácie týchto opatrení na miestnej úrovni.
- Zároveň odporúčame vo všetkých MŠ pravidelne sledovať a vyhodnocovať inkluzívne postupy a realizované opatrenia desegregácie vo vzdelávaní. Pravidelne zverejňovať výsledky, praktické odporúčania, príklady dobrej praxe pre zriaďovateľov a pod.
- Poskytovať expertnú a osobnú podporu, ako aj kontinuálne vzdelávanie pre zamestnancov MŠ, s cieľom posilnenia inštitucionálnych kapacít pri implementovaní inkluzívneho modelu vzdelávania.
- Na základe získaných skúseností z NP PRIM odporúčame vypracovať stratégiu, ktorá pritiahne do systému MŠ viac Rómov/Rómok (napr. rozšírenie uplatnenia DVO, alternatívne možnosti vzdelávania uchádzačov z MRK, sociálne štipendia a i.). Prax z MŠ potvrdzuje opodstatnenosť využitia DVO.
- Posilniť programy aktivizácie a zapájania rodín a komunít do existujúcich, resp. budúcich NP pre MRK. Vytvárať a podporovať alternatívne inovatívne programy, podľa potreby realizované aj v prostredí rodín v MRK, zamerané na efektívne rodičovstvo a prosperitu detí. Zamestnanec

MŠ z radov MRK na akejkolvek pozícii je jedným z dôležitých determinantov úspešného priebehu predprimárneho vzdelávania detí z MRK, s veľkým vplyvom na vzťahy medzi deťmi i rodinami.

- Vo väzbe na predprimárne vzdelávanie je potrebné uplatňovať komplexný prístup všetkých národných politík, ktoré sa dotýkajú MRK. Osobitne je potrebné riešiť otázky bývania a infraštruktúry v MRK, nezamestnanosť, chudobu, zlý zdravotný stav a ťaživé podmienky, v ktorých vyrastá väčšina rómskych detí a ktoré významne obmedzujú ich prístup ku kvalitnému vzdelávaniu a starostlivosti.
- NP PRIM má napriek pozitívnemu vplyvu na zlepšovanie prostredia a klímy v zapojených MŠ i snahe RK o zmiernenie desegregácie v obciach s vyšším zastúpením MRK zväčša len obmedzený vplyv na podstatnejšie zlepšenie situácie v oblasti desegregácie rómskych detí, ktoré je v rukách miestnych samospráv. V prípadoch, keď samospráva nevie alebo nechce problém riešiť, je potrebné vytvoriť zákonné možnosti na vymožitelnosť, kontrolu a prevenciu pred segregáciou vo vzdelávaní, vrátane jej definície a sankcií za nedodržanie príslušných ustanovení.
- Zo skúsenosti z NP PRIM, kde bola vytvorená regionálna sieť koordinátorov, zabezpečiť, aby bola v budúcich projektoch zachovaná regionálna koordinácia, ktorá bude zabezpečovať uplatňovanie cieľov NP v konkrétnych MŠ. Regionálny koordinátor je efektívnym prvkom riadenia národného projektu, najmä v oblasti odbornej a technickej podpory školám a zamestnancom a výmeny poznatkov a skúseností. Posilniť koordinačnú a podpornú úlohu štátu pri fungovaní etnicky a sociálne zmiešaných MŠ v úzkej spolupráci s miestnou samosprávou.
- Pre dosiahnutie vyššej úrovne dobrovoľného zaškolenia mladších vekových kategórií detí odporúčame hľadať nástroje na úplné zrušenie poplatkov za predprimárne vzdelávanie detí zo SZP a zavedenie bezplatného stravovania v MŠ.
- Upraviť podmienku trvalého pobytu v obci na obvyklý pobyt pre možnosť prijatia dieťaťa do MŠ. V praxi sa vyskytujú prípady rodín a detí z MRK, ktoré dlhodobo žijú mimo trvalého bydliska. V mieste obvyklého pobytu však nie sú evidované, čím sa dostávajú mimo systém vzdelávania.

5. Prílohy

5.1 Príloha 1 – Evaluačná matica

Hodnotiace otázky	Podotázky	Ukazovatele	Zdroje dát	Zvolená metodika zberu a analýzy
<p>1. Ako prispeli projektové aktivity k zmene klímy školy v zapojených MŠ, resp. prostredia podporujúceho znevýhodnenej skupiny detí (najmä z MRK)?</p> <p>2. Aké konkrétne zmeny, ktoré nastali v dôsledku realizácie projektových aktivít (zamestnanci MŠ, rodičia a deti, samospráva, zamestnanci spádových ZŠ) vnímajú cieľové skupiny?</p> <p>3. Aké sú predpoklady udržania pozitívnej klímy v MŠ v ďalších rokoch?</p>	<p>1.1 Aké sú identifikovateľné výstupy a výsledky realizácie projektových aktivít?</p> <p>1.2 Ktoré komponenty tvoriace klímu MŠ sa v priebehu realizácie projektových aktivít zmenili?</p> <p>1.3 Do akej miery vieme pripísať pozitívne zmeny v klíme MŠ k realizovaným aktivitám?</p> <p>1.4 Ktoré faktory sú kľúčové pre zachovanie pozitívnych zmien v klíme MŠ?</p>	<p>Výstupy a výsledky projektových aktivít v MŠ</p> <p>Identifikovateľné zmeny v klíme MŠ</p> <p>Trvanie pozitívnych zmien v klíme MŠ</p>	<p>Informácie o realizácii projektových aktivít v MŠ</p> <p>Osobné pohovory</p> <p>Pozorovanie</p> <p>Správy vypracované regionálnymi koordinátormi</p>	<p>Desk research dokumentácie k NP</p> <p>Analýza údajov o lokalitách, v ktorých sa realizuje NP</p> <p>Analýza údajov o projektových aktivitách vo vybraných MŠ</p> <p>Záznamové hárky pre pozorovanie</p> <p>Dotazníky pre pohovory s vybranými cieľovými skupinami</p> <p>Pohovory s respondentmi z vybraných cieľových skupín</p> <p>Intervenčná logika a teória zmeny</p> <p>Kontribučná analýza</p>
<p>4. Akým spôsobom sa prejavilo zapojenie inkluzívneho tímu na práci a prístupe ostatných pracovníkov MŠ vo vzťahu k znevýhodneným deťom (najmä z marginalizovaných rómskych komunít)?</p> <p>5. Aké efekty má využitie dočasných vyrovnávacích opatrení pri podpore zamestnávania pedagogických a</p>	<p>2.1 Bol po vytvorení inkluzívneho tímu upravený školský vzdelávací program a učebné osnovy MŠ, prípadne iné školské dokumenty (školský poriadok, plán profesijného rozvoja atď.)?</p> <p>2.2 Ako bol inkluzívny tím integrovaný do fungovania a širšieho tímu v MŠ?</p> <p>2.3 Aká existuje odborná komunikácia medzi pedagogickými a odbornými zamestnancami MŠ?</p>	<p>Upravené/aktualizované školské vzdelávacie programy</p> <p>Upravené/aktualizované učebné osnovy</p> <p>Pracovný výkaz pedagogického a odborného zamestnanca</p>	<p>Oficiálna dokumentácia MŠ</p> <p>Projektová dokumentácia</p> <p>Osobné pohovory</p>	<p>Analýza dokumentácie MŠ</p> <p>Analýza projektovej dokumentácie</p> <p>Dotazníky pre pohovory s pedagogickými a odbornými pracovníkmi MŠ</p> <p>Pohovory s pedagogickými a odbornými pracovníkmi z inkluzívneho tímu</p> <p>Pohovory s respondentmi z vybraných cieľových skupín</p>

odborných pracovníkov priamo v materskej škole?	2.4 Aké sú hlavné činnosti pedagogických a odborných pracovníkov vykonávané v MŠ? 2.5 Je potrebné do budúcnosti upraviť/rozšíriť zloženie inkluzívneho tímu alebo jeho náplň a metódy práce? Akým spôsobom?			
6. Ako sa zmenil prístup pracovníkov MŠ k deťom z MRK? 7. Ako sa zmenilo prostredie v triedach MŠ? 8. Prejavili sa aktivity projektu na vzťahoch medzi deťmi v triedach (prípadne mimo MŠ)? Akým spôsobom?	3.1 Aký je prístup pracovníkov MŠ k deťom? Aký prístup uplatňujú pracovníci k deťom z MRK? 3.2 Do akej miery je v triedach MŠ vytvorené inkluzívne prostredie? 3.3 Aké sú vzťahy medzi deťmi v triede? Aké sú vzťahy detí mimo MŠ?	Inkluzívne prístupy aplikované v praxi Inkluzívne prostredie v triedach Úroveň vzťahov a interakcií medzi deťmi	Informácie o realizácii projektových aktivít v MŠ Pozorovanie Osobné pohovory Správy vypracované regionálnymi koordinátormi	Analýza projektovej dokumentácie Dotazník pre pohovory s inkluzívnym tímom Dotazník pre pohovory s rodičmi detí z MRK Pohovory s inkluzívnymi tímami Pohovory s rodičmi detí z MRK Pohovory s regionálnymi koordinátormi
9. Akým spôsobom sa zmenila komunikácia a spolupráca s rodičmi znevýhodnených detí (najmä z marginalizovaných rómskych komunít)?	4.1 Ako štandardne prebiehala komunikácia a spolupráca MŠ s rodičmi detí z MRK pred zavedením inkluzívnych tímov? 4.2 Existujú formálne/neformálne postupy pre komunikáciu a spoluprácu s MŠ s rodičmi detí z MRK? 4.3 Ako prebieha komunikácia a spolupráca MŠ s rodičmi detí z MRK po zavedení inkluzívneho tímu?	Počet rodín z MRK, s ktorými MŠ komunikuje prostredníctvom inkluzívneho tímu Počet detí z MRK navštevujúcich MŠ, s ktorých rodinami komunikuje inkluzívny tím Postupy pre komunikáciu s rodičmi detí, vrátane tých z MRK	Informácie o realizácii projektových aktivít v MŠ Osobné pohovory	Analýza projektovej dokumentácie Dotazník pre pohovory s inkluzívnym tímom Dotazník pre pohovory s rodičmi detí z MRK Dotazník pre pohovory s regionálnymi koordinátormi Pohovory s inkluzívnymi tímami Pohovory s rodičmi detí z MRK Pohovory s regionálnymi koordinátormi
10. Nakoľko ovplyvnili opatrenia súvisiace s pandémiou COVID-19 fungovanie a prácu inkluzívnych tímov?	5.1 V akom režime prebiehalo vyučovanie v MŠ počas pandémie?	Práca inkluzívneho tímu v MŠ	Informácie o realizácii projektových aktivít v MŠ	Analýza projektovej dokumentácie Dotazník pre pohovory s inkluzívnym tímom

	<p>5.2 Aké boli hlavné činnosti inkluzívneho tímu počas pandémie?</p> <p>5.3 Ako sa vzdelávanie počas pandémie prejavilo na kvalite výchovy a vzdelávania detí z MRK?</p>	<p>Práca inkluzívneho tímu mimo MŠ</p>	<p>Osobné pohovory Správy vypracované regionálnymi koordinátormi</p>	<p>Dotazník pre pohovory s regionálnymi koordinátormi Pohovory s inkluzívnymi tímami Pohovory s regionálnymi koordinátormi</p>
--	---	--	--	--

5.2 Príloha 2 – Prehľad respondentov

Kick-off meeting (22. 6. 2021)

Tibor Škrabský	ÚSVRK Bratislava
Barbora Vaněk	ÚSVRK Bratislava
Leščáková Monika	MPSVR SR, Bratislava
Dagmar Litterová	MPSVR SR, Bratislava
Iveta Novomestská	MPSVR SR, Bratislava
Magdaléna Celnarová	MPSVR SR, Bratislava

Individuálne pohovory

- Barbora Vaněk – metodička NP PRIM, ÚSVRK (15. 7. 2021)
- Denisa Gáborová – regionálna koordinátorka NP PRIM, ÚSVRK (27. 9. 2021)
- Dominik Pompa – regionálny koordinátor NP PRIM, ÚSVRK (28. 9. 2021)
- Božena Tokárová – regionálna koordinátorka NP PRIM, ÚSVRK (29. 9. 2021)
- Štefan Hajaš – regionálny koordinátor NP PRIM, ÚSVRK (05. 10. 2021)
- Otília Panáková – regionálna koordinátorka NP PRIM, ÚSVRK (28. 10. 2021)

Pohovory realizované vo vybraných MŠ (20. 10. – 11. 11. 2021)

Materská škola	Členovia inkluzívneho tímu
Telgárt	KIV, PA, RA
Zborov	KIV, OZ, PA, RA
Raslavice	KIV, PA, RA
Medzilaborce	KIV, OZ, PA
Petrovany	KIV, PA
Kežmarok	KIV, OZ, PA
Huncovce	KIV, OZ, PA, RA
Toporec	KIV, OZ, PA, RA
Spišský Štiavnik	KIV
Kráľovský Chlmec	KIV, OZ, PA, PA
Pavlovce n. Uhom	KIV, PA
Sečovce	KIV, OZ
Bijacovce	KIV, OZ, PA
Hrabušice	KIV, OZ, PA, PA

Rudňany	KIV, OZ, PA, PA
----------------	-----------------

5.3 Príloha 3 – Dotazníky

DOTAZNÍK PRE POHOVOR S KOORDINÁTOROM INKLUZÍVNEHO TÍMU

Základné informácie

1. Informácie o MŠ
 - 1.1. Počet žiakov v školskom roku 2021/2022:
 - 1.2. Počet žiakov z MRK v školskom roku 2021/2022:
 - 1.3. Počet tried v školskom roku 2021/2022:
 - 1.4. Počet žiakov v školskom roku 2020/2021 (predtým):
 - 1.5. Počet žiakov z MRK v školskom roku 2021/2022 (predtým):
 - 1.6. Počet tried v školskom roku 2021/2022 (predtým):
2. Počet zamestnancov MŠ
 - 2.1. Počet zamestnancov v školskom roku 2021/2022:
 - 2.2. Počet zamestnancov v školskom roku 2020/2021 (predtým):
 - 2.3. Zamestnávanie asistenta učiteľa pred NP PRIM:
 - 2.4. Zamestnanie Rómov pred NP PRIM:
3. Zapojenie do NP PRIM
 - 3.1. Kedy sa MŠ zapojila do NP PRIM?
 - 3.2. Od kedy pôsobí inkluzívny tím v materskej škole?
4. Veľkosť a zloženie inkluzívneho tímu
 - 4.1. Aké je zloženie inkluzívneho tímu v školskom roku 2021/2022?
 - 4.2. Aké bolo zloženie inkluzívneho tímu v školskom roku 2020/2021 (predtým)?

Zavedenie zmien vo fungovaní MŠ

5. Obsah akčného plánu zmeny
6. Školský vzdelávací program
 - 6.1. Pristúpili ste na základe akčného plánu zmeny k úprave školského vzdelávacieho programu?
 - 6.2. Ak áno, ktoré aspekty inkluzívneho modelu ste zakomponovali do programu?

Komunikácia a spolupráca MŠ s rodičmi detí z MRK

7. Akým spôsobom bol inkluzívny tím (IT) zapojený do komunikácie s rodičmi detí z MRK pred nástupom do MŠ (vrátane zápisu do MŠ)?
8. Aké sú hlavné činnosti inkluzívneho tímu (IT) pri komunikácii s rodičmi detí z MRK počas školského roka?
9. Čo sú najčastejšie prekážky pre lepšiu komunikáciu s rodičmi detí z MRK počas školského roka?
10. Akým spôsobom spolupracuje MŠ s rodičmi detí z MRK?

Komunikácia a spolupráca v rámci MŠ

11. Ako komunikujú členovia inkluzívneho tímu s ďalšími zamestnancami MŠ? (Ako sa vyvíjala komunikácia od začiatku zapojenia MŠ do projektu?)
12. Je zo strany ostatných zamestnancov záujem o spoluprácu s členmi inkluzívneho tímu? O aké témy sa zaujímajú?
13. Nastali zmeny aj v prístupe ostatných zamestnancov MŠ k deťom z MRK (mimo inkluzívneho tímu)?

Komunikácia a spolupráca mimo MŠ

14. Aká je spolupráca so zriaďovateľom?
15. Aká je spolupráca so základnou školou?
16. Koľko detí z MRK, ktoré navštevovali MŠ, nastúpilo do 1. ročníka a koľko do nultého ročníka?

COVID

17. Ako sa prejavila pandémia COVID-19 na fungovaní MŠ (druhá vlna)?
18. Čo boli dôsledky protipandemických opatrení?

Prostredie materskej školy

19. Ako sa zmenilo prostredie v triedach MŠ?

Udržateľnosť

20. Čo je možné z aktuálneho nastavenia fungovania MŠ udržať?
21. Čo sú najvýznamnejšie prínosy zapojenia MŠ do NP PRIM?

DOTAZNÍK PRE POHOVOR S ČLENOM INKLUZÍVNEHO TÍMU

Základné informácie

1. Odborný zamestnanec
 - a. Nástup do NP PRIM:
 - b. Predchádzajúce pôsobenie:
 - c. Dôvod pre zapojenie do projektu:
2. Pedagogický asistent
 - a. Nástup do NP PRIM:
 - b. Predchádzajúce pôsobenie:
 - c. Dôvod pre zapojenie do projektu:
3. Pedagogický asistent 2
 - a. Nástup do NP PRIM:
 - b. Predchádzajúce pôsobenie:
 - c. Dôvod pre zapojenie do projektu:
4. Rodinný asistent
 - a. Aké je zloženie inkluzívneho tímu v školskom roku 2021/2022?
 - b. Aké bolo zloženie inkluzívneho tímu v školskom roku 2020/2021 (predtým)?

Hlavné činnosti

5. Odborný zamestnanec
 - a. Najdôležitejšie činnosti
 - b. Činnosti, ktorým venujú najviac pracovného času
6. Pedagogický asistent
 - a. Najdôležitejšie činnosti
 - b. Činnosti, ktorým venujú najviac pracovného času
7. Rodinný asistent
 - a. Najdôležitejšie činnosti
 - b. Činnosti, ktorým venujú najviac pracovného času

Fungovanie inkluzívneho tímu

8. Ako bol inkluzívny tím začlenený do fungovania MŠ?
9. Ako sú plánované činnosti inkluzívneho tímu a jeho členov? Ako často sa inkluzívny tím stretáva?

Komunikácia a spolupráca MŠ s rodičmi detí z MRK

10. Akým spôsobom bol inkluzívny tím (IT) zapojený do komunikácie s rodičmi detí z MRK pred nástupom do MŠ?

11. Aké sú hlavné činnosti inkluzívneho tímu (IT) pri komunikácii s rodičmi detí z MRK počas školského roka?
12. Čo sú najčastejšie prekážky pre lepšiu komunikáciu s rodičmi detí z MRK počas školského roka?
13. Akým spôsobom spolupracuje inkluzívny tím s rodičmi detí z MRK? Aké aktivity realizuje inkluzívny tím pre podporu rodičov detí z MRK?

Spolupráca s ostatnými zamestnancami MŠ

14. Akým spôsobom spolupracujú a komunikujú členovia inkluzívneho tímu s ďalšími zamestnancami MŠ? (Ako sa vyvíjala komunikácia od začiatku zapojenia MŠ do projektu?)
15. Je zo strany ostatných zamestnancov záujem o spoluprácu s členmi inkluzívneho tímu? O aké témy sa zaujímajú?
16. Nastali zmeny v pracovnej činnosti ostatných zamestnancov MŠ?

Prostredie materskej školy

17. Ako sa zmenilo celkové prostredie MŠ po nástupe inkluzívneho tímu?
18. Zmenili sa vzťahy medzi deťmi v triedach (deti z MRK a mimo MRK)?

COVID

19. Ako sa prejavila pandémia COVID-19 na fungovaní MŠ (druhá vlna)?
20. Čo boli dôsledky protipandemických opatrení?
21. Čo sú najvýznamnejšie prínosy NP PRIM? Aká je ich udržateľnosť?

5.4 Príloha 4 – Použité zdroje informácií

Spríevodca pre užívateľov NP PRIM II., 2021. Dostupné na: <https://www.minv.sk/?zakladne-dokumenty-pre-uzivatelov-np-prim-ii>

Metodická príručka inkluzívneho predprimárneho vzdelávania, 2020. Dostupné na: https://www.minv.sk/swift_data/source/romovia/np_docs/np_prim/publikacie_k_np_prim_i/Metodicka_prirucka_inkluzivneho_predprimarneho_vzdelavania_2_aktualizovane_vydanie_2020.pdf

Ročný plán práce s rodinou, 2020. Dostupné na: https://www.minv.sk/swift_data/source/romovia/np_docs/np_prim/publikacie_k_np_prim_i/Rocny_plan_prace_s_rodinou_NPPRIMI_2020.pdf

PRINED – Projekt INkluzívnej EDukácie. Dostupné na: <http://prined.mpc-edu.sk/>

Rozhodnutia a usmernenie MŠVVŠ SR v čase COVID-19. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/rozhodnutia-a-usmernenia-v-case-covid-19/>

Viera Šilonová, Vladimír Klein, Petra Arslan Šinková, 2019: Depistážno-stimulačný program pre trojročné a štvorročné deti v materskej škole. Dostupné na: https://www.minv.sk/swift_data/source/romovia/np_docs/np_prim/publikacie_k_np_prim_i/Depistazno_stimulacny_program_pre_3_4_rocne_deti_MS_2020.pdf

Viera Šilonová, Vladimír Klein, 2020: Evalvacia diagnostiky a efektivity detí materských škôl národného projektu PRIM I. Dostupné na: https://www.minv.sk/swift_data/source/romovia/np_docs/np_prim/publikacie_k_np_prim_i/Evalvacnia_diagnostiky_a_efektivity_stimulacie_deti_MS_NPPRIMI_2020.pdf

Viera Šilonová, Vladimír Klein, 2020: Metodická príručka inkluzívneho predprimárneho vzdelávania. 2. aktualizované vydanie. Dostupné na: https://www.minv.sk/swift_data/source/romovia/np_docs/np_prim/pre_pre_materske_skoly/Metodicka_prirucka_inkluzivneho_vzdelavania_FINAL_0619_verzia%202.pdf

Eva Ďuríková, 2020: Záverečná evalvačná správa Práca s rodinou v NP PRIM I. Dostupné na: https://www.minv.sk/swift_data/source/romovia/np_docs/np_prim/publikacie_k_np_prim_i/Zaverecna_evalvacna_sprava_Praca_s_rodinou_v_NP_PRIMI_2020.pdf

Eva Ďuríková, Eva Wagnerová, 2020: Ročný plán práce s rodinou. Podpora vzdelávania a výchovy v ranom detstve. Dostupné na: https://www.minv.sk/swift_data/source/romovia/np_docs/np_prim/publikacie_k_np_prim_i/Rocny_plan_prace_s_rodinou_NPPRIMI_2020.pdf

5.5 Príloha 5 – Prehľad vybranej vzorky a stavu v zapojených MŠ

č.	Obec/mesto	Kraj	Regionálna kancelária
1.	Telgárt	Banskobystrický	Rimavská Sobota
2.	Kežmarok	Prešovský	Kežmarok
3.	Spišský Štiavnik	Prešovský	Kežmarok
4.	Huncovce	Prešovský	Kežmarok
5.	Toporec	Prešovský	Kežmarok
6.	Medzilaborce	Prešovský	Svidník
7.	Raslavice	Prešovský	Svidník
8.	Zborov	Prešovský	Svidník
9.	Petrovany	Prešovský	Prešov
10.	Kráľovský Chlmec	Košický	Michalovce
11.	Pavlovce n. Uhom	Košický	Michalovce
12.	Sečovce	Košický	Michalovce
13.	Bijacovce	Košický	Spišská Nová Ves
14.	Hrabušice	Košický	Spišská Nová Ves
15.	Rudňany	Košický	Spišská Nová Ves

Prehľad aktuálneho stavu v rámci sledovanej vzorky MŠ zapojených do NP PRIM

P. č.	Obec/mesto	Kraj	Počet obyvateľov (ARK 2019)	Počet a podiel MRK v obci (ARK 2019)	Počet tried/detí v MŠ š. r. 2021/2022	Z toho počet rómskych detí/čisto rómske triedy	Odborný* zamestnanec	Pedagogický asistent**	Rodinný asistent
1.	Telgárt	BBSK	1 500	915 (59 %)	1/21	21/1	0	1 (R)	1
2.	Kežmarok	PSK	15 808	474 (3 %)	3/72	8/0	ŠP	1	0
3.	Spišský Štiavnik	PSK	2 662	1 313 (49 %)	4/85	44/2	0	2 (1R)	2
4.	Huncovce	PSK	2 930	1 370 (47 %)	5/113	55/2	ŠP	2 (1R)	1
5.	Toporec	PSK	1 965	1 376 (70 %)	3/45	30/1	ŠP (R)	3	1
6.	Medzilaborce	PSK	5 980	1 017 (17 %)	4/80	10/0	SoP	1	0
7.	Raslavice	PSK	2 746	438 (16 %)	4/85	24/0	Ps	2 (1R)	1
8.	Zborov	PSK	3 450	1 794 (52 %)	5/95	52/2	ŠP	3 (2R)	1
9.	Petrovany	PSK	1 963	453 (23 %)	3/51	5/0	0	1 (R)	0
10.	Kráľovský Chlmec	KSK	7 554	2 409 (32 %)	10/182	44/1	SoP	1	0
11.	Pavlovce n. Uhom	KSK	4 637	3 339 (72 %)	2/51	32/0	SoP	1 (R)	0
12.	Sečovce	KSK	8 404	2 269 (27 %)	3/66	66/3	Soc. pr.	1 (R)	0
13.	Bijacovce	KSK	958	230 (24 %)	2/38	18/0	ŠP (R)	1 (R)	0
14.	Hrabušice	KSK	2 531	1 063 (42 %)	5/94	48/1	ŠP	3	0
15.	Rudňany	KSK	4 571	2 743 (60 %)	3/38	38/3	ŠP	2	1

* ŠP – špeciálny pedagóg

SoP – sociálny pedagóg

Ps – psychológ

** R – rómska národnosť